

T.C
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ANTİK ROMA'DA ŞÖLEN (*CONVIVIUM*) MÜZİĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Tahsin Şahin KOPUZ

Danışman
Doç. Dr. Ali GÜVELOĞLU

RİZE
2023

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında, Doç. Dr. Ali Güveloğlu danışmanlığında, Tahsin Şahin Kopuz tarafından hazırlanan *Antik Roma'da Şölen (Convivium) Müziği* adlı bu tez çalışması, 05/07/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Doç. Dr. Ali GÜVELOĞLU	
Üye	: Prof. Dr. Ümit Fafo TELATAR	
Üye	: Doç. Dr. Kamil DOĞANCI	

ETİK BEYAN

Tarih Anabilim Dalı, Tarih Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Antik Roma’da Şölen (Convivium) Müziği” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

07/07/2023

Tahsin Şahin KOPUZ

ÖN SÖZ

Antik Roma’da Şölen (Convivium) Müziği başlıklı tez çalışmamda hazırlık, kaynak taraması ve yazım süreci içerisinde kültürel ve akademik birikimi ile benden desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ali GÜVELOĞLU’na, Hilmi Cihan MERAL, Yılmaz Taşkiran ve her koşulda arkamda duran sevgili anne ve babama sonsuz teşekkürler.

Tahsin Şahin KOPUZ

RİZE 2023

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	II
ETİK BEYAN.....	III
ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
GİRİŞ	10
1. ANTİK YUNAN'DA SYMPOSION	18
1.1. Andron Odaları ve Deipnon	18
1.1.1 Konuklar ve Ev Sahibi	19
1.1.2 Yemekler ve Hizmetliler	21
1.1.3. Deipnon'da Klineler ve Oturma Düzenleri	26
1.2. Symposion.....	28
1.2.1. Symposion Kurgusunda Yer Alan Dini ve Siyasi Etkenler.....	28
1.2.2. Symposion'da Şarap Tüketimi, Oyunlar ve Edebiyat	30
1.2.3. Symposion'da Müzik.....	32
2. ANTİK ROMA'DA CONVIVIUM.....	42
2.1. Convivium Kurgusunda Yer Alan Dini ve Siyasi Etkenler	43
2.2. Convivium Odaları ve Yemek Takımları.....	46
2.3. Şölen Yöneticileri, Konuklar ve Hizmetliler	52
2.4. Yiyecekler ve Şarap Şöleni (Comissatio)	54
2.5. Convivium'da Eğlence, Yarışmalar ve Şiir	62
3. ANTİK ROMA CONVIVIUM'UNDA MÜZİK.....	66
3.1 Antik Roma'da Müziğin Kökeni ve Yeri Hakkında	67
3.2 Antik Roma'da Müzik Eğitimi.....	70
3.3 Convivium'da Müzik ve Enstrümanlar	71

3.3.1 Cithara	75
3.3.2 Lir / Lyra.....	77
3.3.3 Tibiae	81
3.3.4 Syrinx	85
3.3.4 Barbitos.....	86
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	90

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : Tarih
Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi
Danışman : Doç. Dr. Ali GÜVELOĞLU
Hazırlayan : Tahsin Şahin KOPUZ
Yıl : 2023
Sayfa Sayısı : 95

ÖZET

ANTİK ROMA’DA ŞÖLEN (CONVIVİUM) MÜZİĞİ

Bu çalışma, Antik Roma’da *convivium* müziğinin tarihsel gelişim sürecini ve işlevini incelemeyi amaçlamaktadır. Antik Roma’da *convivium*, ziyafetler ve sosyal toplantılar için düzenlenen özel etkinliklerdir. Başlangıçta Antik Roma’da müzik, dini ritüellerde ve devletin resmî törenlerinde prestij ve tanrıların lütfunu kazanmak amacıyla kullanılmaktaydı. Ancak zamanla, sosyal etkinliklerde de yaygınlaşarak eğlence amaçlı düzenlenen ziyafetlerde ve özel toplantılarda, konukları eğlendirmek, atmosferi canlandırmak ve sosyal bağları güçlendirmek için kullanılmaya başlanmıştır. Bu şekilde, *convivium* müziği, Antik Roma toplumunda önemli bir işlev kazanarak toplumun bir araya gelmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda “Antik Roma’da Şölen (*Convivium*) Müziği” başlıklı bu çalışma, Antik Roma *convivium* müziğinin tarihsel sürecini ve işlevini araştırarak, Antik Roma toplumunun kültürel ve sosyal yapısını anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca, müziğin toplumsal birleştirici gücünü ve Roma İmparatorluğu’nun dini ve eğlence alanındaki kültürel gelişimini vurgulayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Convivium*, Müzik, Antik Roma, Ziyafet, İmparatorluk

Recep Tayyip Erdoğan University Graduate School of Education

Department : History

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ali GÜVELOĞLU

Author : Tahsin Şahin KOPUZ

Year : 2023

Pages : 95

ABSTRACT

FEAST MUSIC IN ANCIENT ROME (CONVIVİUM)

This study aims to examine the historical development process and function of *convivium* music in Ancient Rome. In Ancient Rome, *convivium* referred to special events organized for feasts and social gatherings. Initially, *convivium* music was used for religious rituals and official ceremonies to gain prestige and the favor of the gods. However, over time, *convivium* music became widespread in social events as well. It started being used in feasts organized for entertainment purposes and private gatherings to entertain guests, enliven the atmosphere, and strengthen social bonds. In this way, *convivium* music gained significant importance in Ancient Roman society, contributing to the coming together of the community. This study, titled "*Convivium* Music in Ancient Rome," aims to explore the historical development and function of *convivium* music, thereby helping us understand the cultural and social structure of Ancient Roman society. Furthermore, it will emphasize the social cohesive power of music and the cultural development of the Roman Empire in the realms of religion and entertainment.

Keywords: Convivium, Music, Ancient Rome, Feast, Empire

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
s.	: Sayfa
Yy.	: Yüzyıl
Vb.	: Ve benzeri
Vd	: Ve devamı
Doç.	: Doçent
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra

ŞEKİLLER LİSTESİ

ŞEKİL 1: MÖ 5. YÜZYILA AİT BİR VAZO ÇİZİMİ.....	35
ŞEKİL 2: MÖ 4. YÜZYILA AİT BİR <i>SYRİNX</i> ÇİZİMİ.....	36
ŞEKİL 3: LİR <i>LYRA</i>	37
ŞEKİL 4: KİTHARA	37
ŞEKİL 5 : BARBİTOS	38
ŞEKİL 6: ANTİK ROMA'DA ARİSTOKRAT YEMEK ODASI.....	47
ŞEKİL 7: ŞÖLEN EVİ TABAN MOZAIĞI ANTALYA-TÜRKİYE	48
ŞEKİL 8: TRİCLİNİUM VE TRİCLİNİUM OTURMA DÜZENİ ÖRNEĞİ	49
ŞEKİL 9: SYMPOSION MOZAIĞI İSVİÇRE-CHATEAU.....	50
ŞEKİL 10: POMPEİİ EVİ'NDEN TRİCLİNİUM ÖRNEĞİ	50
ŞEKİL 11: VAZO ÜZERİNDE YER ALAN BİR CİTHARA ÇİZİMİ.....	76
ŞEKİL 12: VAZO ÜZERİNDE LİR İLE MÜZİK DERSİ.....	78
ŞEKİL 13: FLÜT ÇALAN HİTİT HEYKELİ	81
ŞEKİL 14: TABAK ÜZERİNE RESMEDİLEN BİR AULETES	82
ŞEKİL 15: SYRİNX ÇALAN EROS FİGÜRÜ	85
ŞEKİL 16: SAPPHO BARBİTOS ÇALARKEN	86

GİRİŞ

Tarih öncesi dönemler her ne kadar insanlığın yalnızca tüketici olarak mağaralarda yaşam sürdürdükleri bir zaman aralığını ifade ediyor olsa da bu aralık aynı zamanda, günümüz dünyasının medeniyet olarak tanımlamakta olduğu pek çok kültürel unsurun ilk örneklerini yansıtıyor olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Bu örnekler, iletişim dilimizin gelişmişliğinden tüketim kültürlerimize, doğada gerçekleşen olayların gözlemlenerek ilk bilimsel gelişmelerin sağlanmasına kadar sayısız konuda açıklamalar ile ifade edilebilmektedir. MÖ 4.000 ve 2.000 Yılları arasında Güney Mezopotamya’da yaşamış olan Sümerler; matematik, astronomi ve tıp alanlarında gerçekleştirmiş oldukları keşiflerin yanı sıra tarihi dönemlerin başlangıcını simgeleyen yazıyı icat etmeleri ile de bu konuda geçmişten günümüze olan bilgi aktarımının somut örneklerini ifade etmektedirler.

Tarih öncesi dönemlerden başlayan günümüz tüketim kültürümüzün serüveni ise leş yiyiciliğinden avcı-toplayıcılığa, yiyeceğin pişirilmesinden tarımın keşfine, sofralarda yer alan gıda ürünlerinin çeşitliliğinden toplumsal statüye olan vurgusuna kadar uzun bir geçmişe sahip olmaktadır. Bu geçmişin başlangıç noktasını ifade eden avcı-toplayıcılık ve leş yiyiciliği; Paleolitik Çağ’da (2 Milyon yıl – M.Ö 12.000) yaşamış olan toplulukların tüketim kültürlerini oluşturmaktadır. Tüketilebilir bitkiler, meyveler ve avladıkları hayvanların etleri ile besin ihtiyacını karşılayan, bu doğrultuda göçebe bir yaşam süren Paleolitik Çağ’da yaşamış olan topluluklar¹ avlayacak hayvan bulamadıklarında ölen hayvanlardan arta kalanları tüketmek zorunda kalmışlardır. Arkeolojik çalışmalar ile elde edilen bazı hayvan kemiklerinin üzerinde yer alan insansı kesim izlerinin, etçil yaban hayvanlarının diş izlerinin üzerinde olduğunun tespiti, Paleolitik Çağ’da yaşamış toplulukların avcılık ve toplayıcılığın beraberinde leş yiyiciliği de yapmış olduklarını ifade etmektedir.² Bu sürecin devamlılığını teşkil eden bir diğer gelişimi ise Paleolitik Çağ’da av etinin pişirilerek tüketimi oluşturmaktadır. Çin’de günümüzden, 500 ila 240 bin yıl

¹ Mehmet Ali Kaya, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020), 30-31.

öncesinden kalma Zhoukoudian Mağarası, ateşin kullanıldığına dair bizlere önemli veriler yansıtırken, tüketim alışkanlıklarının etin çiğ olarak tüketiminden, pişirilerek tüketilmesine yönelik değişimini de en iyi şekilde aktarması bakımından önem taşımaktadır.³ Besin ihtiyacının karşılanması için Paleolitik Çağ boyunca sürdürülen avcı-toplayıcılık geleneği tarımın keşfi ile zamanla terk edilirken, yiyeceğin üretim boyutu kazanmış olması ise tüketim kültürümüzün bir başka aşamasını oluşturmaktadır. Tarımın başlangıç dönemini ifade eden Neolitik Çağ (M.Ö 8.000-5.500) içerisinde insalık, gernik, buğday ve arpa gibi ürünlerin üretimini gerçekleştirirken, avcılık ve toplayıcılık faaliyetlerini de sürdürerek besin ihtiyaçlarının teminini sağlamıştır.⁴ Tüketim kültürümüzün tarihsel süreci içerisinde MÖ VI. bin yıla gelindiğinde, Güney Mezopotamya’da başlayan yerleşik yaşam sürecinin, MÖ IV. binyılda, Uruk yerleşiminin ilk şehir devleti niteliği kazanması⁵ ile önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşama, gelişen ticaret ilişkileri ile zenginlik ve çeşitlilik kazanan tüketim kültürümüzün, toplumsal hiyerarşi içerisinde zengin ve fakir sınıfın tüketmekte olduğu gıda ürünlerinin farklılığını yansıtmaktadır. Bu farklılığın örneklerini en net bir şekilde göstermekte olan Orta Çağ Avrupa’sında tüketim; yiyeceğin çeşidinden, besinin tazeliğine ve bayatlığına, farklı çeşni türlerinden av hayvanlarına kadar sofralarda yer alan toplumsal bir statü ayrımını ifade etmektedir.⁶

Yiyeceğin temini için gerçekleştirilen av faaliyetlerinden tarımın keşfine, çeşitliliğinden statü ayrımına kadar uzanan bu süreç içerisinde tüketim, biyolojik gerekliliğin ötesinde zamanla farklı anlamlar da kazanarak, bu tez çalışmasının konusunu oluşturan şölen aktivitesine evrilmiştir. Şölenler; müzik ve eğlencenin yer

² Ourtam, K. Alan, “Tarih Öncesinde Damak Tadının Evrimi”, çev. Nurettin Elhüseyini. *Yemek Damak Tadının Tarihi*, ed. Paul Freedman (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2008), 41.

³ Alan, “Tari Öncesinde Damak Tadının Evrimi”, 43.

⁴ Nocera Gian Maria Di, “Bereketli Hilal ve Birinci Neolitik Devrim”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Yakındoğu*, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 42-43.

⁵ Murat Tekin, “Dünya Tarihi’nde İlk Şehir ve Şehir Devletinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 12/2, (2017): 17.

⁶ Woolgar, C. M. “Şölen ve Perhiz Orta çağ Avrupası’nda Yemek ve Damak Tadı”, çev. Nurettin Elhüseyini. *Yemek Damak Tadının Tarihi*, ed. Paul Freedman (İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2008), 169-170.

aldığı, çok sayıda katılımcı eşliğinde çeşitli yemeklerin yenildiği, hazırlanış sürecinden sunumlarına kadar titizlik gösterilen çeşitli aktiviteler olarak tanımlanmaktadırlar. Mezopotamya ve Anadolu coğrafyalarında, Yunan ve Roma uygarlıklarında ve sonrasında Avrupa’da ve daha birçok medeniyette örneklerine rastlanılan şöenler aynı zamanda, gündelik tüketim sürecinin dışında kalabalık bir organizasyon olması ve çeşitli türlerde yiyecekler içermesi bakımından toplumsal statünün, katılımcılardan oturma düzenlerine kadar belirleyici bir unsur olduğu⁷ bir aktivite niteliği taşımaktadır. Bu durum, şöen evi sahibinin katılımcıların statülerine göre onları karşılama biçimlerine kadar bir farklılık oluşturmaktadır.⁸ Şöen aktivitesinin gerçekleştirildiği topluluklar tarafından düzenlenme nedenlerinin farklılık gösterdiği, ancak dönemin dinsel inançlarının bu nedenler arasında çoğunluğu temsil etmiş olduğu ifade edilebilmektedir. Bu duruma örnek olarak; yiyecekleri tanrıların birer hediyesi olarak gören ve buna karşılık olarak da şükranlarını sunmak için şöenler düzenleyen erken dönem şehir devletleri gösterilebilmektedir. Kölelerin ve halktan kimselerin birlikte katılabildiği ve farklı zamanlarda ve farklı yerlerde gerçekleştirilen bu şöenlerin amacını ise tanrıların hediyesi olarak kabul edilen yiyeceklerin başkaları ile paylaşılması fikri oluşturmaktadır.⁹ Şöenlerin düzenlenmesinde yer alan nedenlerden bir diğerinin ise iktidar ile halk ilişkilerinin güçlendirilmesi olması, ilk örneklerinden bazılarının erken dönem şehir devletleri olan Sümer, Miken ve Minos uygarlıklarında görülebilmesine neden olmaktadır.¹⁰ Bu uygarlıklar döneminde üst tabakaya mensup varlıklı bireyler için geçerli olan bir yasa şöen aktivitesinin düzenlenmesinde yer alan iktidar ve halk ilişkisini yansıtmaktadır. Tarım mahsullerinden elde edilen miktarın tüketim fazlasının tapınaklara teslimi için halkı teşvik amaçlı yönetim tarafından yılda bir kez düzenlenen şöen aktiviteleri, bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.¹¹

⁷ Ayşegül Boyalı, “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şöen Alışkanlıkları Üzerine”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* 4, (2019): 11.

⁸ Boyalı “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şöen Alışkanlıkları Üzerine”, 15.

⁹ Alkurt, Hafize, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, (Yüksek lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2020), 7.

¹⁰ Boyalı, “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şöen Alışkanlıkları Üzerine”, 12-13.

¹¹ Boyalı, “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şöen Alışkanlıkları Üzerine”, 13.

Günümüz dünyası, iletişim ağlarımızın zenginliği sayesinde belirli bir coğrafyada meydana gelen sosyal ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde farklı topluluklarca da duyulmasına imkân tanımaktadır. Ancak bu durum, tarih öncesi dönemler ve kısmen antik medeniyetlerin hüküm sürmüş olduğu zaman içerisinde topluluklar arasında etkileşimin daha az olması bakımından daha yavaş bir gelişim göstermiştir. Başlangıç noktasının kesin olarak bilinmediği ancak ilk örneklerinin Sümer, Miken ve Minos gibi şehir devletlerinde yer aldığı şölen aktivitesi, bu bağlamda ilk örneklerinin görüldüğü bölgelerden zamanla farklı coğrafyalara yayılan, devamlılığını ve gelişimini sürdüren bir aktivite olarak ifade edilebilmektedir. Bu devamlılığı yansıtan bir örneği ise Antik Yunan medeniyeti oluşturmaktadır. Şölen aktivitesinin Antik Yunan için kökeninin Sümer, Hitit, Asur, Mısır, Fenike ve Suriye gibi medeniyetler ve onların mirasçıları yolu ile Kıta Yunanistan’a geçmiş olabileceği düşünülmektedir.¹² Dilimize şölen olarak çevrilen ve Antik Yunan’da birlikte-beraber anlamlarına gelen (*sun*) ve içmek anlamına gelen (*posis*) kelimelerinin bir araya geliş ile oluşan *symposion*, (*συμπόσιον*)¹³ Antik Yunan’da şölen kelimesinin karşılığını oluşturmaktadır. MÖ 8. yüzyıl ortalarında Antik Yunan’da ilk örneklerine rastlanılan *symposion*larda¹⁴ içerik bakımından yerel kültürel motiflere rastlanıyor olursa da özellikle müzik aktiviteleri içerisinde Antik Yunan’ın etkileşim halinde bulunduğu farklı medeniyetlerin izleri yer almaktadır. Bu etkileşim büyük oranda Anadolu üzerinden Mısır ile gerçekleşerek, Mısır müzik kültürü ve enstrümanlarının Antik Yunan *symposion*larında yer almasına neden olmuştur.¹⁵ Aynı zamanda bu etkileşim yalnızca Mısır ile de sınırlı kalmayarak Antik Yunan *symposion* müzik kültürünün başlangıç sürecinden gelişimine kadar Mezopotamya, Anadolu-Suriye ve Fenike gibi

¹² Erbilan, Doğa Can, “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü”, (Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2019), 32.

¹³ Erbilan, “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü”, 31.

¹⁴ Erbilan, “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü”, 33.

¹⁵ Gerim Fatma, “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021), 15.

medeniyetlerin de izlerini yansıtmaya yol açmıştır.¹⁶ Örneğin Strabon, *symposion* esnasında icra edilen ve arp sınıfına dahil olan *magadis* ve *sambyke* gibi enstrümanlarında Asya kökenli olduğunu ifade etmektedir.¹⁷ Antik Yunan'ın Anadolu, Asya ve Mezopotamya uygarlıkları ile olan etkileşimleri sonucunda gelişen müzik kültürleri ve enstrümanları, Yunanlılar tarafından kendi tanrılarına atfedilerek *symposion*larda icra edilmiş ve geliştirilmiştir.¹⁸ Bu enstrümanlar, telli, yaylı, üflemeli ve vurmali çalgı grupları içerisinde yer alan; *aulos*, *syrinx*, *salpinx*, *kymbala*, *barbitos*, *kithara*, *lir* ve *tympanon*, olarak bilinmekte ve Antik Yunan halkı tarafından kullanılan enstrümanlar olarak tanımlanmaktadırlar.¹⁹ Antik Yunan *symposion*ları, içerik bakımından etkileşim halinde bulundukları medeniyetlerin izlerini yansıtıyor olsa da kendi kültürel öğeleri de *symposion* içerisinde sıklıkla bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan dönemin dinsel inançları, pek çok etkinlikte kendisini gösterdiği gibi Antik Yunan *symposion* aktiviteleri içerisinde de dönem dönem yönlendirici unsur olarak yer almıştır. *Symposion*ların başlangıç sürecinde dinsel törenler olarak adlandırabileceğimiz bir dizi ritüel, Yunan *symposion*larının bir parçası olarak katılımcılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar; *symposion* öncesi yenilen yemeği ellerden temizleyerek, saygı göstergesi olarak bir tanrıya ithafen üç kez başları yere değecek şekilde eğilip kalkmaları ve sonrasında, Yunan şarap tanrısı *Dionysos* onuruna içerisinde seyretilmiş şarabın yer aldığı bir kaptan aralarında *libasyon*²⁰ yapılması ile gerçekleştirilmiştir.²¹ Antik Yunan'da *symposion*, bir araya gelinen ve eğlenilen, yerel kültürel unsurların ve farklı kültürel motiflerin yer aldığı, siyasal ve sosyal gelişmeler karşısında ise dönem dönem içeriğinde farklılıkların yaşandığı bir aktivite olarak Antik Yunan tarihi boyunca devamlılığını sürdürmüştür. Bu

¹⁶ Simone De Mariella, “Doğu ile Batı Arasında Yunanistan: Eski Yunan Müziğinde Doğulu Adetler”, çev. Leyla Tungaç Basmacı. Antik Yunan, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1184.

¹⁷ Mariella, “Doğu ile Batı Arasında Yunanistan: Eski Yunan Müziğinde Doğulu Adetler”, 1185.

¹⁸ Kınacı Mesut, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2012), 8.

¹⁹ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 8.

²⁰ Çoşkun Yaşar, “Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3/4, (1969): 1.

²¹ Marek Wecowski, *The Rise of The Greek Aristocratic Banquet*, (Oxford University Press, 2014), 38.

aktivitenin etkileşim yolu ile devamlılığı ise Antik Yunan'da olduğu gibi MÖ 8. yüzyılın ortalarında kurulan Antik Roma'nın, Doğu Akdeniz seferleri sırasında Yunanlıların *symposion* aktivitesi ile tanışması ve kendi kültürlerine katmaları ile oluşmaktadır.²² Romalıların kendi kültürlerine katarak Yunan *symposion*larından üstün tutmuş oldukları şölen aktivitesinin Antik Roma için kelime karşılığını ise birlikte yaşamak anlamına gelen *convivium*²³ oluşturmaktadır.

Şölen aktivitesinin Mezopotamya ve Anadolu üzerinden başlayan bir etkileşim sonucu ile Kıta Yunanistan'a ve oradan da Roma'ya geçmiş olması, bu aktivitenin Roma kapsamında anlaşılabilmesi için Kıta Yunanistan'da yer alan benzer formunun incelenmesini ve karşılaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Öyle ki uygarlıklar arasında yer alan böylesi bir etkileşim Avrupa tarihinin incelenmesinde Roma ve Yunan tarihini, Roma ve Yunan tarihinin incelenmesinde Anadolu'yu, Anadolu için yapılacak bir araştırma için ise Mezopotamya uygarlıklarının anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda Antik Roma *convivium*ları, Kıta Yunanistan'da yer alan *symposion* aktivitesinin bir devamlılığı olması nedeni ile aralarında çok sayıda benzerliğin yer aldığı bir aktivitedir. *Convivium* esnasında icra edilen müziğin türünden enstrümanlara²⁴, yiyecek çeşitlerinden sofrada adetlerine kadar olan ve Yunan etkisini yansıtan bu benzerlik,²⁵ bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Fakat diğer medeniyetlerde olduğu gibi Roma *convivium*larında da yer alan kültürel unsur ve uygulamalar, *convivium*lar ve *symposion*lar arasında farklılıklara yol açmıştır. Şölen, her iki medeniyet içerisinde halktan kimseler ve varlıklı bireyler ile gerçekleştirilirken kadınların Roma *convivium*larına katılabilmeleri²⁶ Yunan *symposion*larına ise erkekler ile aynı ortamda katılamamaları²⁷

²² Baba, Orhan, “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatı Işığında *Convivium* Sofra Takımları”, (Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2022), 13.

²³ Baba, “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatı Işığında *Convivium* Sofra Takımları”, 13.

²⁴ Gerim, “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri”, 46.

²⁵ Emine Kapka, “Antik Roma'da Bir Akşam Yemeği Menüsü”, Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik'e Armağan, ed. Burak Kocaoğlu (Ankara: Berikan Yayınevi, 2019), 171.

²⁶ Horst Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, çev. İsmail Tanrıku (İstanbul: Arion Yayınevi, 1999), 198.

bu konuda en keskin farklılıklardan birisini oluşturmaktadır. Yine buna benzer bir durumu, Roma ve Yunan şölenleri içerisinde yer alan şarap tüketiminin şekli oluşturmaktadır. Antik Roma *convivium*larında *symposion* katılımcılarının aksine, su katılmamış şarabın, Jüpiter'in içeceği olduğunun düşünülmesinden ve katıksız hali ile yalnızca tanrıların ve erkeklerin içeceği olarak kabul edilmesinden dolayı, şaraba su eklenmeyerek veya pişirilmeyerek tüketimi gerçekleştirilirdi.²⁸ Antik Yunan'da *symposion* ve Antik Roma'da *convivium* başlıklı bölüm içeriklerinde detaylandırılmaları yapılacak olan bu benzerlik ve farklılıklar, şölen aktivitesinin tarihsel süreci içerisinde gelişimini oluşturmaktadır. Antik Roma *convivium*larında Roma halkının eğlence anlayışına eşlik eden Doğu ve Yunan müziğinin bir araya gelişi ve Yunan müziğinin de Mısır'dan ithal edilmiş olması, bu benzerliklerin etkileşim çerçevesinde gelişimini, kültürel ve özgün yansımaları ise farklılıklarını oluşturmaktadır. Şölen aktivitesinin tarihsel süreci içerisinde gelişiminin birer parçası olan Antik Roma *convivium* müziği ise konukların karşılanmasından yemek sürecine, şiir, felsefe ve edebi tartışmalardan oyunlara kadar *convivium* içerisinde pek çok aktivite ile sürdürülen bir uygulama niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan ayrıca önem ifade etmekte olan *convivium* müziği, Roma müzik geleneğinin Kıta Yunanistan ve Etrüsk müziğinin etkisi ile geliştirilmiş²⁹ ve *convivium*lara yansımış bir parçasını oluşturmaktadır. Kıta Yunanistan'da icra edilmiş olan birçok enstrümanın izine Antik Roma'da da rastlamak mümkünken³⁰ Roma halkının müziğe vermiş olduğu anlam, Antik Yunan müziğinin Yunanlılar için olan anlamı ile ayrılmaktadır. Antik Yunan'da müzik; topluma ahlaki ve dini mesajlar aktarma amacı taşıırken³¹ Yunan halkı tarafından da müziğin tanrısal kökenli olduğuna ve tanrıların da müzik icra

²⁷ Türk, Mehmet Taner, "Edebiyat Şölenleri; Aktör Mekân Ritüel", (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018), 45.

²⁸ Türk, "Edebiyat Şölenleri; Aktör Mekân Ritüel", 45.

²⁹ Kara, Canan "Antik Roma'da Ev Yaşantısı", (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019), 9-10.

³⁰ Funda Esin- Emel Demirgen, "Antik Roma'da Müzik ve Müzik Eğitimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/51, (2017): 398.

³¹ Luca Marconi-Eleonora Rocconi, "Antikçağda Roma'da Müzik ve Gösteriler" çev. Leyla Tungaç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1056.

ettiğine inanılmıştır.³² Roma’ da ise müzik; özellikle Cumhuriyet dönemi Roma’sında düzenlenen gösteriler de halka, propaganda yolu ile yapılan siyasal hamlelere destek kazanmak amacı taşımaktaydı.³³ Bu bakımdan Antik Roma’da müzik; siyasal anlamda dönem dönem değişikliklere de maruz kalarak *convivium*lardaki yerini almıştır. Toplulukların kültürel unsurlarının birer parçası olan müzik, Romalıların sanat zevklerini, etkileşimde bulunmuş oldukları medeniyetleri, sosyal ve siyasal gelişmeler kapsamında toplum yapısında ne gibi değişikliklerin söz konusu olduğunu *convivium*lara olan yansımaları ile net bir şekilde ortaya koymaktadır. *Convivium*ların içeriğinde yer alan yemekler, servisler, oyunlar ve sohbetlerin beraberinde müzik, bu aktivitelerin hepsi ile sürdürülen bir uygulama olması bakımından araştırılması ve incelenmesi, akademik literatüre sağlayacağı katkı bakımından önem taşımaktadır.

³² Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 45.

³³ Luca Marconi-Eleonora Rocconi, “Antik Çağ’da Roma’da Müzik ve Gösteriler”, 1057.

1. ANTİK YUNAN'DA SYMPOSION

1.1. Andron Odaları ve Deipnon

Antik Yunan'da yetişkinlerden gençlere, akrabalarından siyasi açıdan fikir birliği ve farklılığı olan bireylere kadar insanların bir araya gelmesine olanak sağlayan şölenler,³⁴ Kıta Yunanistan'da iki aşamalı bir aktivite olarak öncesinde *deipnon* adı verilen yemek sürecini ve ardından gerçekleştirilen şarap tüketimini, yani *symposion*ları ifade etmektedir.³⁵ Erkek odası anlamına gelen *andron*lar³⁶ ise *deipnon* ve *symposion* esnasında *kline*lere uzanılarak yenilen yemeğin ardından, tören eşliğinde hazırlanılan şarabın konuklara sunulduğu ve bazen sabahlara kadar süren eğlencelerin gerçekleştirildiği odaları ve mekanları ifade etmektedir.³⁷ Varlıklı bireylerin evlerinin en önemli kısmını oluşturan *andron*larda konuklar, ziyafet sonrasında düzenlenen *symposion*larda şarap eşliğinde askeri, dini, edebi ve siyasi konulu tartışmalar gerçekleştirerek bu aktivitelere katılım sağlamışlardır.³⁸ Bu odalarda güzel kokulu bir şaraptan oluşan aperatifin katılımcılar arasında elden ele dağıtılması ile başlayan *deipnon*lar, yemeklerin yenilmesinin ardından hizmetliler tarafından tabakların kaldırılması ve yerlerin temizlenmesi ile devam ederken, şarapların doldurulması ile de *symposiona* geçiş süreci başlatılırdı.³⁹ Öncelikli olarak *deipnon*dan *symposiona* geçiş sürecinde hizmetliler tarafından getirilen su ile konukların elleri temizlenirdi. Ardından saf bir şarap ile yapılan sunu, konukların başlarına çelenklerin takılmasının ardından Olymposlu *Zeus*'a ve diğer Olymposlu kahramanlara şarkılar (*hymnos* veya *paianlar*) söylenerek yerlere serpilirdi. Son olarak, *symposion*un düzenlendiği evin sahibinin ya da başka bir konunun şölen

³⁴ Roberto Nicolai, “Yunanistan’da Eğitim”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Yunan, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 265.

³⁵ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 58.

³⁶ Boyalı “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şölen Alışkanlıkları Üzerine”, 15.

³⁷ Yalazı, Esra “Lukianos’un Eserlerinde Toplumsal Hiciv”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 133.

³⁸ Berna Şirvan, “Arkaik Dönem’de Yunan *Symposion* Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi”, *Journal of Universal History Studies* 3/2, (2020): 219.

³⁹ Isabella Tondo, “Gündelik Hayat”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Yunan, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 294.

yöneticisi (*symposiarkhos*) olarak seçilmesi ile de *deipnon*dan *symposiona* geçiş süreci tamamlanmış olurdu. Şarap tüketiminin yemek ile eş zamanlı yapılmadığı ve *deipnon-symposion* olmak üzere iki aşamalı olan Antik Yunan şölenleri,⁴⁰ bu bakımdan Antik Roma *convivium*ları ile aralarında yer alan temel farklılıklardan birisini oluşturmaktadır. Tüm bu uygulamaların gerçekleştirildiği *andron*lar ise Antik Yunan uygarlığının en karakteristik unsurlarından birisi olan *deipnon* ve *symposion* gibi aktivitelerin yapıldığı bir mekân olması bakımından görsel zenginliği ile de dikkat çekmektedir. *Andron*ların duvarlarında yer alan ve savaşlarda kullanılan kalkanlar, çeşitli zırh ve silahlar gibi epik öğelerin beraberinde *symposion* esnasında kullanılan çeşitli müzik aletleri ve içki kapları da *andron*lara sağladığı görsel zenginlikleri ile bu mekanlarda yer almıştır.⁴¹ Tasarımları, konukların uzanarak yemek yemelerine uygun olacak şekilde tasarlanmış olan *andron*larda düzenlenen *deipnon* ve *symposion*lar,⁴² içerdiği hizmet ve çeşitli eğlenceler bakımından Antik Yunan halkı tarafından toplumsal statünün yansıtılması için tercih edilen bir aktivite olmuştur. Genellikle dikdörtgen bir yapıya sahip olan ve evin erkeklerine ayrılan bir bölümü olan *andron*ların tasarımlarında yukarıda sözü edilen müzik aletleri ve çeşitli kapların beraberinde ayrı olarak lüks mobilyalar, *klinelerin* üzerine işlemeli ve bazısı altın kaplamalı minderler gibi ev sahibinin zenginliğini ifade edecek türlü aksesuarlara da yer verilmiştir.

1.1.1 Konuklar ve Ev Sahibi

Şölen aktivitelerinin gerçekleştirildiği pek çok uygarlıkta şölenler, ev sahibi tarafından toplumsal statünün güçlendirilmesi amacı ile düzenlenen aktiviteler olmuşlardır. Konuklara sunulan yiyecek ve eğlencelerin çeşitliliği ile şölene katılım gösterenlere bir güç göstergesi olan bu davetler konuklarının genellikle statülerine göre misafir edildikleri aktivitelerdir.⁴³ Kıta Yunanistan'da ise yaygın olarak

⁴⁰ Platon, *Şölen*, çev. Eyüp Çoraklı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), 10-11.

⁴¹ Erbilan, “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu'daki Symposion Kültürü”, 54.

⁴² Boyalı “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şölen Alışkanlıkları Üzerine”, 15.

⁴³ Dikeç, İkbâl Ertuğrul “Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller, Ritüeller”, (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2022), 6.

aristokratların içki partileri olarak kabul edilen *symposion*lar, aristokrat kesimin beraberinde farklı sosyo-ekonomik sınıflara mensup bireylerin katılımları ile gerçekleştirilen ve katılımcı sayısının ise genellikle otuzu geçmediği, askeri, politik ve kamu alanlarında pek çok işlevi olan bir aktivitedir.⁴⁴ Antik Yunan tarihi boyunca bu bağlamda çeşitli nedenler ile düzenlenen *symposion*ların katılımcılarına arkadaşlar anlamına gelen *philo*i adı verilmekteydi.⁴⁵ *Symposion*lara, aktiviteyi düzenleyen kişi tarafından genellikle yakın arkadaşlar davet edilir, fakat katılımcıların da kendi arkadaşlarını dahil etmeleri ile kalabalık bir aktivite halini alırdı. *Symposion*un Antik Yunan'da erkekler için düzenlenen bir aktivite olması nedeni ile ev sahibinin eşi, konukların gelmesi ile evin farklı bir odasına çekilir ve konuklar ayrılana kadar da orada beklerdi.⁴⁶ Bu oda hakkında Platon'un *Şölen* isimli eserinde evin kadınlara ayrılan bölümü anlamına gelen *gynaikon* odaları olarak söz edilmekte ve aynı zamanda erkekleri eğlendirmek için *symposion*larda yer alan kadın aulestlerin de bazen bu odalarda kadınlar için müzik yaptıklarından bahsedilmektedir.⁴⁷ Eve gelen konuklar ev sahibi tarafından kapıda karşılanarak kabul edilir, hizmetliler tarafından ayakları ve elleri kokulu sular ile yıkanılarak boyunlarına çiçeklerden oluşan çelenkler takılır ve yemek odalarına (*andron*) geçirilirlerdi. *Androna* alınan konuklar burada minderler ile kaplı *klinelere* uzanarak yemeğin başlamasını beklerlerdi. Yemeklerin el ile tüketildiği *symposion*larda konuklar, *klinelere* sol dirsekleri üzerine yaslanarak uzanır ve bu sayede önlerinde bulunan geniş bir sehpadan yemekleri sağ elleri ile alabilirlerdi.⁴⁸ Antik Yunan medeniyetinde kamu binalarından tapınaklara kadar pek çok yerde bulunan özel yemek odaları, şölen kültürünün Kıta Yunanistan'da yer alan yaygınlığını ifade etmektedir. Şölenlerin düzenlenmesinin, kapsamlı ve oldukça maliyetli bir girişim olması ise bu aktivitenin düzenlenmesinde yalnızca çok sayıda köle sahibi ve varlıklı bireylerin rol sahibi olmasına neden olmuştur. Konuklarının özgür bireyler olarak tanımlanan kişileri kapsadığı Antik

⁴⁴ Şirvan, "Arkaik Dönem'de Yunan *Symposion* Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi", 215.

⁴⁵ Erbilan, "Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu'daki *Symposion* Kültürü", 58.

⁴⁶ Kınacı, "Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları", 58.

⁴⁷ Platon, *Şölen*, 42.

⁴⁸ Kınacı, "Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları", 59.

Yunan *symposion*larında köleler ve *symposion* esnasında enstrüman çalan ve akrobatik hareketler sergileyen hayat kadınları yalnızca konuklara hizmet ile görevlendirilmiş kişiler olarak bu aktivitelerde yer almışlardır. Dolayısıyla Antik Yunan *symposion*larının zengin ve orta sınıf insanları kapsayan belirli bir azınlığa hitap etmiş olduğu ifade edilebilmektedir.⁴⁹ *Symposiarkhos* kelimesi ise şölen yöneticisi anlamına gelirken bu kişi, *symposion* esnasında konuşma yapacak olan kişileri tanıtmak, kadeh kaldırma merasimini yönetmek ve çeşitli eğlenceli konuşmalar yapmak ile sorumlu olan kişidir. *Symposion* yöneticisinin alkole karşı direncinin yüksek olması beklenirken aynı zamanda katılımcıların oyları ile ve bazen de ev sahibinin kararı ile seçilebilmekteydi. *Symposion*larda *symposiarkhos*ların esas görevleri ise sarhoş olan kişilerin taşkın davranışlarını önlemek, aktivitenin eğlenceli bir şekilde devamlılığını sağlamak ve dağıtılan şarabın miktarı ile saflığını belirlemektir.⁵⁰ Genellikle Kıta Yunanistan'da aristokratların evlerinde düzenlenen ve ev sahibinin daveti üzerine yakın arkadaşların, akrabaların katılım gösterdiği *symposion*larda, şölen hazırlıklarının durumuna göre bazı zamanlarda ise önemli siyasi ve kültürel isimler de misafir edilebilirdi. Katılımcılarının sosyal statülerine göre misafir edildikleri *symposion*larda konuklar, bu ayrıcalığın beraberinde zenginliklerini ve davet ayrıcalıklarını ifade edecek özel giysiler giyerek bu davetlere katılım göstermişlerdir.

1.1.2 Yemekler ve Hizmetliler

Antik Yunan *deipnon* ve *symposion*larında konuklara sunulan yiyeceklerden şaraplara, eğlencelerden müzik aktivitelerine kadar çeşitli eylemler, katılımcıların memnuniyetini amaçlarken *symposion*larda görevli hizmetliler şölen evi sahibi tarafından bu memnuniyeti sağlamak adına en iyi hizmeti sunabilecek kişilerin seçilmesi ile oluşmaktaydı. Bu hizmetlilerin bir kısmını oluşturan ve servis yapmak ile yükümlü olan genç kızlar ve erkek çocuklara ise *paides*ler adı verilmekteydi. *Symposion*larda servis yapmak ile yükümlü olan bu erkek çocuklar, köle durumunda

⁴⁹ Boyalı “‘Açıl Sofra Açıl! Değişen Şölen Alışkanlıkları Üzerine’”, 15-16.

⁵⁰ Erbilan, “‘Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü’”, 62.

olan kişiler değil *symposion*lara katılan aristokrat ailelerin çocukları olarak bu aktivitelere katılım ve hizmet sağlamışlardır. Bu erkek çocukları *symposion* esnasında aileleri ile değil, onların biraz yanında bulunan *klinelerde* otururlar ve ailelerinin onayı olmadan içki içmelerine ve konuşmalarına müsaade edilmezdi. Antik Yunan şölenleri hem kendi hem de katılımcıların hizmetleri ile sorumlu olan bu erkek çocukların *deipnon* ve *symposion* esnasında konuşulan siyasi ve edebi konulara tanık olmaları ile de kültür seviyeleri yüksek nesillerin yetişmesine imkân sağlamıştır. Servis yapan hizmetlilerin haricinde *symposion* konuklarının yanlarında getirebildikleri ve içki taşımak ile yükümlü *hetairai* adı verilen metresleri ise müzik icra ederek ve servis yaparak bu aktiviteler içerisinde yer almışlardır. *Hetairailerin symposionlardaki konumu* ile ilgili olarak, Samos adasında ele geçen ve Lakonya'lı bir ressam tarafından icra edilen *symposion* sahnesinde yer alan bir çizim, konukların önlerinde uzanarak müzik icra eden bir kadını betimlerken bu konuda net örneklerden birisini oluşturmaktadır.⁵¹ *Symposionlardaki hizmetlerinin harici hetairailer*, sosyal yaşamlarında ücret karşılığında cinsel birliktelik yaşayarak erkekler tarafından geçimlerini sağlayan ve aynı zamanda toplum içerisinde saygın kişiler olarak kabul edilen kadınlardır.⁵² *Symposionlarda* yer alan çocuklar için yine yukarıdaki örneğe benzer bir başka örneği ise 1971 yılında Efes Yamaç evler bölgesinde bulunan bir mezar steli oluşturmaktadır. Bir peristyl içerisinde bulunan ve dörtgen bir forma sahip olan mezar steli üzerinde *symposion* sahnesi yer almaktadır. Sahnede *klinelere* uzanan erkekler ve kadın figürlerine eşlik eden çok sayıda çocuk bulunmaktadır.⁵³ Antik Yunan *symposion*larında eve gelen misafirler etrafın kirlenmemesi için önce ayakkabılarını çıkartırlar ve ardından hizmetliler tarafından başlarına çiçeklerden yapılmış taçlar takılarak yerlerine geçirilirlerdi. *Deipnon* başlamadan önce yine hizmetliler tarafından getirilen bir su leğeni ile konukların elleri temizlenir ve ardından ziyafet başlatılırdı. Yemeklerin el ile tüketildiği, peçete kullanılmadığı ve

⁵¹ Erbilan, “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü”, 59-60.

⁵² Laura, K. McClure, *Courtesans at Table: Gender and Greek Literary Culture in Athenaeus*, (New York: Published, 2003), s. 12-13.

⁵³ Merve Arınç – Murat Çekilmez, “Efes Müze’sinden Symposium (Şölen) Sahneli Mezar Stelleri”, *Cedrus* 10/95 (2022): 97.

ekmek içleri ile ağızların temizlendiği *deipnon*larda yemekler, yalnızca ev sahibi tarafından hazırlanmaz, katılımcılar da yanlarında hazır yemekler getirerek ziyafete ve harcamalara katkıda bulunurlardı. Antik Yunan'da çalışmaya sabahın erken saatlerinde başlanıldığı için genellikle günde üç öğün yemek yenilirdi ve bunlar; sabahları *akratisma* adı verilen arpadan veya saf şaraba bandırılmış bir parça ekmekten oluşan hafif bir öğün, öğlen saatlerinde hızlı bir öğün olan *ariston* ve akşam saatlerinde ise günün en önemli öğünü oluşturan *deipnon*lardır. Akşam yemeği olan *deipnon*lar, aynı zamanda Antik Yunan'da ev sahibinin bazen bir davet organize ederek katılımcıları ağırladığı ve sonrasında şölen, yani *symposion* olarak sürdürülen yemeklerdir.⁵⁴

Kıta Yunanistan'da günün bu üç öğününde sofralarda yer alan yiyecek çeşitleri ise besleyicilik ve içerik açısından birbirleri ile farklılık göstermektedir. *Sitos*; tahıl ürünleri ile oluşan ve protein bakımından yetersiz yiyeceklerin bir bulamaç haline getirilerek tüketildiği her türlü yiyecek çeşidini kapsamaktadır. *Opson*, daha çok katık anlamına gelirken et, deniz ürünleri, nohut, peynir, sakatat ve sebze çeşitleri ile oluşan, besleyiciliği ve lezzeti bulunan bir yiyecek grubuna girmektedir. Son olarak *Oinos* ise bal ile tatlandırılarak ve bazen de su ile karıştırılarak tüketilen şarap gibi içecekleri ifade etmektedir.⁵⁵ Kıta Yunanistan'da düzenlenen şölenlerin *deipnon* kısmında konuklara sunulan av hayvanları, deniz ürünleri ve çeşitli sebzeler, aşçılar tarafından titizlik ile hazırlandıktan sonra servis edilir ve ziyafet başlatılmış olurdu. Ana öğünün ardından konuklara çeşitli meyveler, kuru yemişler ve pastalar ikram edilir, ardından sona eren ziyafet ile konukların elleri hizmetliler tarafından yeniden kokulu sular ile temizlenerek *symposion* için hazır hale getirilirdi.⁵⁶ Homeros, *Odysseia* isimli eserinde Telemakhos'un babasının yokluğunda evlerine bir ölümlü kılığında gelen Athena ile yedikleri yemeği dizelerine aktarırken Arkaik dönem *deipnon*larında yer alan yiyecek çeşitliliği ve hizmetliler hakkında bilgiler vermektedir;

⁵⁴ Isabella Tondo, "Gündelik Hayat", 293-294.

⁵⁵ Ali Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Kültürü* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2022), 34.

⁵⁶ Kınacı, "Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları", 59.

‘‘Bir tahta oturttu Athene’yi,
Parlak, allı pullu bir sandalyeye oturdu;
Yabancı gürültüden sıkılıp masadakilerden rahatsız olmasın,
Kendisi de gurbetteki babasını sorabilsin diye,
Uzağa oturdular taliplerden.
O zaman hizmetçi gümüş leğenin içinde
Ellerini yıkaması için altın bir testirle su getirdi,
Hemen yanlarına da güzel bir masa kurdu,
Saygılı kâhya da ekmek ile bir sürü
Yiyecek getirip kibarca masaya koydu;
Aşçıysa tabakta türlü etler ve altın kadehler getirdi;
Tevrifatçı sık sık sokulup yanlarına, yeniliyordu şaraplarını.
Tam o sırada küstah talipler içeri girdi.
Sandanyelere ve tahtalara kuruldular,
Tevrifatçı su döktü ellerine,
Sepet sepet ekmek getirdi hizmetçiler,
Delikanlılar da testilerini tepeleme içkiyle doldurdular.
Ellerini önlerinde hazır duran yemeklere uzatıyorlardı.
Açlık ve susuzluklarını iyice dinlendirdikten,
Tıka basa yiyip içtikten sonra
Dansa ve şarkılara kaydı taliplerin aklı.
O zaman bir uşak, taliplere şarkı söylesin diye,
Bir çalgı verdi Phemios’un eline;
O da güzel bir şarkı çalmaya başladı.’⁵⁷

Konukların Antik Yunan şölenlerinde *androna* girişleri ile başlayan ve çeşitli hizmetlerin detaylarını okuyucuya sunan Homeros’un bu şiiri, içerik zenginliğine ek olarak döneminde yazılmış bir eser olması ile de önem taşımaktadır. Yine Homeros’un *İlyada* isimli eserinde yer alan bir şiir, Kıta Yunanistan’da düzenlenen şölenlerde konuklara sunulan yiyecek çeşitleri hakkında detaylı bilgiler içermektedir;

‘‘Butlar kızartıldı, ciğerler, yürekler yenildi,
Kalan etler parçalandı, şişlere geçirildi,
Kazartıldı iyiden iyi, çekildi hepsi ateşten.
İşler bitti, şölen hazır oldu, yenildi içildi.’⁵⁸

Kıta Yunanistan’da düzenlenen şölen aktivitelerinin yiyecek çeşitliliğinin ve konuklara sunulan hizmetlerin beraberinde tüm bu yiyecek sunumlarının ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rolü olan çalışanlara ise *mageirolar* adı

⁵⁷ Homeros, *Odyseia*, çev. Fulya Koçak, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2014), 5-6.

⁵⁸ Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat- A. Kadir, (İstanbul: Can Yayınları, 2008), 88.

verilmekteydi. Dilimizde tam karşılığı bulunmayan ancak kısmen kasap ve aşçı kişilere verilen bir isim olduğu ifade edilebilen *mageiros*lar, festival ve şölen gibi aktivitelerde ev sahibi tarafından kiralanıp bu şölenlerde sunulacak et yemeklerinin tedariki için yine ev sahibinin belirlemiş olduğu hayvanların kesimini gerçekleştiren kişiler olmuşlardır. Bununla beraber Antik Yunan'da *mageiros* adı verilen aşçıların eğitimlerinin iyi bir düzeyde olması beklenir ve düzenlenen aktivitelerde dahi konuklara sunulacak deniz ürünlerinin ay ve yıldızların konumuna göre seçmeleri istenirdi. Eve çağırılan bir *mageiros*, yanına *trapezopios* ve *trapezokomos* adı verilen yardımcılarını alarak şölen evlerinde gerekli hizmetleri yerine getirirlerdi. *Mageiros*lar, bazen yemek için alışverişi pazardan kendileri yapabilir, bazen ise ev sahibinin tedarik etmelerini isteyebilirlerdi.⁵⁹ *Mageiros*ların yardımcıları olan *trapezopios* ve *trapezokomos*ların *symposion*lardaki görevleri ise masa düzenini kurmak ve tabakları temizleyip *andron*ların aydınlatmasını yaparak eğlencenin devamlılığını sağlamaktı.⁶⁰ Antik Yunan *symposion*larında yemeklerin beraberinde aktivitenin önemli birer parçası olan hizmetliler hakkında Samsatlı Lukianos'un *Tanrıların Konuşmaları* isimli eserinde Maia ve Hermes arasında geçen bir konuşma detaylı bilgiler içermektedir;

*“Niçin söylemeyecek mişim. Az mı benim çektiklerim? Bütün sıkıntı bana yükleniyor. Gün doğar doğmaz haydi kalk şölen odasını süpü, sofraya başındaki yatakların örtülerini ört her şeyi düzelt Zeus'a bir diyeceği var mı diye sor sonra onun buyruklarını yerine getireceğim diye bir aşağı bir yukarı seğirt dur. Dönüşte daha üstümü başımı temizlemeye zaman bulamadan haydi Tanrılara Ambrosia dağıt. O yeni bulduğu oğlanı buraya getirmeden önce nektarı da ben sunuyordum. Ama asıl gücüme giden bütün tanrılar içinde bir ben ruhları Pluton'a götürüyor ölümlerin önüne düşüyor mahkemede hazır bulunuyorum.”*⁶¹

*Symposion*larda hizmetlilerin görevlerinin beraberinde yine bu aktivite içerisinde önemli bir yeri bulunan *hetairai*ler hakkında ise Lukianos'un aynı eserinde bulunan konuşmalar, okuyucusuna detaylı bilgiler sunmaktadır;

⁵⁹ Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Kültürü*, 155-158.

⁶⁰ Ali Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Sözlüğü* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 127.

⁶¹ Samsatlı Lukianos, *Tanrıların Konuşmaları*, çev. Nurullah Ataç, (İstanbul: Everest Yayınları, 2016), 70.

“*Sen çıldırdın mı Philinna? Neler yapmışsın o dün akşamki şölende? Bu sabah Diphilos hüngür hüngür ağlayarak geldi, senin neler ettiğini anlattı. İçip içip esirmişsin, odanın ortasına çıkıp oynamışsın; O sana oynama demiş, dinlememişsin; sonra da gidip Diphilos’un arkadaşı Lamprias’ı öpmüşsün; Diphilos’un öfkelenişini görünce işi büsbütün azıtmış, Lamprias’ın yanına oturup kolunu boynuna dolamışsın. Sana baktıkça Diphilos kıskançlıktan boğulacak gibi oluyormuş. Gece de onun koynuna girmemiş, başka bir yatakta yatmışsın. Adamcağızı büsbütün çatlatmak ister gibi bir de türkü tutturmuşsun.*”⁶²

“*Erkeklerle düşüp kalkmakta ustalık gösterdi; biri evine gelir, ya da onu alıp dışarı götürürse hemen onu aldatayım demedi, hiçbir erkeği de kendi çağırmadı. Bir akşam parasını vererek bir şölene çağırırlarsa esrimez, erkekler sevmezler çok içen kadınları, etleri öyle arsız arsız habire tıktırırım demez, bir parçacık alır; iki avurdunu birden doldurmaz, her lokmasını sessiz yer. Bardağındaki şarabı birden dikmez, yavaş yavaş, yudum yudum içer.*”⁶³

1.1.3. Deipnon’da Klinele ve Oturma Düzenleri

Antik Yunan symposionlarında andronlar, ev sahibi tarafından konuklara sunulacak hizmetin beraberinde misafirlerin uzanarak yemek yiyebilecekleri ve eğlencelere eşlik edebilecekleri klinele, Antik Yunan dilindeki karşılığı ile; (κλίνη) sedirler ile donatılmıştır. Andronlarda bulunan ve bronz pirinçten ya da ahşaptan örnekleri yer alan bu klinele, her bir masanın etrafına üç adet olacak şekilde yerleştirilir ve konukların da bu klinelelere sağ kolları üzerine uzanmaları ile hizmetliler tarafından da servislerin kolaylıkla yapılabilmesi sağlanırdı. Yemeklerin klinelelerin ortasında yer alan tripous ve trapeza olarak isimlendirilen sehpa üzerine konulduğu deipnon ve symposionlarda yer alan bu kline kültürünün ulaşılan arkeolojik veriler sonucunda Kıta Yunanistan’a Perslerden geçmiş olabileceği düşünülmektedir. Asur kralı olan Assurbanipal döneminden kalma eski bir kline çizimi ise bu arkeolojik verilerden birisini oluşturmaktadır.⁶⁴ Yunanlıların Perslerden öğrenmiş oldukları kline kültürü ile symposionlarda yer alan ve her bir masanın etrafına üç adet olacak şekilde yerleştirilen bu klinelelere misafirler ev sahibinin

⁶² Lukianos, *Tanrılarının Konuşmaları*, 187.

⁶³ Lukianos, *Tanrılarının Konuşmaları*, 196.

⁶⁴ Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Sözlüğü*, 74.

belirlemiş olduğu düzene ve toplumsal statülerine göre otururlardı.⁶⁵ *Andron*larda girişin sağ tarafında yer alan *kline*, ilk *kline* olarak tanımlanması bakımından özel konuklara tahsis edilirken girişin hemen sol tarafında yer alan *kline* ise toplumsal statüsü daha düşük konuklar için hazırlanırdı.⁶⁶ Konuklarının *klinelere* oturma düzenlerinin toplumsal statülerine göre belirlendiği Antik Yunan *symposion*larındaki bu durum, bireylerin toplumsal statülerini daha iyi noktalara getirebilmeleri adına bir teşvik niteliği taşımıştır. Antik Yunan *symposion*larında konukların konumuna göre tasarlanan bu oturma düzenleri aynı zamanda *symposion*un içeriğinde yer alan diğer pek çok eylem gibi Antik Roma *convivium*larında devamlılığını sürdürmüştür. Yunan şöenlerinde olduğu gibi konuklarının *klinelere* uzanarak ve dirseklerini bir yastığa koyarak yemeklerini yedikleri *convivium*larda önemli konuklar, kendileri için hazırlanmış olan *klinelerde* *conviviuma* katılım gösterirlerdi. Genellikle üç adet *klinenin* bulunduğu ve bu *klinelerde* masaların etrafına yerleştirildiği *convivium*lardaki özel konuklar, ortada bulunan *klinenin* köşe kısmının kendilerine hazırlanması ile burada oturur ve konumu gereği düzenlenen şöene de istediği kadar konuğunu davet edebilirdi.⁶⁷ Antik Roma *convivium*larında ortada bulunan *klinenin* (*medius*) şeref köşesi olarak nitelendirilen sağ tarafı, özel konuklar için hazırlanırken yine sol tarafında bulunan diğer bir *kline* (*summus*) ise toplumsal statüsü daha düşük olan konuklara tahsis edilirdi.⁶⁸ Antik Yunan ve Antik Roma şöenleri arasında yer alan benzerliklerin bir kısmını yansıtan bu durum, adı geçen uygarlıklar için toplum içerisinde bireyin konumunun nedenli önem arz ettiğini ve eğlence aktiviteleri içerisinde de nasıl belirleyici bir rol olduğunu ifade etmektedir.

⁶⁵ Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Kültürü*, 32.

⁶⁶ Erbilan, “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü”, 57.

⁶⁷ Quintus, Horatius Flaccus, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satıra’lar, Mektuplar*, çev. Türkan Uzel (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 238.

⁶⁸ Kapka, “Antik Roma’da Bir Akşam Yemeği Menüsü”, Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik’e Armağan, 173.

1.2. Symposion

1.2.1. Symposion Kurgusunda Yer Alan Dini ve Siyasi Etkenler

Symposion aktivitelerinin Antik Yunan halkı için önemi, gerçekleştirildiği mekanların kapsamında yaygınlığı ile ele alınabilmektedir. Evlerden tapınaklara, saraylardan agoralara kadar pek çok mekânda yer alan *andron*lar, Yunan halkı tarafından sosyalleşmenin ve eğlencenin merkezlerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Bu olgunun Kıta Yunanistan'da yer alan gelişimi ise Antik Yakın Doğu uygarlıklarında olduğu gibi siyasi ve dini unsurlar kapsamında düzenlenen şöenler ile gerçekleştirilmiştir. Siyasi anlamda bir provokasyon amacı ile düzenlenen Antik Yunan *symposion*ları, savaşçı elit bireylerin dengi kişilere bir güç gösterisi sunma amacı ile düzenlemiş oldukları ziyafetler sonucunda gerçekleştirilmiştir. Yine bu bireylerin savaş dönemi, destek kazanabilmek için ve kendi aralarında ilişkilerin güçlendirilebilmesi adına düzenlemiş oldukları *symposion*larda, Antik Yunan'da şöen olgusunun siyasi nedenlerinin diğer bir kısmını oluşturmaktadır.⁶⁹ Kıta Yunanistan'da siyasi, askeri ve dini nedenler doğrultusunda düzenlenebilen *symposion*ların,⁷⁰ çeşitli türlerinden ve düzenlenme nedenlerinden bir diğerini ise *perideipnon* adı verilen ve ölen bir kişinin şerefine onu anmak üzere gerçekleştirilen şöenler oluşturmaktadır. Ölen bireyin veya bir akrabasının evinde düzenlenen bu şöenler, ölümün ardından dokuzuncu günde kesilen kurbanların bu şöenlerde dağıtılması ile gerçekleştirilmiştir.⁷¹ Şöen aktivitesinin düzenlenmesinde dini nedenler arasında yer alan cenaze şöenlerine, Antik Yunan şarap tanrısı *Dionysos* onuruna düzenlenen şöenler eşlik etmektedir. Antik Yunan halkı tarafından insanın tanrı ile bir olmasına imkân sağladığına inanılan *Dionysos*'un⁷² onuruna Kıta Yunanistan'da 3 gün sürecek şöenler düzenlenirdi.⁷³ Tarım, doğa olayları ve elde

⁶⁹ Erbilan, "Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu'daki Symposion Kültürü", 34.

⁷⁰ Şirvan, "Arkaik Dönem'de Yunan Symposion Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi", 215.

⁷¹ Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, 178.

⁷² Şeyma Kömürcüoğlu, "Ölümsüzlüğe Öykünme Bağlamında Şöen Diyalogunun Dionysos Ritüelleriyle Bağlantısı", *İnsan ve Toplum* 6/2 (2016): 73.

⁷³ Okumuş, Şermin, "Karadeniz'de Dionysos Kültü", (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2022), 34.

edilen hasat için bir şükran sunulmasını amaçlayan bu şölenlerde bol miktarda şarap tüketilerek çeşitli oyunlar oynanır, gerçekleştirilen sohbetlerde tanrılarına övgüler sunulurdu. Antik Yunan'da şarap, çılgınlık, kehanet ve drama tanrısı olan *Dionysos*, dünyevi ölümsüzlük için sarf ettiğine inanılan çaba sonucu Kıta Yunanistan'da onuruna düzenlenen çok sayıda şölen ile onurlandırılmıştır.⁷⁴ Antik Yunan lirik şairi Sapfo Lesbos, *Şiirler-Fragmanlar* isimli kitabının Athenaeus, Bilginler Akşam Yemeğinde başlıklı şiiri ile Kıta Yunanistan'da düzenlenen ziyafetlerin önemli bir unsuru olan dini ritüelleri net bir şekilde örneklendirmektedir;

*“Orada, ambrosia karıştırıldı kâsede alıp testiye şarap döktü Hermes tanrılar adına hepsinin ellerinde kupalar saçı kıldılar ve dua ettiler tüm kutsallıklara üstüne olsun diye güveyin.”*⁷⁵

Antik Yunan'da *symposion* aktivitesinin düzenlenmesinde yer alan dini nedenlerin diğer bir kısmını, veba ve kıtlık gibi hastalıklardan kurtulmak için tapınakların *andron*larında bir araya gelinen ziyafetler oluşturmaktadır. Tanrılar ve kahramanlar adına tapınaklarda düzenlenen bu şölenlerde yine *Dionysos* onuruna olduğu gibi kurbanlar kesilerek ziyafet düzenlenir, belirli bazı dinsel ritüeller yerine getirilirdi. Kıta Yunanistan'da *Symposion* aktivitesinin düzenlenmesinde yer alan dönemin dini inançlarının ve şölenin içeriğine olan kurban ve libasyon gibi yansımalarının, Antik Yunan'da Myken etkisi gelişmiş olabileceği düşünülmektedir. Bununla beraber Antik Yunan'da şölen kelimesinin karşılığı olan birlikte-içmek, bölmek ve paylaşmak anlamlarından yola çıkarak da bu aktivitenin, Yunan toplumunu bir arada tutan bir bağ görevi görmüş olduğu ve bu doğrultuda düzenlenmiş olabileceği de ifade edilebilmektedir.⁷⁶ Yine Kıta Yunanistan'da şölen aktivitelerinin gerçekleştirilmesinde dini kapsamlı ele alınabilecek diğer bir konuyu, çocukların sağlığı için düzenlenen ve yavru domuzların kurban edilip tavada pişirilen ekmekler ile sunulduğu *Tithenidia* adı verilen şölenler oluşturmaktadır.⁷⁷ Antik

⁷⁴ Kömürcüoğlu, “Ölümsüzlüğe Öykünme Bağlamında Şölen Diyaloğunun Dionysos Ritüelleriyle Bağlantısı”, 73.

⁷⁵ Sappho, *Şiirler*, çev. Alovera (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015), 69.

⁷⁶ Şirvan, “Arkaik Dönem’de Yunan *Symposion* Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi”, 221-229.

⁷⁷ Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Kültürü*, 35.

Yunan'da *Maimakterion* ayının son günlerinde düzenlenen *Diasia* şenlikleri de yine Kıta Yunanistan'da düzenlenen diğer ziyafetlerde olduğu gibi tanrılar onuruna çeşitli hayvanların kurban olarak sunulduğu şenliklerdir. Bu şenlikler içerisinde konuklar, günahlarından arınmak için tanrılara adanmış oldukları kurbanın derisinin (*dioskodion*) üzerine sol ayakları ile çıkarak tanrılarından af dilerlerdi.⁷⁸ Kıta Yunanistan'da feodal beylerin düzenlemiş oldukları şöenler ise toplumun her kesimine hitap eden şöenlerdir. Yarışmaların düzenlendiği ve kazananlara ödülleri verildiği bu şöenler, daha çok savaş dönemlerinde yapılırken, barış dönemlerinde ise dini merkezlerde sürdürülmüştür.⁷⁹

1.2.2. Symposion'da Şarap Tüketimi, Oyunlar ve Edebiyat

Homeros'un destanlarında yaşamdan alınan en büyük zevk olarak tanımlanan *symposion*lar, Antik Yunan'da halkın boş zamanlarını değerlendirdiği, içeriğinde; oyun, müzik, edebiyat, bilmece ve dans gibi gösterilerin yer aldığı ve bol miktarda şarabın tüketildiği aktivitelerdir.⁸⁰ *Andron*larda gerçekleştirilen bu aktivitelerin gece saatlerinde yapılması ise aydınlatma için çok sayıda lambanın kullanımını mecbur kılmaktaydı. Arkeolojik çalışmalar sonucunda *andron*ların iç kısımlarında ulaşılan ve çeşitli boyutlarda bulunan lambalar, gece saatlerinde düzenlenen *symposion*larda aydınlık için ve sonrasında konukların evlerine dönüş yolunda yanlarına alabilmeleri için kullanılmışlardır.⁸¹ Aydınlık *andron*larda konuklar, ziyafetin ardından başlayan şarap tüketiminde çeşitli oyunlar oynayarak müzik eşliğinde eğlencelerini sürdürmüşlerdir. *Kylix* içerisinde yer alan bir miktar şarap ile hedef alınan bir nesneyi devirme oyunu olan *kottabos*, *symposion*larda en çok oynanan oyunlardan birisi olmuştur. *Symposion*larda eğlence anlayışının ana karakterini oluşturan konukların birbirleri ile olan atışmaları, *kottabos* gibi oyunlar ile sağlanırken bu durum, edebi

⁷⁸ Ayşen Sina, "Eskiçağda Atina'da Şenlikler" *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2015): 47.

⁷⁹ Türk, "Edebiyat Şöenleri; Aktör Mekân Ritüel", 36.

⁸⁰ Weeber, Karl Wilhelm, "Symposion" *Brill's New Pauly Antiquity* (2008, Volume 12): 422.

⁸¹ Erbilan, "Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu'daki Symposion Kültürü", 55.

metinlerin okunması sırasında da şiir okuyan kişiye müdahaleler ile sürdürülmüştür.⁸² Şölene katılan konuklardan sırayla birbirleri ile aynı temalarda şiirler ve manzum eserler okumaları beklenir,⁸³ bu sürece eşlik eden şarap tüketimi ve oyunlar ile de konuklar arasında eğlence sürdürülürdü. Antik Yunan *symposion*larında oynanan bir diğer oyunu ise konukların bilgi ve kültür düzeyini ölçen kısa bilgi yarışmaları oluşturmaktadır. Düzenlenen bu bilgi yarışmalarını kaybedenlerden ise deniz suyu ile karıştırılmış şarabı ceza olarak içmeleri istenirken benzer diğer bir durum *kottabos* oyununu kaybedenler için de geçerli olmaktaydı. Iskalayarak oyunu başaramayan konukların ceza olarak kıyafetlerini çıkarmaları gerekiyordu.⁸⁴ Oyunların oynandığı ve beraberinde şiirlerin okunduğu, ağırlıklı olarak siyaset ve felsefe konulu tartışmaların gerçekleştirildiği *symposion*larda şarap tüketimi ise konuklar için bu aktivitelerin en önemli kısımlarından birisini oluşturmaktaydı. Yalnızca *symposion*larda değil Yunanlıların gündelik yaşamında da önemli bir yeri bulunan şarap, Kıta Yunanistan'da kolay bulunabilen, prestijli ve güvenilebilir bir içki türüydü. Kolay bulunabilir olması, Akdeniz ve Ege bölgelerinde üzüm üretiminin kolaylıkla yapılabilmesi, prestijli ve güvenilir bir içecek oluşu ise tanrılara sunulan ve içerisinde bakteri üremeyen bir içki türü oluşu ile ilgilidir.⁸⁵ Şarabın bu unsurlarının beraberinde *symposion*larda tüketimine yönelik gösterilen ilgi ve önemin nedenini diğer bir unsur olarak şarabın toplumsal statüye olan vurgusu oluşturmaktadır. *Symposion*larda *krater* adı verilen ve saf hali ile tüketilmesini engelleyen kaplarda yer alan şarabın tüketimi, içeceklerin yanında *tragemata* adı verilen hafif yiyeceklerin sunumları ile devam ederdi. *Krater* adı verilen bu kap ise *symposion*da yer alan pek çok unsur gibi toplumsal statüye vurgu yapan bir nesne niteliği ifade etmektedir. *Symposion* dışında tüketilen şaraplar, *skyphoi* ve *oinochoai* gibi objeler ile tüketilirken *krater* kaplar, Antik Yunan'da bireyin toplum içerisindeki

⁸² Erbilan, "Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu'daki Symposion Kültürü", 64.

⁸³ Simonetta Nannini, "Symposion", çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Yunan, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 468.

⁸⁴ Wecowski, *The Rise of The Greek Aristocratic Banquet*, 52-54.

⁸⁵ Güveloğlu, *Antik Çağ Mutfak Kültürü*, 33.

konumunu yansıtan bir araç olarak *symposion*larda yer almıştır.⁸⁶ *Symposion*larda şarap, su veya benzeri bir sıvı ile karıştırılarak tüketimi gerçekleştirilmişken, Antik Roma *convivium*larında ise bu durum farklılık göstermektedir;

‘‘Nasıl oluyor da tat alıyorsun, Tucca,
Vatikan küplerinde saklanmış sırayla
Eski Falernum şarabını karıştırmaktan?
Niye o denli iyi buldun kötü şarapları
Ya da o denli kötü buldun iyi şarapları?
Kıyımdır Flernum şarabının tadını kaçırmak
Korkunç zehir katmak Campania şarabına’’⁸⁷
‘‘Su katıp duruyorsun kupana Rufus
Bir yudum içiyorsun uzun aralıklarla
Sulandırılmış Falernum şarabından
O da eşinin dostunun zorlamasıyla
Acaba mutlu bir gece mi söz verdi
Naevia sana yeğ mi tutuyorsun’’⁸⁸

Hispania doğumlu Antik Roma şairi Marcus Valerius Martialis’in (MÖ 86-103) *Epigramlar* isimli eseri, Roma’da şarabın saf hali ile tüketildiğini ve su ile karıştırılarak tüketilmesinin hoş karşılanmadığını yukarıda yer alan iki şiiri ile okuyucuya aktarırken Yunan ve Roma şölenleri arasında yer alan temel farklılıklardan birisini ifade etmiştir. *Convivium*larda şarap, saf hali ile tüketilirken alkolün etkisi azaltılmazdı, fakat Antik Yunan *symposion*larında şarapların alkol oranlarının su ile azaltılması; *symposion* yöneticilerinin görevlerinden birisi olan taşkın davranışları önlemelerinde olduğu gibi her iki medeniyetin eğlence anlayışlarının ve kültürel unsurların farklılıklarını ortaya koymaktadır.

1.2.3. *Symposion*’da Müzik

Müzik kelimesi, Fransızca *musique* sözcüğünden Türkçeye geçerek duygu ve düşüncelerin belirli bir ahenk içerisinde anlatılması sanatı olarak karşılık bulmaktadır. Antik Yunan dilinde ise *mousa* kelimesi, Latince’de; *musa*, esin perisi anlamına gelen

⁸⁶ Şirvan, ‘‘Arkaik Dönem’de Yunan *Symposion* Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi’’, 224.

⁸⁷ Marcus, Valerius Martialis, *Epigramlar*, çev. Güngör Varınlıoğlu (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), 41.

⁸⁸ Martialis, *Epigramlar*, 105.

ve Zeus'un kızları olan *musalardan* türetilmiştir⁸⁹. Kelime karşılığı olarak teolojik bir anlam ifade eden Antik Yunan müziği, Kıta Yunanistan'da sosyal faaliyetlerden savaşlara, dini ritüellerden dönemin aristokratlarının bir araya geldiği ve bir konu belirleyip tartıştıkları *symposion*lara kadar birçok alanda icra edilmiştir. *Symposion*larda Homeros'un eserlerinde şölen evi sahibi tarafından *phormix* veya *aulos* virtüözleri gibi müzisyenlerin şölenlere çağırıldığı, Ksenophon'un *Symposion* isimli eserinde de yine *aulos* çalan kadınların (auletris, auletrides) ve *lir* çalarak şarkı söyleyen yakışıklı erkeklerin varlığından söz edilmektedir. Enstrümanlar eşliğinde ahlaki, dini ve vatanseverlik konulu *skolia* adı verilen şarkıların söylendiği, bunun ardından da şölen yöneticisi olan *symposiarchos* tarafından en yetenekli kişinin seçildiği *symposion*larda konuklar, şölenin sona ermesi ile aulestlerin eşliğinde evlerine uğurlanırlardı. *Symposion*larda konuklara yalnızca güzel bir dinleti sunmak amacı ile değil, hayat kadınlarının akrobatik danslarına gerilim müzikleri ile eşlik ederek konukların korkmalarını sağlayan bir unsur olarak da kullanılan müzik,⁹⁰ bu şölenlerde *lir*, *barbitos*, *syrinx*, *kithara* ve *aulos* gibi farklı enstrüman çeşitleri ile icra edilmiştir. Bu enstrümanlar arasında Antik Yunan'da soylu aile bireylerinin müzik eğitiminde önemli bir yeri bulunan *lir*, *symposion*larda en sık kullanılan çalgı türü olmuştur. Enstrüman çeşitlerinin büyük bir kısmının telli çalgılar sınıfına ait olduğu *symposion* müziği, bu enstrümanların beraberinde arp grubuna ait olan *sambyke* ve *trigonon* gibi ozanlara eşlik eden çalgılar ile de icra edilmiştir. Fakat kaynak eksikliği nedeni ile *symposion*larda yer alan enstrüman çeşitlerinin tamamına ulaşılamamaktadır. Bununla beraber yalnızca içerik olarak klasik dönem ve helenistik dönem *symposion*larında lirik şarkılar olan ve genellikle konukların doğaçlama okundukları *skoliaların* yerini, tragedyalardan alınma edebi metinlerin oluşturmaya başlandığı ifade edilebilmektedir.⁹¹ Yine Antik Yunan lirik şairi Sapfo Lesbos'un eserinde Athenaeus, Bilginler Akşam Yemeğinde başlıklı bir şiiri, Antik Yunan

⁸⁹ Dikeç, "Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; şölenler, Festivaller, Ritüeller", 11.

⁹⁰ Kınacı, "Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları", 60-61.

⁹¹ Carlo Pernigotti, "Müzik Bağlamaları: *Symposion*", çev. Leyla Tungaç Basmacı. Antik Yunan, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1194-1195.

*symposion*larında konuklarında müzisyenlerin beraberinde şarkılar söylediğini ifade etmektedir;

“*Başıyorum şarkılarımı söylemeye bi güzel, kam alsın diye dostlarım.*”⁹²

*Symposion*larda icra edilen enstrüman çeşitlerinin her biri yapısal özellikleri, ses aralıkları ve işlevleri bakımından birbirleri ile farklılık taşımaktadır. Dini koro şarkıları olarak tanımlanan ve *paeon* adı verilen ilahilerin okunması ile başlayan *symposion*lar, *skolialar* ile sürdürülürken okunan şiirlerin türlerine göre onlara eşlik eden enstrümanlarda bu ziyafetlerde farklılık göstermiştir. Lirik şiirlere *lir* ile eşlik edilirken *elegies*lere, yani ağıtlara ise *aulos* ile eşlik edilmekteydi. *Symposion*larda şiirlere eşlik eden ve bazen de solo olarak çalınan şarkılar, genç erkekler tarafından çalınırken genellikle bu müzikler *lir*, *barbitos* ve *arp* gibi enstrümanları da çalabilen *hetairalar* tarafından icra edilmiştir.⁹³ *Aulos*, Antik Yunan dilindeki karşılığı ile; *αὐλός*, çalınabilmesi için iyi bir eğitim gerektiren ve Antik Yunan’da düzenlenen gösterilerden festivallere kadar pek çok mekânda yer alan bir enstrüman çeşidi olmuştur. Doğu kökenli bir enstrüman olan *aulos*, Kıta Yunanistan’da tanrıça Athena’ya atfedilmiştir. Mitolojik anlatıya göre tanrıça Athena, icat ettiği *aulos*u çalarken yansımasında yanaklarının şişerek çirkin bir görünüm aldığını fark etmesi ile bu çalgıyı terk etmiştir. Yunan şarap tanrısı Dionysos ile de bağlantılı olduğu düşünülen *aulos*, gövdesi kamış, ahşap, kemik, fildişi veya metal gibi malzemelerden yapılabilen ve üzerinde dört adet nota deliği bulunan bir yapıya sahiptir. Üflemleri bir çalgı olan ve flüt veya kaval olarak da nitelendirilen *aulos*, iki ana parçadan oluşan, ağızlığı ise kamıştan üretilen bir enstrüman çeşidi olarak *symposion*larda yer almıştır.⁹⁴ Çalımı sırasında *phorbeia* adı verilen bir ağız bandının takıldığı ve erkek çalgıcılarına; auletes, kadın çalgıcılarına ise; auletris nedilen *aulos*, *symposion*larda sıklıkla çalınan bir enstrüman çeşidi olmuştur. Bununla beraber zamanla auletris

⁹² Sappho, *Şiirler*, 81.

⁹³ Kamalı, Esra Kayıkcı “Antik Dönemde Kadın ve Müzik”, (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2018), 88-90.

⁹⁴ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 8-12.

sözcüğü ise bu ziyafetlerde görevli *hetairalar* ile aynı anlama gelen bir sözcük olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁹⁵

Şekil 1: MÖ 5. yüzyıla ait bir vazo çizimi.

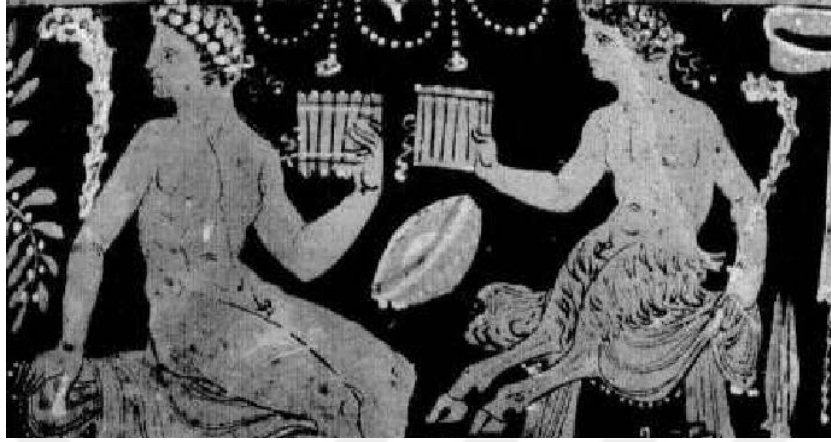
Kaynak: Kınacı, a.e, s. 11.

Kıta Yunanistan’da en az *aulos* kadar popüler olan ve dilimize panflüt olarak çevrilen *syrinx* ise Antik Yunan dilindeki karşılığı ile; σῦριγξ, birbirinden farklı uzunluklarda kamışların yan yana bağlanması ile yapılan bir enstrüman çeşidi olarak Antik Yunan *symposion*larında kullanılmıştır. *Aulostan* farklı olarak üzerinde nota deliklerinin bulunmadığı *syrinx*, kamışların içerisine eritilmiş balmumunun dökülmesi ile farklı notaların elde edilgi, çalgıcılarına ise *syristes* adının verildiği ve icadınında Tanrı Pan’a atfedildiği bir enstrüman çeşidi olarak *symposion*larda yer almıştır.⁹⁶ Bu enstrüman ile ilgili mitolojik anlatıma göre *Syrinx*, Arkadia’da yaşayan bir Nymphe’dır. Anlatım, Tanrı Pan’ın onu çok beğenerek peşine düşmesi ile başlar ve sonrasında onu tam yakalayacağı anda *Syrinx*in bir saza dönüştüğünü belirtmesi ile devam etmektedir. Ardından esen rüzgâr ile güzel sesler çıkarmaya başlayan *Syrinx*in üzerine Pan’ın balmumu dökerek kamışlarını birleştirdiğini belirten anlatım böylece sona ermektedir.⁹⁷

⁹⁵ Kamalı, “Antik Dönemde Kadın ve Müzik” 31.

⁹⁶ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 12-13.

⁹⁷ Kamalı, “Antik Dönemde Kadın ve Müzik” 33.

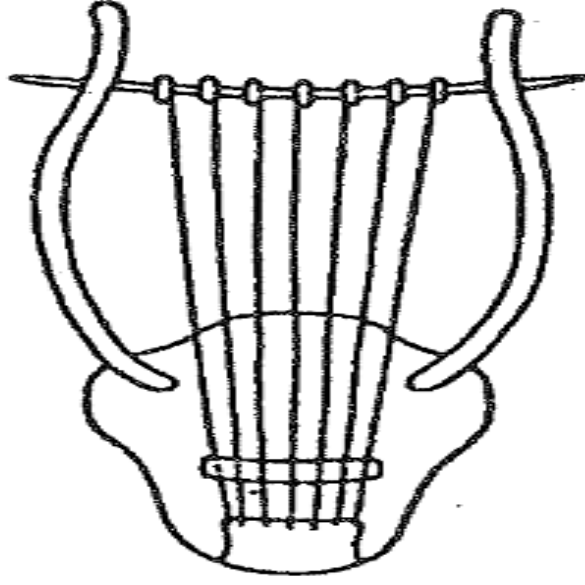
Şekil 2: MÖ 4. yüzyıla ait bir *syrinx* çizimi.

Kaynak: Kınacı, a.e, s. 13.

Diğer bir *symposion* enstrümanı olan *Lir*, Antik Yunan dilindeki karşılığı ile *λύρα*, mucidinin Hermes olarak kabul edildiği ve mitolojiye göre bir kaplumbağa kabuğunun içerisine koyun bağırsaklarından oluşan 7 adet sırimın bağlanması ile yapılmış bir enstrüman çeşididir. Mızrap ile icra edilebilen ve her iki kenarında bulunan ahşaptan veya hayvan boynuzlarından oluşan kolları ile çalımı kolaylaştıran *lir*, Antik Yunan’da toplum yaşamının her alanında kullanılmış bir enstrüman niteliği taşımaktadır.⁹⁸ *Lirin* ana malzemesi olan kaplumbağa kabuğunun çürüyebilen bir madde olması nedeni ile günümüze kadar bir *lir* örneği gelmemiş olsa da bu enstrümanın en erken örneklerine MÖ 1400’lerde Hagia Triada’da Lahdinin freskosunda rastlanılmaktadır. Kıta Yunanistan’da *symposion*larda ve dini ritüeller sırasında kullanılan *lirin* kadın çalgıcılarına ise *lyristria* adı verilmekteydi.⁹⁹

⁹⁸ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 16-18.

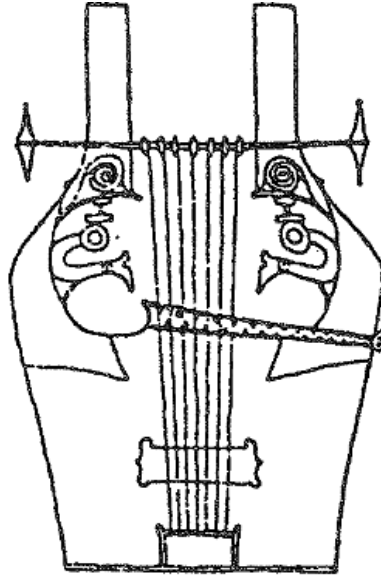
⁹⁹ Kamalı, “Antik Dönemde Kadın ve Müzik” 34-38.

Şekil 3: Lir *Lyra*

Kaynak: Kınacı, a.e, s. 16.

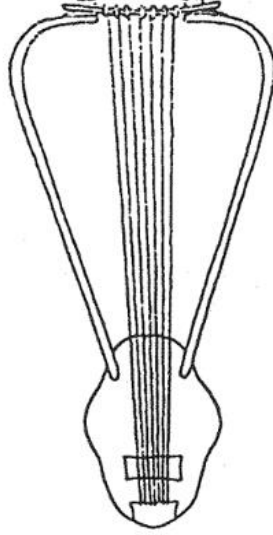
Lire olan benzerliği ile bilinen ve Kıta Yunanistan'da hacim olarak diğer tüm enstrümanlardan daha büyük olan *kithara* ise Antik Yunan dilindeki karşılığı ile; *κιθάρα*, Yunanlılar tarafından çalınan diğer bir enstrüman çeşidi olmuştur.

Şekil 4: Kithara

Kaynak: Kınacı, a.e, s. 19.

Kapalı bir ses kutusu olan ve gövdesinin tamamının ahşaptan yapıldığı *kithara*, diğer enstrüman çeşitlerinde olduğu gibi fildişi, gümüş ve altın gibi değerli maden ve nesneler ile süslenilebilmekteydi. Oldukça gür bir sesi olan *kitharanın* çalımı çeşitli hayvan boynuzlarından yapılan sert mızraplar ile gerçekleştirilmiş ve sesinin gürlüğüünün beraberinde yanık bir tonu olması nedeni ile de Antik Yunan’da *symposion*ların ve toplantıların vazgeçilmez diğer bir enstrüman çeşidi olmuştur.¹⁰⁰ *Barbitos* ise Antik Yunan dilindeki karşılığı ile βάρβιτος, kaplumbağa kabuğu ile tekne kısmının yapıldığı, kol genişliği ve tel uzunluğu ile *lirden* büyük bir çalgı çeşididir. Antik Yunan’da icadının ölümlülere atfedildiği bir çalgı olan *barbitos*, *symposion*larda genellikle *klinelerin* üzerine yaslanılarak çalınan ve sesinin ince olması nedeni ile de erotik sahnelerin vazgeçilmez bir enstrüman çeşidi olarak kabul edilmiştir. *Symposion*larda okunan erotik şiirlere eşlik ettiği bilinen ve konukların cinsel ilişki yaşadıkları esnada çalınan bu çalgı¹⁰¹ için Aristoteles; eğitimde uygun bir enstrüman çeşidi olmadığından, *aulostan* farklı olarak yalnızca zevk verme amacı ile kullanıldığından bahsetmiştir.

Şekil 5 : Barbitos

Kaynak: Kınacı, a.e, s. 23.

¹⁰⁰ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 18-19.

¹⁰¹ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 23-24.

Nefesli ve telli enstrüman çeşitlerinin beraberinde *symposion*larda icra edildiğini bildiğimiz *kymbala* ise vurmali çalgı türleri arasında yer alan, boyut olarak oldukça küçük olan ve Kıta Yunanistan'da çoğunlukla dini ritüellerde ve savaşlarda icra edilmiş olan bir enstrüman çeşididir.¹⁰² Kıta Yunanistan'da yer alan bu enstrümanlar ile ilgili olarak Samsatlı Lukianos'un *Tanrılarının Konuşmaları* isimli eseri, Hephaistos ve Apollon arasında yer alan bir konuşma ile okuyucusuna detaylı bilgiler vermektedir;

*“Eline bir kaplumbağa kabuğu geçirmiş bir kol takıp bir çubukla tutturmuş cıvatalar mıhlayıp üstüne bir köprü otutturmuş yedi tel takmış, güzel havalar çalıyor. Öyle tatlı ezgileri var ki Hephaistos bunca zamandır Kithara çalarım beni bile kıskandırdı. Maia'nın dediğine göre geceleri de gökte durmuyor merak edip Hades'e kadar iniyormuş. Orada da hırsızlıklar ediyordur. Kanatları var kendine sihirli bir yaratmış onunla ruhları önüne takıp ölümler arasında götürüyormuş.”*¹⁰³

Yine Lukianos'un eserinde Leto ve Hera arasında geçen bir konuşmada ise *kitharanın* sesinin güzelliğinden şu şekilde söz edilmektedir;

*“Ama o çocukların yabancı öldüren kızında yalan söyleyen falcının da tanrılar arasında olmasına biliyorum ne kadar içerliyorsun. Hele birini güzeldir diye övdüler öteki de şölen de kithara çalıp herkesi hayran ettimi hiç dayanamıyorsun.”*¹⁰⁴

Antik Yunan'da ruhun iyileştirilmesinde ve arındırılmasında etkili olduğu düşünülen ve her türlü erdemin kaynağı sayılan müzik, törenlerden tapınaklara, askerlerin savaşa gidişlerinden cenaze, düğün ve ziyafetlere kadar pek çok aktivitede yer alan bir unsur olmuştur.¹⁰⁵ Bu bağlamda Kıta Yunanistan'da müzik, kullanım alanının yaygınlığı bakımından hakkında çok sayıda mitolojik öykünün yer aldığı bir eylem niteliği de taşımaktadır ve bunlardan birini ise yine tanrıça Athena'nın icat etmiş olduğu *aulos* öyküsünün daha kapsamlı bir anlatımı oluşturmaktadır. Tanrıça

¹⁰² Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 25.

¹⁰³ Lukianos, *Tanrılarının Konuşmaları*, 38.

¹⁰⁴ Lukianos, *Tanrılarının Konuşmaları*, 52.

¹⁰⁵ Bahar Sarıboğa-Çiler Akıncı, “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi* 3/6 (2017): 5-6.

Athena'nın geyik kemiğinden yapmış olduğu bir flütü şölen esnasında çalması ile başlayan öykü, Hera ve Aphrodite'in yüzünün almış olduğu şekilden dolayı kendisine yönelttikleri alaylar ile devam etmektedir. Bu olayın ardından anlatım, Phrygia'ya giderek bir ırmakta yansımaya bakan Athena'nın, Hera ve Aphrodite'in haklı olduğunu düşünmesi ile flütü ırmağa fırlatması ve onu bulacak olan kişiyi cezalandıracağını söylemesi şeklinde ilerlemektedir. Ardından flütü bulan Marsyas'ın Apollon'a meydan okumuş olduğunu belirten öykü, Apollon'un kendisinin yaptığı gibi Marsyas'ında flütü ters çalmasını istediğini belirtmesi ile devam etmektedir. Ancak bunu başaramayan ve meydan okumasının sonunda yenik düşen Marsyas'ın Apollon tarafından bir çam ağacına asılarak derisinin yüzülmüş ve ardından da bir ırmağa çevrilmiş olduğunu belirten anlatım, böylece sona ermektedir.¹⁰⁶ Frigya Kralı Midas ile Apollon arasında yer alan bir diğer anlatım ise yine Athena anlatımında olduğu gibi müziğin Antik Yunan mitolojisinde taşımış olduğu yoğun izleri yansıtmaktadır. Kırsal bir tanrı olan

Pan'ın kendi icat etmiş olduğu flüt (syrinx veya panflüt) ile ve Apollon'un ise kendi liri ile yarıştıkları bir müzik yarışmasını konu edinen anlatım, yarışmanın sonucunda dinleyici olan herkesin Apollon'un kazandığını savunmasına rağmen yalnızca Frigya kralı Midas'ın Pan'ın müziğinden etkilenmiş olduğunu ve onun kazanmış olduğunu ifade etmesi ile başlamaktadır. Bu durumun üzerine sinirlenen Apollon'un Midas'ın daha iyi duyabilmesi için kulaklarını eşek kulağına çevirmesi ile de anlatım son bulmaktadır.¹⁰⁷ Kıta Yunanistan'da düzenlenen şölenlerin de bir unsuru olan müziğin Yunan halkı için önemi ve konumu, Athena'nın ve Midas'ın öyküsünde olduğu gibi Antik Yunan'ın mitolojik anlatımı içerisinde yoğun izler taşıması ile anlaşılabilir. Konukların kendilerinin de *lir* çalarak müzik icra edebildiği *symposion*larda¹⁰⁸ eğlencenin ve memnuniyetin sağlanabilmesinin önemli bir unsuru olan müzik, hicivli şarkılar olarak adlandırılan *skolialar* örneğinde olduğu

¹⁰⁶ Hüseyin Üreten, “Mitolojinin ve Tarihin Simgesi: Manisa Müzesi'ndeki Marsyas Heykeli”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2014): 7.

¹⁰⁷ Kınacı, “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”, 31.

¹⁰⁸ James Allan Evans, *Arts & Humanities Through the Eras*, (Farmington Hills: 2005), 210.

gibi sosyal ve siyasal gelişmeler kapsamında değişimlere uğrayarak *symposion*larda icra edilmiştir.

2. ANTİK ROMA'DA CONVIVİUM

Cicero; *Yaşlılık Üzerine* isimli eserinde Antik Roma *convivium*ları için: Atalarımız, dostlarla beraber ziyafet vermeye birlikte yaşamak demekte haklıydılar, çünkü hayatı paylaşmak anlamına geliyor¹⁰⁹ diyerek *convivium* aktivitesinin Roma halkı için olan önemini ifade etmiştir. Arkaik dönemde günlük besin ihtiyacını iki öğün olacak şekilde karşılayan Roma halkının günlük öğün sayısı zaman içerisinde öğlen atıştırma ve birlikte günde üç öğüne çıkarken bu öğünlerden ilkinin; *ientaculum* adı verilen ve kuru meyve, peynir, ekmek ve baldan oluşan sabah kahvaltısı oluşturmaktaydı. Günün ikinci öğünü olan *parandium*, daha çok evlerde değil, *taberna* ve *thermopolium* gibi mekanlarda tüketilen, sebze, meyve, yumurta ile seyyar satıcıların sattığı haşlanmış nohut ve bakladan oluşan hafif bir öğündü. Yoksullar için *pulmentum* adı verilen bir bulamaçtan oluşan ve zenginler için daha fazla yiyecek çeşidi içeren akşam yemekleri ise Antik Roma'da günün en önemli öğünü oluşturmaktaydı. Yumurta, sosis ve salata gibi mezelerin yanında sulandırılmış ballı şarap, balık ve diğer av hayvanlarının etleri, günün en önemli öğünü olan akşam yemeklerinin zenginler için menüsünü oluşturmuştur. Antik Roma'da günün üç öğünü arasında en önemlisi olarak kabul edilen akşam yemeklerinin davetler doğrultusunda düzenlenmesi ile oluşan *convivium*lar ise adını; katılımcılar arasında akrabalık ve dostluk bağlarının güçlendirilmesi gibi taşıdığı toplumsal nitelikler doğrultusunda almaktadır.¹¹⁰ Antik Roma'da hem dönemsel olarak hem de bireyin maddi gücüne bağlı olarak değişim gösteren günlük öğün sayısı Roma'da beslenme ve sofrası kültürünün önemini ifade etmektedir. Halka açık bir şekilde düzenlenen şöenler ile katılımcılara sunulan çok sayıda yiyecek çeşidi ise bu durum için daha net bir örneği oluşturmaktadır. Konuklarının sosyal statülerine göre misafir edildiği ve şöen evi sahibinin maddi gücü ile şöende sunulan yiyecek çeşitliliğinin doğru orantılı gerçekleştirildiği bu şöenler Romalılar için ayrıca sosyal hiyerarşinin

¹⁰⁹ Cicero, *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*, çev. Cengiz Çevik. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018), 24.

güçlendirilmesi noktasında da önem taşımaktaydı.¹¹¹ Yukarıda sözü edilen yiyecek çeşitliliğinin beraberinde farklı eğlence türleri de akşam yemeklerinin davetler doğrultusunda düzenlendiği *convivium*larda yer almıştır. Bu eğlence türlerinden biri olan ve Antik Roma’da neredeyse tüm kamusal törenlerin bir unsuru olan müzik,¹¹² *convivium*larda ziyafet sürecinin ardından konukların *cithara* çalarak şarkı söylemeleri ve profesyonel müzisyenlerin katılımları ile gerçekleştirilmiştir.¹¹³

2.1. Convivium Kurgusunda Yer Alan Dini ve Siyasi Etkenler

Kıta Yunanistan’da yer alan *symposion* aktivitesinin bir devamı olan Antik Roma *convivium*ları, davetlilerin eğlenmek için katılım gösterdiği ve çok sayıda yiyecek çeşidinin beraberinde müzik dinletilerinin yer aldığı ziyafetler olarak tanımlanabilmektedir. Bu bakımdan Antik Roma *convivium*larının düzenlenme nedenlerinin Yunan *symposion*larında olduğu gibi dini ve siyasi nedenler kapsamında gerçekleştirildiği ifade edilebilmektedir. Bu nedenlerden ilkinin ise Antik Roma’da iktidarı ele geçirme amacı ile düzenlenen ziyafetler oluşturmaktadır. Yalnızca askerlerin desteği ile değil, Roma aristokratlarının ve halkın sevgi ve sempatisini kazanmak ile mümkün olan bu durum, *convivium* evi sahiplerinin bir kısmı için ziyafetlerin düzenlenme nedenlerini oluşturmuştur. Antik Roma’da zengin sınıfın dahi kolayca ulaşamayacağı yiyecek çeşitliliğinin yer aldığı bu ziyafetler, *convivium* evi sahibi tarafından konuklara bir güç gösterisi sunma ve sevgilerini kazanma imkânı sağlamıştır.¹¹⁴ *Convivium*ların düzenlenmesinde siyasi kapsamlı diğer bir nedende aristokrat kesimin bir göreve atanabilmek ve oy alabilmek için düzenledikleri ziyafetlerdir.¹¹⁵ Antik Yunan *symposion*larında gerçekleştirilen dini ritüeller ve tanrılar onuruna düzenlenen ziyafetler, Antik Roma’da da sürdürülerek

¹¹⁰ İsabella Tondo, “Roma’da Günlük Hayat, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 296-297.

¹¹¹ Annalisa Marzano, “Yeme&İçme”, çev. Serkan Göktaş-Ergin Kaptan. 30 Saniyede Antik Roma, ed. Matthew Nicholls (İstanbul: Caretta, 2015), 62.

¹¹² Daniela Castaldo, “Roma Müziğinin Görsel Tasviri”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1063.

¹¹³ Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, 8.

¹¹⁴ Baba, “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatı Işığında Convivium Sofra Takımları”, 13-14.

Roma halkı tarafından kendi inanç sistemleri ile pekiştirilmiş ve *convivium*ların düzenlenmesinde bir neden halini almıştır. Öyle ki Antik Roma’da tanrılar onuruna düzenlenen çok sayıda festival ve şölen söz konusu olmuştur. Bu şölenlere Yahudilerin katılması yasaklanırken aristokratlar bu festivallerde yoksullar için ziyafetler düzenlerlerdi.¹¹⁶ Antik Roma *convivium*larının düzenlenmesinde önemli bir etken olan dönemin dini inanç yapısı, çeşitli ritüelleri yerine getirmek ve tanrılara şükran sunmak gibi amaçlar doğrultusunda düzenlenirken, Homeros’un *İlyada* isimli eserinde yer alan bir şiir ise bu amaçları net bir şekilde örneklendirmektedir;

‘‘Şarap taşıyan hayli gemi geldi Lemnos’tan,
Şarabı İason oğlu Euneos gönderiyordu.
Erlerin güdücüsü İason’dan Hypsipyle doğurmuştu onu.
İason oğlu, Agamemnon’la Menelaos’a işte,
Şarap gönderiyordu tam bin ölçü.
Gür saçlı Akhalar aldılar şarabı,
Yerine kimi tunç verdi, kimi parlak demir.
Kimi deri, kimi sığır, kimi köle.
Görölmeye değer bir şölen yaptılar,
Yediler içtiler bütün gece.
Troyalılar da yardımcılarıyla,
Akıllı Zeus düşündü onlar için kötü şeyler,
Başladı yıldırımlarını gürletmeye,
Sapsarı bir korku sardı insanları,
Döktüler şarabı taslardan yerlere;
Üstün güçlü Kronos oğluna sunmadan’’¹¹⁷

Homeros’un şiirinde ziyafet esnasında yere dökölerek tanrılara sunulan şarap ritüelinin beraberinde hayvanlar, Antik Roma’da erken dönemlerden itibaren düzenlenen bu dini kapsamlı ziyafetlerin önemli birer parçası olmuşlardır. *Cerealia*, (tahıl bayramı) *Floralia* (çiçek bayramı) ve *Ludi Taurei* (hayvan oyunları) adı verilen ve halka açık düzenlenen bu şölenlerde Roma’da çok sayıda kurban kesimi gerçekleştirilmiştir.¹¹⁸ *Cerealia* şölenlerinde özellikle yabani tavşanlar ve karacalar katılımcıların önlerinde dini bir ritüelin parçası olarak avlanmışlardır. *Floralia*

¹¹⁵ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 192.

¹¹⁶ Türk, ‘‘Edebiyat Şölenleri; Aktör Mekân Ritüel’’, 45.

¹¹⁷ Homeros, *İlyada*, 206.

şölenlerinde tilkiler avlanırken, *Ludi Taurei* şölenlerinde daha çok boğaların kurban edildiği kaydedilmiştir. Pompeius Magnus'un MÖ 55'te Venüs Victrix Tapınağı'nın halka açılması onuruna düzenlediği şölenlerde gerçekleştirilen fil katliamları ise Antik Roma'da ziyafet olgusunun dini kapsamlı bir ritüel boyutundan uzaklaşarak bir gösteri formu kazanmasına neden olmuştur. Düzenlenen bu şölenlerde fillere yönelik gerçekleştirilen katliam, katılımcıların bir kısmı tarafından kınanırken ziyafetlerin de oldukça maliyetli bir noktaya ulaşmasına yol açmıştır. Antik Roma'da düzenlenen ziyafetlerin maliyetli bir boyut kazanmış olması, 202'de Septimius Severus'un iktidarının onuncu yılını ve kazandığı muharebeleri kutlamak adına organize ettiği son derece gösterişli şölenler ile de sürdürülmüştür. Tarihi kayıtlara göre bu süreç içerisinde ziyafetler için harcanan miktarın 200.000.000 *sestertius* olduğundan söz edilmektedir.¹¹⁹ Antik Roma'da Septimius Severus'un bu yüksek harcamalı şölenleri ile benzerlik sergileyen bir diğer örneklerin görülmekte olduğu dönemi ise imparator Vitellius dönemi oluşturmaktadır. İmparatorluk dönemi boyunca ziyafetlere düşkünlüğü ile tanınan Vitellius'un bir şölende çeşitli kuşların dil ve beyinlerinin, balıkların ise ciğerlerinin yer aldığı bir yemek için yaklaşık bir milyon *sestertius* harcamış olduğu belirtilmektedir.¹²⁰ Antik Roma'da ziyafetler için ayrılan bütçenin artması ve çok sayıda yaban domuzu ve fil gibi hayvanların seyirciler önlerinde avlanması gibi örneklerinde sürdürülmesi, şölenin dini kapsamlı düzenlenme nedenlerinden zamanla uzaklaşarak bir gösteri boyutu kazanmış olmasını net bir şekilde örneklemektedir.¹²¹ Yiyeceklerin tanrıların birer hediyesi olarak kabul edildiği Antik Roma'da şölenlerin düzenlenme nedenlerinin diğer bir kısmını ise Kıta Yunanistan'da olduğu gibi cenazeler için düzenlenen ziyafetler ve şölenler oluşturmaktadır. Anadolu'da bulunan Ephesos ve Pergamon bölgelerinde

¹¹⁸ Carl Kerenyi, *Dionysos Yok Edilmez Yaşamın Arketip İmgesi*, çev. Bahar Çetiner (İstanbul: Pinhan yayıncılık, 2013) 263-272.

¹¹⁹ Nuri Can Uçar, "Antik Roma Gücünün Vahşi Hayvanlar Üzerindeki Yansıması: Roma Venatioları MÖ 252-MS523/537", *Oannes Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2022): 325-335.

¹²⁰ Ali Güveloğlu, "İmparator Sofraları", *Mediterranean Journal of Humanities* 4/2, (2014): 136.

¹²¹ Uçar, "Antik Roma Gücünün Vahşi Hayvanlar Üzerindeki Yansıması: Roma Venatioları MÖ 252-MS523/537", 325-335.

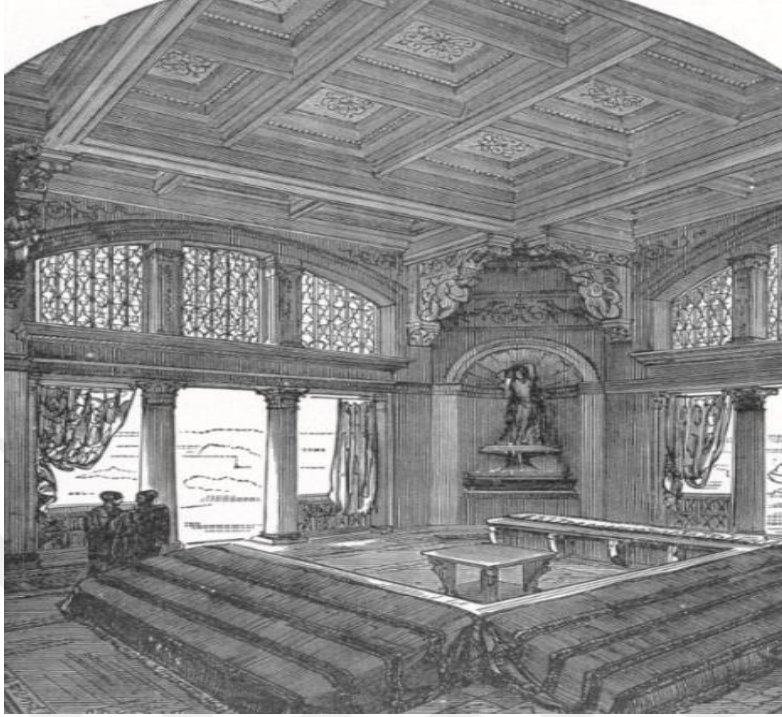
gerçekleştirilen kazılarda ele geçirilen yazıtlardan Romalıların cenaze yemekleri düzenlemiş oldukları bilinmektedir. Köle, soylu ve halktan kişilerin yer aldığı bu ziyafetlerin amacını; ölüyü gömmek, *libasyon* ritüeli, konuklara şarap ikram etmek ve ekmekler dağıtarak ölen kişinin ruhunu onurlandırmak oluşturmaktadır.¹²² Tüm bu nedenler çerçevesinde Antik Roma’da kişinin şölen düzenlemesinin de bir sınırı bulunmaktaydı. Öyle ki halk arasında yeterli sayıda şölen düzenlemeyen kişilere *avarus*, yani cimri denilirken¹²³ gereğinden fazla şölen düzenleyen kimselere ise *parasitus*, yani parazit denilmekteydi.

2.2. Convivium Odaları ve Yemek Takımları

Antik Roma tarihinde bireyin toplumsal konumunu belirleyen çok sayıda etken söz konusu olmuştur. Bireyin yaptığı işin, zenginliğinin, soyunun ve daha pek çok durumun belirleyicisi olduğu bu toplumsal konum, birey için ayrıcalıklı bir yaşam anlamına gelirken bu ayrıcalık ise halka karşı sergilenen cömert bir tutum söz konusu olduğu sürece sarsılmaz bir konumda bulunmuştur. Antik Roma *convivium*larının düzenlenmesinde yer alan nedenlerden de birisi olan bu durum, zengin kişilerin ve imparatorların gösterişli şölenler düzenleyerek halka karşı bir güç gösterisi sunma ve zenginliklerini paylaşma amacı taşımaktaydı. Bu doğrultuda düzenlenen şölenlerin içerik zenginliğine ise ziyafetlerin gerçekleştirildiği odaların ve yemek takımlarının değer ve gösteriş açısından taşıdığı nitelikler eşlik etmektedir.

¹²² Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, 9.

¹²³ Boyalı, “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şölen Alışkanlıkları Üzerine”, 17.

Şekil 6: Antik Roma’da aristokrat yemek odası

Kaynak: Alkurt, a.e. s. 40.

*Convivium*larda servis yapılan yemek takımlarından şarap sunulan kepçelere kadar mutfak malzemelerinin birçoğu, değerli madenlerden yapılarak gösterişli işlemler ile süslenmiştir.¹²⁴ Yalnızca taşıdığı maddi değer ve işlemleri ile değil farklı nitelikleri ile de dikkat çeken *convivium* mutfak malzemeleri ve yemekleri hakkında Horatius’un *İambus’lar*, *Lirik Şiirler*, *Satura’lar*, *Mektuplar* isimli eserinde yer alan bir *satura* detaylı bilgiler içermektedir;

“*Hafiflodoslu bir havada tutulmuş
Bir Lucania domuzu sunuldu ilk yemek olarak.
Yöresine de karaturp marul adi turp dizmişler.
Sonra da kereviz turşusu, çökelek.
Cos şarabı turşusu her şey vardı canım.
Bunlar kaldırılınca bir uşak erguvan renkli
Bir keseyle akça Ağaçtan yapılmış bir masayı sildi,
Başka bir uşakta konukları rahatsız
Etmesin diye yerlere düşen kırıntıları topladı.
Ardından biri Caecubum şarabı, Öteki deniz suyu katılmamış
Chius şarabu getirdi. Vibidius’da Balatro’yla birlikte bütün*

¹²⁴ Kara, “Antik Roma’da Ev Yaşantısı” 95.

*Şarap testilerini koca Allfiae bardaklarına devirdiler.
Ardından geniş bir tabak içinde yüzen karidesler
Arasına yatırılmış merina balığı getirdiler.
Arkadan da büyük bir kurban tepsisi içinde parçalanmış
Üzerine de bol bol tuz ve un serpilmiş bir turna kuşu,
Beyaz bir kazın ciğeri, yanında yağlıncirler,
Parçalanmış tavşan butları.*¹²⁵

Horatius'un saturasında sözü geçen yemeklerin çeşitliliği ve mutfak malzemelerinin içerikleri, Antik Roma ziyafetlerinin zenginliğini net bir şekilde ifade etmektedir. Bu ziyafetler, Antik Yunan *symposion*larında olduğu gibi Antik Roma'da da evlerin ayrı birer odalarında gerçekleştirilmekteydi.

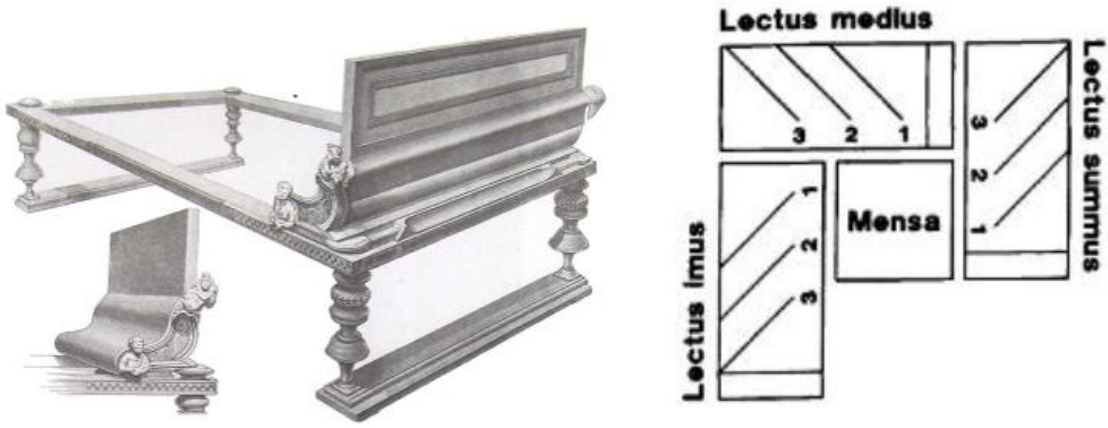

Şekil 7: Şölen evi taban mozaïği Antalya-Türkiye
Kaynak: Alkurt, a.e. s. 42.

Triclinium adı verilen ve üç *kline* anlamına gelen Antik Roma'da yemek odaları, Romalı zenginlerin evlerinde akşam yemeklerini yedikleri mekanları ifade etmektedir. Tasarımının, ziyafet esnasında yere dökülen şarabın hemen kuruyacak

¹²⁵ Horatius, *İambus*'lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*'lar, *Mektuplar*, 209-210.

bir biçimde çeşitli malzemeler ile tasarlandığı ve zeminine talaşların döküldüğü¹²⁶ bu yemek odalarının görselliği, Doğu'ya düzenlenen seferlerin ardından ganimet olarak alınan yemek odası takımları ile zenginleştirilmiştir. *Triclinium*larda yer alan *klineler* ise “U” şeklinde yemek masalarının etrafına yerleştirilir ve konuklarda bu *klinelere* sosyal statülerine göre misafir edilirdi.

Şekil 8: Triclinium ve triclinium oturma düzeni örneği

Kaynak: Baba, a.e. s. 17.

Sağdan sola doğru konukların statülerine göre ağırlandığı *convivium*larda kullanılan bu mobilyaların imalatında, limon ve narenciye gibi kokulu ağaçlar kullanılarak yemek odalarının fiziksel güzelliğinin beraberinde temiz kokmasına da özen gösterilmiştir.¹²⁷

¹²⁶ Petronius, *Satyricon*, çev. F. Gül Özaktürk. (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003), 66

¹²⁷ Baba, “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatı Işığında Convivium Sofra Takımları”, 16-17.

Şekil 9: Symposion mozaiği İsviçre-Chateau
Kaynak: Alkurt, a.e. s. 43

Şekil 10: Pompeii Evi'nden triclinium örneği
Kaynak: Gerim, a.e. s. 16.

Apuleius'un eserinde başkahraman olan Lucius'un, annesinin bir arkadaşının yemek davetine katılması ve lüks yemek takımları karşısında şaşkınlığını ifade etmesi üzerine olan anlatımı da Horatius'un eserinde olduğu gibi Antik Roma *convivium*larının yemek takımları hakkında detaylı bilgiler içermektedir;

“Limon ağacından ve fildişinden ısıl ısıl parlayan pahalı masalar vardı; sedirleri altın örtülerle örülmüştü, pahada eşit, ama farklı çekicilikleri olan büyük kadehlerle donanmıştı. Kadehlerden biri ustaca işlenmişti, bir diğeri kusursuz bir kristaldi; diğerleri parlak gümüştendi, ışıltılar saçan altındandı, muhteşem şekilde oyulmuş kehribar sarısıydı, içki kapları şeklinde biçim verilmiş değerli taşlardan yapılmıştı bir başkası... Çok şık giyinmiş garsonlar büyük bir beceriyle tepeleme yiyecek dolu tabaklardan yiyecek sunuyorlardı; güzel güzel elbiseleriyle kıvrık saçlı oğlanlar, mücevher işlemeli kadehleri boşalır boşalmaz kaliteli şaraplarla dolduruyorlardı.”¹²⁸

Antik Roma *convivium*larının önemli birer parçası olan yemek takımları, ziyafetlerin oldukça maliyetli boyutlarda gerçekleştirildiğini ve görselliğin, şatafat ve zenginliğin, Roma halkı için olan önemini ifade etmektedir. Bu bağlamda zenginliği ile konukları etkilemek için ev sahibi tarafından kullanılabilecek en önemli unsurlardan birisini ise yine *symposion*larda olduğu gibi *convivium*larda yer alan yemekler oluşturmaktaydı. Yiyecekler ve Şarap Şöleni (*Comissatio*) isimli başlık altında detaylandırılmaları yapılacak olan *convivium* yemeklerinin çeşitliliğini ve konukların bu yemeklere olan düşkünlüğünü ise *vomitioria*, adı verilen kusma odaları göstermektedir.¹²⁹ Antik Roma *convivium*larının kusma odaları ile ilgili olarak Neron’un ölümünün ardından tahta geçen ve halk arasında açgözlülüğü ve israfçılığı ile tanınan Aulus Vitellius Germanicus, net bir örneği ifade etmektedir. Germanicus’un günde dört kez düzenlemiş olduğu ziyafet sofraları ile dikkat çeken kusma odaları, Germanicus’un bu ziyafetlerin aralarında yediklerini çıkartarak bir sonraki ziyafet için kendilerini hazır hale getirdikleri odaları kapsamaktadır. Aynı zamanda Antik Roma’da ziyafet kültürünün ulaşmış olduğu israf boyutunu net bir şekilde örneklemekte olan Germanicus’un bu durumu, Antik Roma’da halk karşısında kötü bir ün kazanmasına neden olmuştur.¹³⁰

¹²⁸ Apuleius, *Başkalaşımalar*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2006), 107.

¹²⁹ Kapka, “Antik Roma’da Bir Akşam Yemeği Menüsü”, Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik’e Armağan, s. 171.

¹³⁰ Baba, “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatı Işığında *Convivium* Sofra Takımları”, 18.

2.3. Şölen Yöneticileri, Konuklar ve Hizmetliler

Antik Roma *convivium*ları, *symposion*larda olduğu gibi *klinelere* uzanılarak müzik ve şarap eşliğinde yemeklerin yenildiği, içeriğinde çeşitli yarışmalar ve eğlencelerin de yer aldığı ziyafetler olarak tanımlanmaktadırlar. Bu ziyafetlere katılan Romalıların eşleri, ilk zamanlar kocalarının ayaklarının dibinde otururken İmparatorluk döneminde ise kocalarının yanlarında bu ziyafetlere katılım göstermişlerdir. Antik Roma *convivium*larına, Yunan *symposion*larından farklı olarak eşleri ile katılan konuklar, eve girerken önce hizmetliler tarafından ayakkabıları çıkartılarak ayakları yıkanır ve daha sonra da elleri temizlenerek hizmetlilerin eşlik etmesi ile yemek odasına alınırlardı. Bu ziyafetlerde önemli bir rolü bulunan hizmetlilerin (*nomenclator*) konuklara sunulan yemeklerden yemelerine müsaade edilmezken yalnızca yemek artıklarını tüketmelerine izin verilirdi.¹³¹ Antik Roma *convivium*larında hizmetlilerin görevleri olduğu gibi konukların da yerine getirmeleri beklenen sorumlulukları da bulunmaktaydı. Kendisi hakkında fazla konuşmaması gerektiği gibi konuğun sanat ve siyaset temalı konular hakkında fikir belirtmesi gerekliliği de konuklarının Roma ziyafetlerindeki sorumluluklarından birkaçını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu ziyafetlerde *lector* adı verilen bir okuyucu belirlenir ve bu okuyucudan Virgilius, Homeros gibi şairlerden şiirler, tarihi metinler okuması beklenirdi.¹³² Martialis ise yine *Epigramlar* isimli eserinde bir şiiri ile konukların edebi metinler okuma zorunluluklarını şu şekilde ifade etmektedir;

‘‘Dizeler yazmak zorunda bırakıyorsun ya yemeğe çağırdığın kişileri Stella gereğinden katı bir kuralla elbette kötü şeyler çıkabilir ortaya.’’¹³³

*Convivium*larda görev alan hizmetlilerin her biri sunum, eğlence ve çeşitli akrobatik gösteriler gibi alanlarda hizmet sunmak için bu ziyafetlerin birer parçası olmuşlardır. *Nomenclator* adı verilen hizmetliler arasında Horatius’un, *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar* isimli eserinde yer alan bir şiirden yola çıkarak Antik Yunan

¹³¹ Dikeç, ‘‘Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller, Ritüeller’’, 169.

¹³² Boyalı, ‘‘Açıl Sofra Açıl! Değişen Şölen Alışkanlıkları Üzerine’’, 17.

¹³³ Martialis, *Epigramlar*, 337.

symposionlarında olduğu gibi conviviumlarda da genç saki çocukların hizmet vermiş olduğunu ifade edilebilmektedir;

“*Sen yurt için ölmekten korkmayan Codrus’la İnachus arasında kaç yıl var? Aecus soyu kutsal Troia Cengi nedir diye say dur istediğin kadar! Kaça alırsız Chius testisini yahu? Kim ısıtacak ateşte suyu? Kim çağıracak evine hangi saatte? Kurtulacağım acı soğuktan? Söylemiyorsun doldur kadehleri çocuk yeni doğan şu ay için haydi! Gece yarısı için doldur haydi çocuk, şu augur Murena için doldur! Üç ya da dokuz ölçülük şarap karıştı mı, suyla kadehlerde bir bakayım! Tekil Musa’ları seven esenli ozan, başına vurunca içki üç kez! Üç ölçü dolu ister nasılsa.*”¹³⁴

Conviviumlarda görevli genç erkek çocukların beraberinde yine diğer hizmetlilerinde ziyafet sürecinde bu ziyafetlerde konuklara ne gibi hizmetler sağladıklarını ise Marcus Valerius Martialis’in *Epigramlar* isimli eserinde yer alan bir şiir yolu ile bilmekteyiz;

“*Donuk yeşil giysisiyle uzanır yatağında İter kakar konuklarını dirseğiyle yan gelir yatar güver ipek yastıklarıyla dayanıp bir oğlan oynasır durur yanı başında ayakta. Sakız ağacından sivri uçlu çubuklar al tüyler tutuşturur eline geçirdiğinde. Sıcak bastı mı serinler esintisiyle eğilip kapatması da yeşil bir yelpazeyle Mersin değeneği ile sinekleri kovar küçük köle çocuk. Bedenini baştan başa Mincıklar işinin ustası kadın çabuk çabuk elini büsbütün üyelerinde gezdirir bilerek parmak şıklatması nedir bilir içoğlanı. Anlar ince bir sızıntı geldiğini çişini yaptırır içkiden esrik efendisine. Kendisi ise arkasına doğru eğilip Bir sürü ayağın olduğu yere kazların iç organlarını yalayan dişi köpeğin yavrularının arasına yaban domuzunun bezelerini dağıtır. Beden eğitimcilerine kumrunun kuyruk sokumunu verir erkek kapatmasına Liguria kayalık topraklar ürünü ya da tütsülenmiş Massilia sırası Konurken önümüze bizim soytarılardan sağlığına tanrı içkisi içilir Opimus’tan.*”¹³⁵

Konuklarının bu ziyafetlere rahat birer kıyafet ile katıldıkları Antik Roma conviviumlarında hizmetliler, Martialis’in şiirinde sözü edilen görevlerinin beraberinde siyasi bir konuğun katıldığı ziyafetlerde ise ayrı olarak yemekleri konuktan önce deneyerek olası bir suikast girişimini de önlemiş olurlardı.¹³⁶ Conviviumlarda hizmetlilerin görevlerinin diğer bir kısmını Pertonius, *Satyricon*

¹³⁴ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 125-126

¹³⁵ Martialis, *Epigramlar*, 131.

¹³⁶ Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, 7.

isimli eserinin *Cena Trimalchionis* kısmında yer alan bir anlatımı ile belirtirken aynı zamanda bu hizmetlilerin bir bölümünün nereli olduklarını da şu şekilde ifade etmektedir;

‘‘Sonunda sofraya oturduk, İskenderiyeli çocuklar ellerimize buzlu sular döküyordu, bir kısmı da ayaklarımızın dibine oturup canımızı acıtmamaya çalışarak ayak parmaklarımızdaki şeytan tırnaklarını kesiyordu.’’¹³⁷

Konukların aşırı şarabın etkisi ile yürüyemeyecek hale gelmeleri sonucu refakatleri ile sorumlu olan, yemek ve şarapların sunumlarının beraberinde temizlik ve daha pek çok görevleri bulunan hizmetliler, *convivium*ların önemli birer parçasını oluştururken bu ziyafetlerde seçilen şölen yöneticileri ise *convivium*ların diğer önemli bir parçası olmuşlardır. Antik Yunan *symposion*larında olduğu gibi Antik Roma *convivium*larında da seçilen şölen yöneticileri, *magister convivii* ya da *rex* olarak da adlandırılan, içilecek olan şarabın miktarına ve nasıl içileceğine karar vererek şölenin devamlılığını sağlayan kişiler olmuşlardır.¹³⁸

2.4. Yiyecekler ve Şarap Şöleni (Comissatio)

Antik Roma’da *ientaculum*, *parandium* ve *vesperinum* olarak tanımlanan öğünlerde, ‘‘Antik Roma’da *convivium*’’ başlıklı bölüm içeriğinde de değinildiği gibi fakir ve zengin sınıfların tüketmekte olduğu gıda ürünleri birbirleri ile farklılık göstermekteydi. Üst sınıf insanlar, sabah kahvaltısı olan *ientaculum*larda peynir, zeytin, ekmek ve bal gibi ürünler tüketirlerken öğle yemeklerinde daha hafif yemekler ile beslenirlerdi. Akşam yemekleri olan *vesperinum*larda ise daha ağır yemekler olan et, deniz mahsulleri, salata ve şarap gibi içecek ve yiyecek türleri tercih edilmekteydi. Zamanla bir statü göstergesi konumuna gelen ziyafet sofralarında da yer alan bu yiyecek çeşitliliği içerisinde et için tercih edilen hayvanları çoğunlukla; oğlak, kuzu, keçi, deve ve domuz gibi hayvanlar oluşturmuştur. Antik Roma’da yoksul sınıfın sofrasında ise ekmek, çeşitli ot türleri, süt ve kalite

¹³⁷ Petronius, *Satyricon*, 34.

¹³⁸ Horatius, *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar*, 186.

bakımından daha düşük şaraplar yer almaktaydı.¹³⁹ Antik Roma’da çeşitli nedenler doğrultusunda düzenlenen ziyafetlerin gösteriş ve zenginlik açısından en önemli unsurlarından birisi olan yemekleri, üst sınıf insanların sofralarında yer alan ve yukarıda da sözü edilen yiyecek türleri ile benzerlik gösteren, fakat sunumları ve gösterişli süslemeleri ile de farklılık teşkil eden çeşitliliklere sahip olmuştur. Antik Roma’da MS. 1. Yüzyılda düzenlenen *convivium*larda konuklara sunulan yemekler toplamda üç bölüm içerisinde servis edilmiştir. *Gustatio* olarak isimlendirilen ilk yemek bölümü, konuklara servis edilen hafif atıştırmalıkları ve sulandırılmış ballı şarap gibi içecekleri kapsarken ikinci bölüm olan *prima mensa*, sebze ve et yemeklerinin konuklara sunulduğu ve *convivium*da yemeğin ana bölümü olarak kabul edilen bölümü olmuştur. *Secuda mensa* olarak tanımlanan ve son yemek bölümü olan bu bölümde ise konuklara tatlı, çerez ve çeşitli meyveler ikram edilmiştir.¹⁴⁰ *Convivium*ların bu üç yemek bölümünde konuklara sunulan yiyecekler ile ilgili olarak Martialis’in *Epigramlar* isimli eserinde bir şölen evini konu alan şiirleri detaylı bilgiler içermektedir;

“Söyle bana Caecilianus bu ne aptallık böyle?
Mantarlı silip süpürüyorsun tek başına.
Geçmişsin çağrılı halkın karşısına
Şişko göbeğine koca boğazına yakıştır,
Ne dilesem senin için? Ne diyeyim.
Claudius’un yediği mantarları yiyesin.”¹⁴¹
“Altmış kişi yemekteydik Mancionus sende
Domuz kondukona önümüze.
Ne asmalarda bırakılan son üzümder,
Ne peteğindeki bal gibi tatlı elmalar
Ne katırtırnağından sarkan uzun armutlar
Ne kısa süren güllere öykünmüş nar taneleri
Ne sarsına köyünden sivri uçlu top peynir
Ne picenum küpünden çıkma zeytin
Kuru kuru bir domuz küçükmü küçük üstelik
Bir lokma olsun verilmedi ondan da.
Karşısına geçip bakmakla yetindik hepimiz.”¹⁴²

¹³⁹ Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, 2.

¹⁴⁰ Ali Güveloğlu, “Cena Trimalchionis ve Eski Roma Mutfak Tarihindeki Yeri”, *Tarih ve Gelecek Dergisi* 6/2 (2020): 366.

¹⁴¹ Martialis, *Epigramlar*, 41.

‘‘Arabasını tıka basa doldurmuş götürüyordu
Kırda bol bol yetişen bütün ürünleri
Neler vardı nelerorada görsen
En iyi cins lahanalar iki tür pırasa
Göbekli marullar sindirime birebir pazılar
Ağır bir taş gibi duran ardıç kuşları
Gallia köpeğinin dişini geçirdiği bir tavşan
Henüz baklaya ağzını sürmemiş bir süt domuzu
Elini kolunu sallaya sallaya yürümüyordu
Arabanın önünde koşar adım giden köle
Yumurta taşıyordu kırmadan kuru otun içinde. ’’¹⁴³
‘‘Ucuz Cappadocia marulları ağır kokulu pırasalar
Tuzlu balık üstünde dilim dilim yumurta
Çıkarılacak önüne senin alışıksan
Yemekten önce içki yuvarlamaya
Kara bir kap içinde yeşil lahana
Buz gibi daha yeni koparılmış bahçeden
Üstü sucukla apak un çorbası
Kırmızı domuz yağlı renksiz menksiz bakla
Konacak sofraya sıcak sıcak
Parmaklarını yakacak almak istersen
Solmuş sararmış üzümle sunulacak sana
Ülkesi Suriye’nin adıyla anılan armutlar
Bilgi kenti Napoli’den yetişen
Hafif ateşte kızarmış kestaneler
Çeşni istersen yemek üstüne
Sen içerken tadı gelecek şarabın
Bacchus acıktırırsa seni her zamanki gibi
İyi gelecek sana ün salmış zeytinler
İşte bu kadarcık yemeğim kim yadsıyabilir
Küçük bir yemek bu. ’’¹⁴⁴
‘‘İyi bir yemek yersen önüne konur da
Saxetanum uskumrusu kuyruğu yollarsın
Zentinyasında bakla ezmesi
Domuz memesi yaban domuzu tavşan
Mantar istiridye barbunya balığı kendin için. ’’¹⁴⁵

¹⁴² Martialis, Epigramlar, 49.

¹⁴³ Martialis, Epigramlar, 119.

¹⁴⁴ Martialis, Epigramlar, 249.

¹⁴⁵ Martialis, Epigramlar, 260.

Martialis yine aynı eserinde *convivium*larda konuklar tarafından sevilen yemekleri, açılış yiyeceklerini ve içki içilen kapları ise üç farklı şiiri ile şu şekilde ifade etmektedir;

*'Yağlı bir kumru geçerse elime güle güle derim marula,
Senin olsun salyangozlar ağzımın tadını kaçırmak istemem.'*¹⁴⁶
*'Ne denli tantanalı olursa olsun şölenler
Venatia topraklarında sazan balığı olur
Öğünün açış yemeği töre gereğince.'*¹⁴⁷ '
*'Cam bir kaptan içiyorsun içkini'*¹⁴⁸

Martialis'in *Epigramlar* isimli eserinde yer alan ve bir şölen evini konu edinen tüm bu şiirler, *convivium* yemeklerinin çeşitliliğini net bir şekilde ifade etmektedir. Bu çeşitliliğe ek olarak yemeklerin hizmetliler tarafından konuklara sunumları ise oldukça gösterişli yöntemler ile gerçekleştirilmiştir. Pertonius'un aynı eseri ise kurgusunda yer alan ve on iki burcu sembolize eden hayvanlara göre hazırlanmış *convivium* yemeklerinin detaylarını ve gösterişli sunumlarını şu şekilde örneklendirmektedir;

*"Çünkü yuvarlak servis tepsisinde düzgün bir daire biçiminde dizilmiş on iki burç vardı, bunları üzerine, aşçı konuya özgü ve uygun bir yiyecek yerleştirmişti; Koç burcunun üzerine koç kafasına benzeyen nohut, boğa burcunun üzerine bir parça sığır eti, ikizler burcunun üzerine bir çift böbrek ve taşak, yengeç burcunun üzerine bir çelenk, aslan burcunun üzerine Afrika inciri, başak burcunun üzerine dişi bir domuzun üreme organı, terazi burcunun üzerine bir gözünde çörek, öbüründe kek bulunan bir terazi, akrep burcunun üzerine gözleri keskin bir balık, oğlak burcunun üzerine küçük bir karides, kova burcunun üzerine bir kaz, balık burcunun üzerine de iki tekir balığı. Ortada ise, bal peteğinin altında, otlarla birlikte çıkarılmış bir toprak parçası vardı. Mısırlı bir çocuk elindeki gümüş ızgaradan ekmek dağıtıyordu."*¹⁴⁹

Yine Pertonius'un *Satyricon* isimli *convivium* kurgusunda yer alan bir başka anlatım, *convivium* yemeklerini detaylandırırken bu yemeklerde köpeklerinde bulunabildiğinden ise şu şekilde söz etmektedir;

¹⁴⁶ Martialis, *Epigramlar*, 471.

¹⁴⁷ Martialis, *Epigramlar*, 477.

¹⁴⁸ Martialis, *Epigramlar*, 47.

¹⁴⁹ Petronius, *Satyricon*, 37.

‘‘Laconia köpekleri içeri dalıp masanın çevresinde dört dönmeye başladılar. Bunların ardından büyük servis tepsi geldi, bunun içine başında özgürlük şapkasıyla kocaman bir yaban domuzu yerleştirilmişti ve dışlarından palmiye liflerinden dokunmuş iki küçük sepet sarkıyordu, biri kuru hurmayla öbürü taze hurmayla doluydu. Bunun çevresinde daha küçük bir tür sert ekmekten yapılmış ve sanki annelerinin memelerine yapışmış yavru domuzlar vardı, bunlar ortadakinin dişi bir domuz olduğunu gösteriyordu.’’¹⁵⁰

Conviviumlarının yemek çeşitliliğini nitelendiren bu anlatımların beraberinde konukların oturma düzenlerinden misafir ediliş biçimlerine kadar toplumsal statülerinin yemek servislerine de yansımakta olduğunu, Gaius Plinius Secundus *Genç Plinius’un Mektupları* isimli eserinde okuyucusuna şu şekilde aktarmaktadır;

‘‘Kendini zarif ve titiz sanan, ama bana görgüsüz ve müsrifin biri olarak görünen, fazla da tanımadığım bir adamın akşam yemeğine katıldım. Bunun öncesini anlatmak uzun sürer, gerek de yok zaten. Her neyse; kendisi ve çevresindeki birkaç seçkin kişi için gayet zengin bir sofraya kurulurken, geri kalan konuklara küçük poriyonlar halinde ucuz yemekler sunuldu. Aynı şekilde, şaraplar üç farklı kategoride ve minik şişelerde ikram edildi. Ne seçmeye iznin vardı ne de geri çevirmeye hakkın. Birinci kalite şaraplar kendisine ve bizlere, ikinci kalitede olanlar önem bakımından daha düşük arkadaşlarına üçüncü kalitedekiler ise onun ve bizlerin azatlarına verildi. Yanımda oturan kişi bana dikkat kesilerek bu muameleyi tasvip edip etmediğimi öğrenmek istedi. Doğru bulmadığımı söyledim.’’¹⁵¹

Plinius’un eserinde Junius Avitus isimli bir dostuna yazdığı mektubunun içeriği olan bu anlatımı, Roma’da bireyin toplumsal statüsünün conviviumlarda önemli bir etken olduğunu bir kez daha ifade etmektedir. Tüm bu yemek çeşitliliğinin ve gösterişli sunumların ardından ise conviviumlarda *gustatio*, *prima mensa* ve *secunda mensa* olarak tanımlanan yemek bölümlerinin ilk ikisinin sona ermesi ile hizmetliler, convivium odasına güzel kokulu parfümler sıkarak şarap şölenleri olan *comissatio* için yemek odasını ve konukları hazır hale getirirlerdi.¹⁵² Antik Roma’da şarap şölenleri anlamına gelen *comissatio* kelimesi ise Antik Yunan dilinde *comazein* yani şölen yapmak anlamına gelmektedir.¹⁵³ Kıta Yunanistan’da olduğu gibi Antik

¹⁵⁰ Petronius, *Satyricon*, 41.

¹⁵¹ Plinius, *Genç Plinius’un Mektupları*, çev. Levent Keskin (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 66.

¹⁵² Baba, ‘‘Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatari Işığında Convivium Sofra Takımları’’, 21.

¹⁵³ Türk, ‘‘Edebiyat Şölenleri; Aktör Mekân Ritüel’’, 44.

Roma'da da ziyafet sürecinin önemli birer aşaması olan şarap, Roma'da düzenlenen ziyafetlerden bayramlara, festivallerden dini kutlamalara kadar birçok etkinlikte yer alarak¹⁵⁴ Romalıların hayatında önemli bir içecek türü olmuştur. Bu bağlamda *convivium*larında önemli birer unsuru olan şarap, şölen evlerinde görevli hizmetlilerin yerleri temizlemeleri ve konukları şarap şöleni için hazır hale getirmelerinden sonra bir şölen yöneticisinin içilecek olan şarabın miktarını belirlemesi ile *convivium*larda tüketilmiştir. Şarabın ziyafetler için muhafaza edilmesi ve hazır hale getirilmesi ise mantar tıplar ile kapatılmış, zift, kil veya alçı ile sıvanmış amforalarda muhafazası ile gerçekleştirilmiştir. Bu amforalardan *krater* adı verilen kaplara alınan ve oradan da konuklara sunulan şarabın yılı ise bir etikete (*pittacium*) yazılarak amforaların üzerine bilgi amaçlı yerleştirilirdi.¹⁵⁵ Şölen konuklarının ve şarabın *comissatiolar* için hazır hale getirilmesi ile *convivium*larda başlayan şarap tüketimi hakkında Romalı şair Ovidius *Aşk Sanatı* isimli eserinde şu mısralara yer vermektedir;

*“Danae soyundan doğma, Achaemenia vadilerinde bir kenttir bu. Şu ve şu da komutanlar de ve adları neyse söyle, biliyorsan, doğrusunu söyle; bilmiyorsan, uydur yakın bir şeyler. Şölenler de fırsat tanır böyle tanışmalara, sofralar kurulduğunda: şaraptan öte zevkler bulabilirsin orada. Bacchus kurulmuşken o sofraya, tutup boynuzlarından narin kollarına çeker hep, gül pembesi aşk: şarap ıslatınca Cupido'nun susamış kanatlarını çöker kalır, sarhoşluktan uyuşur, bir daha kalmaz oturduğu yerden. Hızla silkeler şarap damlayan kanatlarını, ama serptiği aşk yürekleri berelemeye yeter. Şarap aşkla hazırlar ruhları, tutuşacak hale getirir insanı kıvılcımlarla: kaygılar uçuşur, içtikçe koyu şarabı, gevşer yok olur. O an bir kahkaha kopar, geçirir boynuzlarını kafasına biçareler, acılar, dertler biter, çatık kaşlar çözülür. O an, tanrı dağıtınca gizli oyunları samimiyet kalbe dolar, çağımızda öyle az rastlanan bir duygu ki bu.”*¹⁵⁶

“Dostluk kurulursa aranızda, senin için daha hayırlı olur. İçmek için kura çektiğinizde, öncelik hakkını ona tanı: onun başına koy, başından çıkarıp tacını. İster aşağı sınıftan olsun ister sana eşit, fark etmez, önce ona hizmet edilsin: hiç tereddüt etme, ne söylüyorlarsa, arka çık. Güvenli ve sıradan bir yoldur, kandırmak dostluk adı altında: güvenli ve sıradan bir yoldur, ama suçtur sonuçta. Bu yolla vekil aşırıya kaçıp pek çok şeye de vekillik eder ve

¹⁵⁴ Kara, “Antik Roma'da Ev Yaşantısı” 89.

¹⁵⁵ Dikeç, “Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller, Ritüeller” 169.

¹⁵⁶ Ovidius, *Aşk Sanatı*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 12.

kendi görevinden çok daha fazlası için kaygılacağını sanır. Şimdi sana içki içmenin kesin ölçüsünü vereceğim: zihnin ve ayakların hep görevinin başında olsun, her şeyden önce. Şarabın yol açtığı kavgalardan uzak dur özellikle, vahşi savaflara her an hazır yumruklardan bir de. Eurytion aptallığından öldü, önüne konan şarabı kafaya dikiince; oysa ilham vermeli sofraya ve şarap, tatlı latifelere. Senin varsa, şarkı söyle: kıvraksa kolların, dans et: hoşla gitmek için yaptığın her şey, sahiden hoşla gitsin. Hakiki sarholuk zarar verir, ama sahtesi yardım eder: peltek peltek konuşup dilin sürçsün ki muzipçe ne yapıyorsan ne söylüyorsan, alışılmışın dışında aşırı içtiğin şaraba bağlasınlar nedenini. Sağlığına da kadınına, sağlığına da yatağını paylaştığı erkeğine, ama içinden kahrolsun şu adam diye de dua et gizlice.’’¹⁵⁷

Antik Roma conviviumlarında şarap tüketimi ile ilgili olarak Ovidius’un anlatımının beraberinde Roma’lı şair Horatius’un *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar* isimli eserinde yer alan ve içki sofrasında çıkan bir kavgayı konu edinen şiiri detaylı bilgiler içermektedir;

‘Neşe için yapılmış derin kadehleri karşılıklı savurmak Trak’lara göredir. Boş verin barbar göreneğe, uzak tutun kanlı kavgalardan, saygı değer Bacchus’u! Şarapla meşale yanında Med kargısı! Olur mu hiç? Ne korkunç ne büyük bir çelişki! Uğursuz çığlıklarınız artık yatışsın yaslanın yeniden yastıklara dostlarım! Sert Falernum’dan sen de iç! Dersiniz bana, Opois’lu Megylla’nın erkek kardeşi anlatsın bize hangi yara, hangi okla canın istemiyor mu? İçmem başka şartlarda!’’¹⁵⁸

‘Attica balları karıştırıyorsunuz
Mis gibi Falernum şarabına,
Ganymedes’in özemesi yakışır
Alır bu katıksız şaraba’’¹⁵⁹

Horatius’un içki sofrasında çıkan bir kavgayı konu edindiği şiirinde ve Martialis’in şiirlerinde sözü geçen Falernum şarabı; Antik Roma’da oldukça pahalı ve ünlü bir şarap çeşidi olmasının¹⁶⁰ beraberinde aynı şarap çeşidinden Petronius’un *Satyricon* isimli eserinin *Cena Trimalchionis* kısmında, masörlerin Falernum şarabı içtiklerinden ve ardından sunu olarak yere döktüklerinden söz edilmektedir.¹⁶¹ Horatius, yine aynı eserinde Sicilya şölenlerinden bahsederken Falernum şarabından

¹⁵⁷ Ovidius, *Aşk Sanatı*, 29.

¹⁵⁸ Horatius, *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar*, 80.

¹⁵⁹ Martialis, *Epigramlar*, 480.

¹⁶⁰ Güveloğlu, ‘‘Cena Trimalchionis ve Eski Roma Mutfak Tarihindeki Yeri’’ 369.

¹⁶¹ Petronius, *Satyricon*, 32.

ve daha sonrasında yine conviviumlarda tüketilen marea ve caecubum şaraplarından şu şekilde söz etmektedir;

‘Kırda yaşayanların tatlı uykuları
Hor görmez o sade özentisiz damları
Gölgeli kıyıları ifil ifil
Meltemlerin estiği vadilerin
Kendine yeteni arzu eden insanının
Çalkantı denizlerden olmaz korkusu
İster doğmakta olsun oğlak burcu
İster vahşi boğa batmakta olsun
Doluyla dövülen bağlar, yalancı toprak
Ne umudu? Kimi seller ağaçlar
Tarlaları kavuran yıldızları
Kimi ağır kışları suçlasada
Açık deniz koca taşlar atıldı mı
Fark eder hemen balık suyun baskısı
Kalfalar karadan bıkmış efendi,
Fırlatır denize işçileriyle
Kaba taşları ama evhamlar tehditler
Durur mu? Neye binerse efendi oradadır
Bronz çektiriye atın terkisine
Yan gelip uzanır kara endişe
Acını dindirmez madem frikya taşları
Yıldızdan daha parlak erguvan kumaşlar
Falernum asmasının şarapları
Ve kral Achemenes’in kokuları
Neden çekeyim ben herkesin hasedini
Yeni moda koca konaklar yaptırıp da
Neden değışitireyim sabin valimi
Baş belası türlü zenginliklerle?’¹⁶²
‘Geldi şimdi Salii şölenlerinde,
Tanrı yastıklarını süsleme vakti!
Aile mahzeninden Caecubum şarabını
Çıkarmak daha önce, günah olurdu çünkü,
Türlü umutlara kapılıp kraliçe,
Tatlı gülüşünden kaderinin, sarhoş,
Alçaklardan derlenmiş şerefsiz güruhuyla,
Bir tuza kurarken Capitolium’a çılınca,
Mezarını kazarken devletimizin!
Yatışiverdi ama tüm çılgınlığı,
Alevlerden zor zor, kurtulunca tek gemisi,
Marea şarabıyla dumanlanmış zihnini,

¹⁶² Horatius, İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar, 107.

*Yöneltti Caesar'da gerçek korkulara.
Çala kürek sıkıştırıp düşmanını,
İtalya'dan kaçarken, saldırdı ona: Nasıl
Çullanırsa karlı Tesalya ovalarında
Tez avı ürkek güvercine, tavşana,
Öyle atıldı kraliçenin üstüne, ''¹⁶³*

Romalı bir diğer şair Galius Valerius Catullus'un *Bütün Şiirleri* isimli şiir kitabında yer alan bir anlatımı ise yine *falernum* şarabından söz ederken Roma *convivium*larındaki servis biçiminden ise şu şekilde söz etmektedir;

*'Yıllanmış falernum şarabını sunan saki çocuk
Daha sert şarapla doldur kadehleri
Buyurduğu gibi tanrıçamız Postumia'nın yasası
Sarhoş üzümlerden daha sarhoş olan.
Siz buradan istediğiniz yere gidin, ey sular,
Şarabı katledenlerin ve hoşgörüsüzlerin yanına
Yollanın: burada şarap halis Bacchus şarabıdır. ''¹⁶⁴*

2.5. Convivium'da Eğlence, Yarışmalar ve Şiir

Antik Roma'da konukları için sosyalleşme, şölen evi sahibi için ise bir statü gösterisi niteliğine sahip olan *convivium*lar, ziyafet sürecinin beraberinde ev sahibi tarafından hazırlanan çeşitli aktiviteler ile gerçekleştirilmiştir. Konukların şölen esnasında güzel vakit geçirmelerini ve şölenden memnun bir şekilde ayrılmalarını amaçlayan ve aynı zamanda Roma halkının sanata ve eğlenceye ne kadar düşkün olduğunu net bir şekilde yansıtan bu aktiviteler; müzik dinletileri, okuma, dans gösterileri, tiyatro gösterileri, akrobat gösterileri ve sohbetler gibi çeşitli eylemleri kapsamaktadır.¹⁶⁵ Antik Yunan *symposion*larında oynanan *kottabos* oyunu gibi çeşitli oyun ve yarışmaların yer aldığı *convivium*larda büyük bir parça yemeği rakibinden daha önce ve tek seferde bitirmek gibi yarışma oyunları ise *convivium*larda düzenlenen bu aktivitelerden birisine örnek oluşturmaktadır.¹⁶⁶ Horatius, *convivium* yemekleri ve diğer içeriklerine yönelik *İambus*'lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*'lar, *Mektuplar* isimli

¹⁶³ Horatius, *İambus* 'lar, *Lirik Şiirler*, *Satura* 'lar, *Mektuplar*, 87-88.

¹⁶⁴ Catullus, *Bütün Şiirleri*, çev. Çiğdem Dürüşken-Erdal Alova (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), 30.

¹⁶⁵ Kapka, "Antik Roma'da Bir Akşam Yemeği Menüsü", 177.

eserinde çok sayıda bilgiye yer verirken MÖ 25-24 arasında kaleme aldığı ve İspanya seferinden dönen bir ozanın dostuna yönelik olan şölen çağrısını konu edinen saturasında yine conviviumlarda düzenlenen şarap yarışmaları ve yemekleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir;

*‘Günlük yakıp lir çalarak
Kanını akıtarak adak dananın,
Numida’mızı gözeten tanrıları
Hoşnut etmek istiyorum:
Numida sağ salim şükür,
Sevgili dostlarını,
Öpüyor artık öpücükten büyük payın,
Sevimli Lamia’ya düşmesi doğal.
Çocukken kral oyunu birlikte oynadılar,
Hiç unutulurmu, toga giydiler birlikte.
Bu güzel gün ak tebeşirle boyansın,
Testiler çıksın mahzenden,
Ayaklar Sali’ler gibi dövsün toprağı!
Katıksız şaraba düşkün
Damalis, Trakya usulü kadehleri
Dikerek arka arkaya İçki yarışında
Yenmesin Bassus’u!
Eksik olmasın şölenden güller,
Yeşil yeşil kerevizler sakın,
Bir de tez solan zambaklar!
Bütün gözler, süzgün süzgün
Damalis’in üstünde Olacak ama coşkun
Sarmaşıklardan daha arzulu, biçim sevdalı.’¹⁶⁷*

Horatius bu saturasında conviviumlarda uygulanan içki yarışmalarından söz ederken aynı eserinin farklı bir bölümünde ise yine aynı şekilde ziyafetin tatlı aşaması olan secuda mensa sonrasında konuklar arasında düzenlenen bir içki oyunundan şu şekilde söz etmektedir;

‘Ya da bir komşu soframa buyur etti ise kentten alınmış balıklar değil de bir piliç ya da oğlakla karnımızı güzelce doyururduk. Arkadan soğukluk olarak asılmış üzümler cevizler çift çift kuru incirler süslerdi masayı. Sonra içki oyununa başladık, içki adabına uymayanlara içki cezası verirdik.’¹⁶⁸

¹⁶⁶ Baba, “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatari Işığında Convivium Sofra Takımları”, 18.

¹⁶⁷ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 86-87.

¹⁶⁸ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 186.

Antik Roma *convivium*larında konukların keyifli zaman geçirebilmeleri için düzenlenen şarap ve yemek yarışmaların beraberinde, kendi aralarında şiirler okuyarak edebi tartışmaların gerçekleştirdikleri ve *convivium*un bu aşamasında konuklar arasında aydın kişilerin ise okumak için özellikle Homeros ya da Vergilius'tan lirik şiirler tercih etmiş oldukları ifade edilebilmektedir.¹⁶⁹ Marcus Valerius Martialis, Epigramlar isimli eseri ile *convivium* ziyafet sürecinin içeriği, şölen evi konukları ve hizmetlileri hakkında çok sayıda bilgiyi okuyucusuna aktarırken yine farklı bir şiirinde *convivium*larda konuklar arasında okunan şiirlerden, bu şiirleri kendilerinin de yazabildiğinden ve bazen de başarısız olabildiklerinden kısaca şu şekilde söz etmektedir;

‘‘ Gerçekten gösterişli bir şölen var ne var ki
Tadı tuzu kalmaz bunların hiçbirinin
Sen yazdıklarını okuduğun zaman
İstemem eksik olsun kalkan balığı
Kiloluk barbunya balığı istemem mantar;
İstemem istiridye kapa çeneni yeter. ’’¹⁷⁰

*Convivium*larda düzenlenen içki yarışmalarının ve okunan şiirlerin beraberinde eğlence kapsamında ele alınabilecek bir diğer şölen aktivitesini de akrobat ve soytarı cücelerin gerçekleştirdikleri performanslar oluşturmaktadır. Galius Plinius Secundus, *Epistulae* isimli eserinde, türkçe karşılığı ile; *Genç Plinius'un Mektupları*, ziyafet düzenlenen bir evde *cinaedi* soytarılarının performanslarından ve çeşitli gösterilerinden şu şekilde söz etmektedir;

‘‘Soytarı dansçılar ve soytarıların masadan masaya dolaşması nedeniyle gerçekten muhteşem bir ziyafetin size ne kadar saldırgan geldiğinden şikâyet ettiğiniz mektubunuzu aldım. Ah! O sert kaşlarını bir nebze bile olsa gevşetmeyecek misin? Kendi payıma, onlar gibi eğlenceler sunmuyorum ama yapanlara katlanabiliyorum. Öyleyse neden onları kendim temin etmiyorum? Bu nedenle, herhangi bir dansçı müstehcen bir hareket yaparsa, bir soytarı küstahsa veya bir soytarı kendini anlamsız bir şekilde aptal yerine koyarsa, bu beni eğlendirmez çünkü içinde hiçbir yenilik veya eğlence görmüyorum. Size yüksek ahlaki bir neden sunmuyorum, sadece bireysel zevkimi söylüyorum. Yine de hoşnutsuzluğu, çekiciliği ve çekiciliği olan eğlenceleri kısmen tatsız ve kısmen yıpratıcı olarak gören kaç kişi olduğunu düşünün. Seni ve beni kendine

¹⁶⁹ Kapka, ‘‘Antik Roma’da Bir Akşam Yemeği Menüsü’’, 177-178.

¹⁷⁰ Martialis, *Epigramlar*, 118.

*çek. Bir okuyucu ya da bir müzisyen ya da çizgi roman oyuncusu ziyafet salonuna girdiğinde, ayakkabılarını çağırın ya da kanepelerine yaslanan kaç kişi var, tıpkı neye katlandığın zamanki gibi tamamen sıkıldığın gibi o canavarları siz tarif ediyorsunuz! O zaman başkalarını memnun eden şeylere izin verelim, böylece başkalarını bizim için izin vermeye teşvik edebiliriz! Veda.*¹⁷¹

¹⁷¹ Luz Neira Jimenez, Isabel Rodriguez, “Reflections on Music Performance and Dancing in a Roman Mosaic Found on the Aventine”, *Journal of Mosaic Research* 14 (2021): 225-226.

3.ANTİK ROMA CONVIVIUM’UNDA MÜZİK

Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında şölen aktivitelerinin içerik benzerlikleri, müzik ve enstrümanlarında da kendisini göstermektedir. Fakat müziğe verilen anlam ve önem bakımından bu iki medeniyetin müzik kavramları birbirleri ile farklılık taşımaktadır. Kıta Yunanistan’da sanatsal bir değeri olan ve bireyin erdemli bir hayat yaşaması için bir araç olarak kullanılan müzik, Roma’da halka indirgenerek sanatsal değer açısından Yunan müziği kadar başarılı olamamıştır.¹⁷² Kıta Yunanistan’da müziğin fiziksel ve zihinsel sağlığın önemli birer parçası olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda gelişimine önem gösterilmiş olması, Roma ve Yunan müziği arasında yer alan temel farklılıkların nedenini oluşturmaktadır.¹⁷³ Antik Roma’da müziğe ait en eski veriyi; MÖ 749’da Romulus’un *Cecinalılara* karşı kazanmış olduğu zaferi kutlamak amaçlı yazılmış bir metin oluşturmaktadır. Metinde; savaştan sonra bir tören düzenlendiğinden, tanrıların ve Romulus’un onuruna ilahiler, söylevler okunulduğundan söz edilmektedir.¹⁷⁴ Kıta Yunanistan’da olduğu gibi müzik, Antik Roma’da da tüm kamusal törenlerin bir unsuru olarak kullanılmıştır. Düzenlenen dini ritüellerde *tibiae* ve *cithara* gibi enstrümanlar yer alırken cenaze törenlerinde ise ağıtlara eşlik etmesi ile bilinen *tibiaelar* görülmektedir.¹⁷⁵ Fakat Antik Roma özellikle müziğin kullanım alanları açısından askeri törenleri ve savaş enstrümanları ile ön plana çıkan bir uygarlık niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda çıkardığı sesler ile daha etkili olduğu düşünülen bakır üflemeli çalgılar ise Antik Roma’da Roma müziğinin sembolü haline gelmişlerdir. *Tuba*, *cornu*, *bucina*, *lituus* ve *karniks* ise bu bakır üflemeli enstrümanların bir kısmını oluşturmaktadır.¹⁷⁶ İmparatorluk dönemi Roma’sında I. Yüzyıla gelindiğinde çok sayıda enstrümanın varlığının Romalılar tarafından bilindiği ve icra edildiği ifade edilebilmektedir. Fakat söz konusu enstrümanların hiçbiri Roma kökenli olmayıp Kıta Yunanistan, Etrüsk,

¹⁷² Sönmez, Devrim, “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008), 159

¹⁷³ Esin- Demirgen, “Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi” 395.

¹⁷⁴ Esin- Demirgen, “Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi” 398.

¹⁷⁵ Castaldo, “Roma Müziğinin Görsel Tasviri” 1063-1064.

¹⁷⁶ Sönmez, “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri” 159.

Mezopotamya, Mısır ve Avrupa kavimleri aracılığı ile tanınmış enstrümanlardır.¹⁷⁷ *Tuba, cornu, cithara, tibiae, lir, sistrum, crotala, arp, santur, lavta, syrinx, scabella, lituus* gibi enstrümanlar, Antik Roma’da adı geçen uygarlıklar aracılığı ile tanınmış ve çeşitli gösterilerde yer almış enstrüman türleridir. Bu gösterilerden biri olan Antik Roma *convivium*ları ise müziği ile ziyafet sürecinin en önemli aşamalarından birisini oluşturmaktadır.

3.1 Antik Roma’da Müziğin Kökeni ve Yeri Hakkında

Antik Roma’da *convivium*lar başta olmak üzere çeşitli gösteriler ve dini ritüellerin birer parçası olan müzik, Roma’da yeni ve özgün bir unsur olarak düşünülmemelidir. Etrüsk ve Yunan etkisinin yoğun olarak görülmekte olduğu Antik Roma müziği, Etrüsk müziğinin etkilerini dini ritüellerinde, Yunan etkisini ise tüm müzikal eylemleri ile göstermektedir. MÖ 2. yüzyılda Yunan topraklarının Roma hakimiyeti altına alınması ile Kıta Yunanistan’da bulunan birçok müzisyen Roma’ya getirilmiştir.¹⁷⁸ Yunanlı müzisyenlerin Roma’ya gelmeleri ile başlayan süreç, zamanla Yunan müzik kültürü ve enstrümanlarının Roma’da müzik gösterilerinde yer almasına neden olurken benzer durum, Etrüsk ve Mısır müzik kültürü için de söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda Roma’nın Antikçağın müzik kültürüne özgün bir yansımalarının olduğunu ve Yunan müziğinden ayrı birer unsur olarak değerlendirilebileceğini de ifade etmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca Antik Yunan ve Roma müziğinin benzer içeriklere sahip oluşu, her iki uygarlık için de şiir, müzik ve dans eylemlerini ifade etmek üzere kullanılan ve müzik sanatı anlamına gelen, Kıta Yunanistan’da; *mousike tekhe*, Antik Roma’da ise; *ars musica* sözcüklerinin benzerliği ile ele alınabilmektedir.¹⁷⁹ Antik Yunan’da kullanılan enstrümanların neredeyse tamamına yakınının Roma’da da kullanılmış olması, bu durum için bir başka örneği oluştururken Roma müziğinin geleneksel yanı olarak değerlendirilebilecek enstrümanlarını ise yalnızca *tibiae* ve *trompet* çalgıları

¹⁷⁷ Emiliano Li Castro, “Romalıların Müzik Çalgıları: Antikçağ Organolojisine Dair İpuçları”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1067.

¹⁷⁸ Kara, “Antik Roma’da Ev Yaşantısı” 9.

oluşturmaktadır. Roma'da oldukça benimsenen ve bronz üflemeli bir çalgı olan, şekline göre ise *lituus* ve *buccina* gibi isimlendirmeleri de bulunan *trompet*, Antik Roma'da Lidyalılar aracılığı ile tanınmış ve Romalıların ulusal çalgısı konumuna gelmiştir.¹⁸⁰ Mısır müzik kültürünün Antik Roma'da yaygınlaşması ise Actium muharebesi (MÖ 2. Yüzyıl) sonrasında gerçekleşmektedir. Mısır'ın Roma'nın bir eyaleti haline gelmesi ile Roma'da yaygınlaşan *İsis* kültürü, beraberinde tanrıça onuruna düzenlenen ritüellerde kullanılan bir enstrüman olan *sistrum*un da Romalılarca tanınmasına neden olmuştur.¹⁸¹ Etrüsk müzik kültürü ve enstrümanlarının Roma'da kullanımı, Romulus dönemi itibari ile başlamaktadır. Romulus, kuruluş döneminde Etrüsk ritüelini benimseyerek bronz üflemeli bir çalgı olan *lituus* Roma müziğinin bir parçası haline getirmiştir ve daha sonraki dönemlerde de aynı durum, yine Etrüsk enstrümanları olan *tuba* ve *cornun*un Roma müziğinin birer parçası haline gelmeleri ile devam etmektedir. Roma'da önemli bir enstrüman çeşidi olan *tibiae* ise yine Etrüsk müzik kültürü aracılığı ile tanınmış, Kıta Yunanistan'da *aulos* adı ile bilinen ve iki kamıştan oluşan üflemeli bir enstrüman çeşidi olarak kullanılmıştır. Roma'da Numa Pompilius döneminde kurulmuş olan ve *tibiae* çalgıcıları loncası anlamına gelen *collegium tibicinum* birliği, bu enstrümanın ve çalgıcılarının Roma'da oldukça önemli bir konumda bulunduklarını ifade etmektedir.¹⁸² Telli enstrüman çeşitlerinin birçoğunun ise Antik Roma'da kullanımı, Suriye kralı Aantiokhos'un mağlup edilmesinin ardından gerçekleşmektedir. Kazanılan zaferin ardından Yunanlı müzisyenlerin Roma'ya getirtilmesi gibi Suriye'den de *zambuk* ve *psalterion* gibi telli enstrüman çalan kadınlar da Roma'ya getirtilmiştir.¹⁸³ Antik Roma müziği, adı geçen uygarlıklardan taşıdığı yoğun izlerin beraberinde Roma'da düzenlenen birçok etkinlik ve gösteri içerisinde önemli yer almıştır. Gladyatör müsabakalarında çok sayıda enstrüman ve müzisyenin varlığı bu konuda net örneklerden birisini oluştururken bazı zamanlarda ise bu müzisyenlerin,

¹⁷⁹ Marconi- Rocconi, "Antikçağda Roma'da Müzik ve Gösteriler" 1056.

¹⁸⁰ Esin- Demirgen, "Antik Roma'da Müzik ve Müzik Eğitimi", 398.

¹⁸¹ Castaldo, "Roma Müziğinin Görsel Tasviri", 1066.

¹⁸² Castro, "Romalıların Müzik Çalgıları: Antikçağ Organolojisine Dair İpuçları" 1067-1068.

¹⁸³ Esin- Demirgen, "Antik Roma'da Müzik ve Müzik Eğitimi" 399.

müsabakalarda heyecan yaratmak için enstrümanlarını hayvan kostümleri ile icra etmiş oldukları görülmektedir.¹⁸⁴ Antik Roma’da müziğin kullanım alanlarının bir diğerini ise *cithara* ve *tibiea* çalgılarının sıklıkla görülmekte olduğu dini ritüeller oluşturmaktadır.¹⁸⁵ Aynı zamanda bu ritüellerin yerine getirildiği aktivitelerden birisi olan *conviviumlar*, müzikleri ile Roma’da inanç ve müziğin ayrı birer unsur olarak düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. Roma müziğinin sembolü olan bronz üflemeli çalgıların yer aldığı askeri başarılar çerçevesinde gerçekleştirilen törenler ise Roma’da müziğin kullanım alanlarının bir diğerini oluşturmaktadır. *Trompet* ve *cornu* gibi enstrümanlar bu törenlerde daha çok *triumphus*, yani zafer sahnelerinde ve orduyu arındırma törenleri olan *lustratiolarda* görülmektedir.¹⁸⁶ Antik Yunan’da olduğu gibi Roma’da da örneklerini görmekte olduğumuz cenaze törenleri, müziğin önemli rol oynadığı bir başka etkinlik niteliği taşımaktadır. Ağıtlara (*nenia*) eşlik eden bir enstrüman olduğundan söz ettiğimiz *tibieanın* (Antik Yunan’da *aulos*) ve bronz üflemeli enstrüman çalan müzisyenlerin (*aenatores*) yer aldığı bu cenaze törenlerinde müzik, yas tutan kişilerin ruhunu iyileştirmek amaçlı kullanılmıştır.¹⁸⁷ Son olarak Roma’da müziğin aktif olarak rol aldığı *conviviumlar*, Roma’nın müzik kültürü ve enstrümanlarını net bir şekilde örneklendirmektedir. *Conviviumların* ziyafet sürecinde ve şarap şölenleri olan *comissatiolarda* profesyonel müzisyenlerin ve konukların enstrüman çalmaları ve şarkılar söylemeleri ile icra edilen müzik, bu aktivitelerin vazgeçilmez unsurlarından birisi olmuştur. Yemek sürecine bir fon müziği niteliğinde eşlik eden, sonrasında ise daha canlı parçalar ile icra edilen *convivium müziği*, bu aşamada dans ve çeşitli eğlenceli gösteriler ile sürdürülmüştür. Konuklarında bu eğlencelere *cithara* eşliğinde şarkılar söyleyerek katılım gösterdikleri *conviviumlarda* müzik,¹⁸⁸ Antik Yunan *symposionlarında* *hetaira* adı verilen ve çeşitli akrobatik gösterilerde bulunarak enstrüman çalan kadınlar gibi Antik Roma *conviviumlarında* da şeffaf ipek elbiseler giyen ve danslar eşliğinde

¹⁸⁴ Marconi- Rocconi, “Antikçağda Roma’da Müzik ve Gösteriler” 1057.

¹⁸⁵ Castaldo, “Roma Müziğinin Görsel Tasviri”, 1063.

¹⁸⁶ Castaldo, “Roma Müziğinin Görsel Tasviri”, 1064.

¹⁸⁷ Castaldo, “Roma Müziğinin Görsel Tasviri”, 1064.

¹⁸⁸ Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü” 8.

enstrüman çalan kadınlar tarafından icra edilmiştir.¹⁸⁹ Profesyonel müzisyenlerin beraberinde konuklarında bu ziyafetlerde sıklıkla enstrüman çalarak şarkılar ve şiirler okumaları, Şölen Kralları, Konuklar ve Hizmetliler isimli bölüm içeriğinde değinildiği gibi *convivium* konuklarının yerine getirmeleri gereken sorumlulukların bir kısmını oluşturmaktadır.

3.2 Antik Roma’da Müzik Eğitimi

Antik Roma’da müzik, dini ritüellerin, savaşların, toplantı ve ziyafetlerin birer unsuru olarak karşımıza çıksa da Kıta Yunanistan’da olduğu gibi sanatsallığı ve profesyonel düzeyde müzisyenleri ile değil, çok sayıda müzik teorisyeni ile ön planda bulunmaktadır.¹⁹⁰ Müziğin fiziksel ve doğal özelliklerinin keşfedilmesi üzerine araştırmalar gerçekleştiren, aynı zamanda birçoğunun filozof ve matematikçi olduğu bu teorisyenler arasında ise Antik Roma’da Agustin, Capella ve Boethius gibi isimler, önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu isimler arasında Boethius’un Yunan müziğinin temel kaynaklarını Yunancadan Latinceye çevirdiği çalışmalarından birisi olan; *De Institutione Musica*, Antik Roma’da olduğu gibi Orta çağ ve Rönesans dönemleri boyunca da müzik alanında en temel kaynaklardan birisi olarak kabul edilmiştir.¹⁹¹ Antik Roma’da MÖ VI. yüzyıl sonrasında gramer ve müzik eğitiminin diğer tüm alanların öğrenilmesinde gerekli temeli hazırladığı düşünülmekteydi. Bu doğrultuda müzik eğitimi ve teorisyenleri ile ön planda bulunan Roma müziği, Lasos, Demokritos, Hippias ve Herakleides gibi edebiyatçıların beraberinde filozoflarında bu alan üzerine eğitim almaları ile önemli bir noktaya taşınmıştır. Bu alan üzerine Boethius örneğinde olduğu gibi IV. yüzyıl düşünürü olan Chalcidius’da Platon’un *Timaios* isimli eserini Yunancadan Latinceye çevirmiş ve eser hakkında bir yorum çalışmasında bulunarak Roma’da yayımlamıştır.¹⁹² Bununla beraber müziğin Antik Roma’da eğitimi ve teorisyenliğinin önemli bir noktada bulunmasının nedenlerinden

¹⁸⁹ Jimenez- Rodriguez, “Reflections on Music Performance and Dancing in a Roman Mosaic Found on the Aventine”, 228.

¹⁹⁰ Esin- Demirgen, “Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi” 396.

¹⁹¹ Esin- Demirgen, “Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi” 396.

bir diğeri ise *belegat* sanatına verilen önem oluşturmaktadır. Etkileyici bir şekilde konuşma sanatı olan *belegat*, Antik Roma’da başarılı hatiplerin söylevlerinde gerekli ritmik ve melodik vurguları sağlayabilmek adına müzikten yararlanmaları ile gerçekleştirilmiştir. Hatiplerin hazırlık sürecinde müzik teorilerinden yararlanmaları gibi söylevlerini gerçekleştirdikleri esnada da kendilerine bir müzisyenin eşlik etmesi, Roma’da müziğin bir propaganda aracı olarak kullanılmasının bir başka örneğini oluşturmaktadır.¹⁹³ Antik Yunan’da ve Roma’da müzik, daha önce de sözü edildiği üzere enstrüman türleri ile benzerlikler sergileyen, fakat müziğin anlamı ve önemi bakımından farklılıklar teşkil eden bir nitelik ifade etmektedir. Antik Yunan’da *symposion* müziği, diğer pek çok etkinlikte olduğu gibi sanatsal bir nitelik taşıyarak Yunanlılara özgü unsurları ile icra edilen, Roma *convivium* müziği ise Roma’da müzik teorisyenliğinin ön planda bulunması nedeni ile sanatsal gelişim açısından Yunan müziği kadar başarıya ulaşamamış ve özgün yansımalarının bulunmadığı bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. *Convivium*ların önemli birer unsuru olan müzikleri ise bu bağlamda Antik Roma’da farklı uygarlıklardan taşıdığı yoğun izler ile icra edilen ve teorisyenliğinin sanat yönünü geride bıraktığı bir etkinlik niteliği taşımaktadır.

3.3 Convivium’da Müzik ve Enstrümanlar

Antik Roma’da çeşitli nedenler doğrultusunda düzenlenen şöenler, Roma tarihi boyunca halkın eğlenmek için katılım gösterdiği ve Roma’nın sosyal tarihini *convivium*lara olan yansımaları ile net bir şekilde örneklendiren aktivitelerdir. Bu bağlamda Antik Yunan *symposion*ları ve Roma *convivium*ları arasında yer alan benzerlik ve farklılıklar, her iki uygarlığın kültürel normlarını ifade etmektedir. Bu uygarlıklar için ziyafet sürecinin önemli birer unsuru olduğundan söz ettiğimiz müzikleri ise Roma’da, Yunan müziğinden taşıdığı yoğun izler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Antik Roma’nın müzik kültürünün yalnızca Kıta

¹⁹² Donatella Restani, ‘‘Yunanistan’dan Roma’ya Müzik ve Retorik’’, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1087.

Yunanistan'dan değil, “Antik Roma’da Müziğin Kökeni ve Yeri Hakkında” isimli bölüm içerisinde örneklendirmeleri yapılan uygarlıklardan da taşıdığı izler, *symposion* müziğinden ayrı olarak *convivium* müziğinin incelenmesini gerektirmektedir. Antik Roma’da çeşitli dans ve müzik gösterileri eşliğinde sürdürülen ziyafetlerin¹⁹⁴ enstrüman çeşitliliğini ise Roma’da icra edildiğinden söz ettiğimiz *cithara*, *lir*, *tibiae*, *syrinx*, *flüt* ve *barbitos* gibi enstrümanlar oluşturmaktadır. Bu enstrümanların şölen ve festivallerin dini ritüel boyutlarında taşımış oldukları önemleri ise yine Roma’da müzik ve inancın bir bütün olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Öyle ki Roma’da düzenlenen çeşitli festivallerde çift borulu flüt (*tibiae*) virtüözleri ve hayvan maskeleri takan müritler, dini bir ritüelin parçası olarak *fallus* ile geçit töreni gerçekleştirirlerdi.¹⁹⁵ Törenin ardından gerçekleştirilen şarap tüketimi ve çeşitli oyunlar ile sürdürülen festival ve şölenler, Roma’da müziğin bu tür etkinliklerde oynadığı rolü net bir şekilde örneklendirmektedir. Horatius, Petronius, Ovidius, Catullus ve Martialis gibi Roma dönemi şairleri ise bu noktada kaleme almış oldukları eserleri ile *convivium* müziği ve enstrümanları hakkında bizlere detaylı bilgiler sunmaktadırlar. Örnek olarak Petronius eseri de *convivium*larda müziğin önemine şu şekilde dikkat çekmektedir;

‘‘Bu denli can sıkıcı bir iş yaparken bile sesleri çıkmıyordu, bu arada şarkı söylüyorlardı. Tüm kölelerin şarkı söyleyip söylemediğini öğrenmek istedim, bunun için bir içki istedim. Hazır bekleyen çocuk, buyruğumu ince sesiyle şarkı söyleyerek yerine getirdi; kimden bir şey istense, verilirken aynısını yapıyordu.’’¹⁹⁶

‘‘Durum gittikçe can sıkıcı oluyordu, zil zurna sarhoş olan Trimalchio yeni bir göstericinin, borazancıların yemek odasına getirilmesini buyurdu ve bir sürü yastığın arasında divana yayıldıktan sonra, ‘Benim öldüğümü düşünün. Güzel bir şeyler çalın.’ Dedi. Borazancılar bir cenaze havası çaldılar. Son derece saygın görünümlü ölü gömücünün bir kölesi borazanını o denli çok öttürdü ki tüm komşuları uyandırdı. O bölgede devriye gezen bekçiler, Trimalchio’nun evinde yangın çıktığını sanıp kapıyı kırdılar, ellerindeki su

¹⁹³ Dikeç, “Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller, Ritüeller” 35.

¹⁹⁴ Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, 8.

¹⁹⁵ Yaran, Semih, “Antik Roma’da Festivaller”, (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2022), 75.

¹⁹⁶ Petronius, *Satyricon*, 35.

kovaları ve baltalarla, kendilerince haklı olarak, ortalığı birbirine kattılar.''¹⁹⁷

Pertonius anlatımının devamında yine hizmetlilerin şarkı söylemelerinden ve bu esnada servis yaparak boş tabakları kaldırdıklarından¹⁹⁸ ve daha sonrasında müzik eşliğinde temizleme işlemini bitirip yemek sürecinin devam ettirildiğinden söz ederek¹⁹⁹ bu anlatımı ile *convivium*larda müziğin konumuna dikkat çekmektedir. Homeros ise *İlyada* isimli eserinde yer alan bir şiiri ile Pertonius gibi *convivium*larda müziğin önemine dikkat çekerken müziğin mitolojik yanını anlatımına şu şekilde yansıtmaktadır;

''Şölen böylece sürdü gün batıncaya dek. Ne eşit paylı şölen den yakında tek bir kişi, ne de Apollon'un elindeki güzel çalgıdan, Musaların karşılıklı söyledikleri şarkılardan ne de güneşin parlak ışınları söndü, hepsi birer birer yatmaya gitti. Ünlü topal Hephaistos'un usta elleriyle yaptığı evlere. Şimşek savuran Zeus'da gitti doğruca, tatlı uykusu gelince girdiği yatağına çıktı uyudu. Altın tahtlı Hera'da geldi uzandı yanıma.''²⁰⁰

Homeros ve Petronius'un anlatımlarının beraberinde Horatius *İambus*'lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*'lar, *Mektuplar* isimli eserinde yer alan bir saturası ile Antik Roma'da müziğin önemini vurgularken *convivium*lardaki konumundan ise şu şekilde söz etmektedir;

''Bütün şarkıcılara özgü bir kusur vardır: Dostlar arasındayken şarkı söylemeleri dilenince, canları hiç şarkı söylemek istemez: dilenmedi mi de dilleri çözülür, susmak bilmezler. Sard'lı Tigellius'da da bu kusur vardı. Caesar onu zorlayabilecek durumda olduğu halde, kendi dostluğuna atasının dostluğuna dayanarak, ondan bir şey dileyseydi, diğbir şey elde edemezdi. Ama onun içinde şarkı söylemek geçmeye görsün bir, dört tellilerin kimi en tiz, kimi en pes perdelerinde perende atarak, yemeğin başından sonuna kadar Hoy Bacchus diye cırlar dururdu. Onun kadar abuk sabuk, değişken bir adam daha yoktur yer yüzünde.''²⁰¹

¹⁹⁷ Petronius, *Satyricon*, 75.

¹⁹⁸ Petronius, *Satyricon*, 36.

¹⁹⁹ Petronius, *Satyricon*, 48.

²⁰⁰ Homeros, *İlyada*, 91-92.

²⁰¹ Horatius, *İambus*'lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*'lar, *Mektuplar*, 158.

Athenaeus ise *The Learned Banqueters* isimli çalışmasının 15. kitabında yer verdiği ve Roma'da bir şöleni konu edinen anlatımında Roma *convivium*larında müziğin varlığı ve öneminden şu şekilde söz etmektedir;

‘‘Bu tür sözler hâlâ söylenirken, komşu evlerin birinden gelen hidrolik bir orgdan çıkan son derece hoş ve keyifli bir ses duyduk ve müzik hepimizi büyüledi ve dikkatimizi ona çevirdik. Ulpian, müzisyen Alceides'e baktı ve şöyle dedi: Müzisyen efendim, dikkatimizi çeken ve bizi büyüleyen bu güzel tonu duyuyor musunuz? Bu, İskenderiye'de çok yaygın olan ve seyirciye müzikal zevkten çok acı veren tekli kaval gibi değil. Ve Alceides dedi ki: Ama aslında bu enstrümanı ister telli ister üflemeli çalgı olarak kabul edin, İskenderiyeli hemşerilerimizden biri icat etti, mesleği berberdi: adı Ctesibius'tu.’’²⁰²

Roma dönemi şairlerinin eserlerinde yer verdikleri anlatımlar ve yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda ulaşılan veriler, *convivium* müziğinin tanımlamasının yapılmasında birer referans kaynağı niteliği taşımaktadırlar. Fakat bu referanslar *convivium*larda icra edilen müziklerin nota dizilimlerini içermemektedir. Bu nedenle yalnızca *convivium* müziği ile ilgili olarak günümüze ulaşan veriler sonucunda bu ziyafetlerde hangi enstrümanların çalındığı, hangilerinin dinleyiciler tarafından daha çok sevildiği ve ne tür parçalara eşlik ettikleri gibi durumları ifade etmek mümkün olmaktadır. Aynı zamanda bu enstrümanlar arasında *lir* ve *cithara*, Roma'da Yunan etkisi ile tanınmış enstrümanlar olmaları bakımından yapısal özellikleri ile benzerlik sergilemektedirler. *Symposion*'da Müzik isimli bölüm içerisinde detaylandırılmaları yapılan bu enstrümanların Roma *convivium*larındaki konumları ise yine Romalı şairler aracılığı ile detaylandırılmaktadır. Bu enstrüman çeşitleri arasında Roma'lı şairlerin anlatımlarında sıklıkla yer vermekte oldukları *lir* ve üflemeli çalgılar ise Antik Roma'nın müzik peyzajının anlaşılmasında ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Yunan etkisinin sıklıkla görülmekte olduğu Roma müziği bu bağlamda *lir* ve *tibiae* gibi enstrümanların sıklıkla kullanılması ve edebi metinlerde de sıklıkla yer alması nedeni ile Roma'nın kendi özgün kimliğini yansıtmaktadır. Bu duruma örnek olarak Roma'da düzenlenen *Ludi Magni*

²⁰² Athenaeus, ‘‘The Learned Banqueters’’, çev. S. Douglas Olson. *Book 15*, ed. S. Douglas Olson (Harvard University Press, 2012), 339.

festivalinde, bir diğeri ismi ile; *Ludi Romani*, konukları eğlendirmek amaçlı katılım gösteren bronz kemerli tunikler giyen dansçıların ardından festivalin geçit törenine katılan *lir* ve *flüt* çalan müzisyenler gösterilebilmektedir.²⁰³ *Lirin* Antik Roma’da ve Roma *convivium*larındaki önemine dikkat çeken bir diğeri örneği ise Roma imparatoru Nero göstermektedir. Antik Yunan agoralarına oldukça ilgili bir imparator olan Nero’nun, agoralarda sıklıkla çalınan bir enstrüman olması nedeni ile tarihi kayıtlarda kendisinin de *lir* çaldığı belirtilmektedir.²⁰⁴

3.3.1 Cithara

Horatius’un *İambus’lar*, *Lirik Şiirler*, *Satura’lar*, *Mektuplar* isimli eserinde yer alan bir şiiri, *convivium*larda *cithara*nın varlığından şu şekilde söz etmektedir;

“*Sicilya şölenlerinin tadı kalır mı? Kuş civıltıları cithara sesi.*”²⁰⁵

Horatius’un şiirinde belirtilen *cithara*, aynı zamanda *convivium*larda konukların bu enstrüman eşliğinde şarkılar mırıldandıkları bir enstrüman niteliği taşımaktadır.²⁰⁶ Eski bir Mısır enstrümanı olan ve parmakla veya mızrap ile icra edilebilen büyük *lir*, yani *cithara*, Kıta Yunanistan’da MÖ VII. yüzyılda *phorminxin* geliştirilmesi ile yapılmıştır. Yedi veya sekiz teli bulunan, *lir*den daha karmaşık bir enstrüman yapısına sahip olmasına rağmen Antik Roma ve Yunan’da daha sık kullanılan *cithara*, Roma’da genellikle paralı müzisyenler tarafından epik şarkılara eşlik etmek için kullanılmıştır.²⁰⁷ Antik Roma’da *citharoeduslar* olarak isimlendirilen ve oldukça şöhret sahibi olan *cithara* virtüözleri, kendilerine hayran imparatorlar tarafından yüksek miktarlarda ücretler karşılığında çeşitli gösteri ve ziyafetlerde yer almışlardır.²⁰⁸ Bu enstrümanın Antik Roma’da düzenlenen gösterilerden ziyafetlere kadar *lir*den daha çok ilgi toplamasının nedenini ise tel sayısı olarak *lir*den daha çok telinin bulunması ve ses düzeyi olarak daha baskın bir enstrüman çeşidi olması

²⁰³ Yaran, “Antik Roma’da Festivaller”, 31.

²⁰⁴ Yaran, “Antik Roma’da Festivaller”, 102.

²⁰⁵ Horatius, *İambus’lar*, *Lirik Şiirler*, *Satura’lar*, *Mektuplar*, 107.

²⁰⁶ Alkurt, “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”, 8.

²⁰⁷ Sönmez, “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri” 145.

²⁰⁸ Marconi- Rocconi, “Antikçağda Roma’da Müzik ve Gösteriler” 1057.

oluşturmaktadır. Symposion’da Müzik isimli bölüm içeriğinde yapısal özelliklerinden söz edilen ve Roma’da da kemik veya fildişinden yapılan mızraplar ile çalınabilen *cithara*, boyutu gereği genellikle virtüözleri tarafından oturarak icra edilen bir enstrüman niteliği taşımaktadır.²⁰⁹

Şekil 11: Vazo üzerinde yer alan bir Cithara çizimi

Kaynak: Sönmez, a, e, s.145.

Kıta Yunanistan’da olduğu gibi Roma’da da profesyonel müzisyenlerin bir enstrümanı olarak kabul gören *cithara*, ziyafetlerden tiyatrolara kadar yer aldığı pek çok mekânda genellikle virtüözleri tarafından hem çalınarak hem de söylenerek icra edilmiştir. Romalılarca telli çalgıları insan sesi ile bir arada çalma yeteneğinin önemli bir husus olarak kabul edilmesi, bu duruma sebebiyet verirken aynı zamanda bu doğrultuda virtüözlerden de geniş bir ses aralığına sahip olmaları beklenmekteydi.²¹⁰

²⁰⁹ Castro, “Romalıların Müzik Çalgıları: Antikçağ Organolojisine Dair İpuçları” 1069.

²¹⁰ Francesco Scoditti, “İmparatorluk Roma’sında Gösteriler ve Müzik İcracıları”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1077.

Antik Roma’da *cithara* virtüözleri olan *citharoedus*ların büyük bir çoğunluğunun doğu kökenli olduğu belirtilirken Romalılar tarafından görmüş oldukları ilgi ve rağbet, onurlarına heykeller inşa edilmesi ile anlaşılabilmektedir. Gezgini bir müzisyen sınıfı olan *citharoedus*lar aynı zamanda davet edildikleri oyunlar ve dini bayramların haricinde özel ziyafetlere ve şöenlere de yüksek ücretler karşılığında katılım göstererek bu aktivitelerde müziklerini icra etmişlerdir.²¹¹ Ziyafet süreci içerisinde önemli bir enstrüman çeşidi olan *citharanın* hoş sesi ile ilgili olarak Horatius *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar* isimli eserinde şu mısralara yer vermektedir;

‘‘Başka bir kadına yanmadıkça sen, Varsa yoksa Chloe, sonra Lydia demedikçe, Sayıkladıkça hep Lydia’yı, Ben İlia’dan da ünlü, benim olurdu dünya. Kölesiyim Kitharada usta.’’²¹²

3.3.2 Lir / Lyra

Kelime anlamı olarak klasik dönemde iki farklı anlam ifade eden *lir*, diğeri bir adı ile *lyra*, ilk olarak *barbitos*, *cithara* ve *phorminks* gibi enstrümanların genel adı olarak kabul edilirken bir diğeri anlamı ile yalnızca kaplumbağa kabuğundan yapılan enstrümanı ifade etmek üzere kullanılmıştır.²¹³ Antik Yunan *symposion*larında icra edildiğinden söz ederek yapısal özelliklerinden bahsettiğimiz *lir*, Roma’da da benzer özellikleri taşıyarak yine kaplumbağa kabuğundan yapılan ve hayvan bağırsaklarından elde edilen telleri ile icra edilmiştir. Antik Roma’da oldukça yaygın bir enstrüman çeşidi olan ve uygarlıklar tarafından yaklaşık olarak üç bin yıldır kullanılan *lir*,²¹⁴ Kıta Yunanistan’a Frigler’den²¹⁵ ve oradan da Roma’ya geçerek²¹⁶ *convivium*lardaki yerini almıştır. MS 1. binyılın ilk yarısından itibaren tüm *lir*

²¹¹ Scoditti, ‘‘İmparatorluk Roma’sında Gösteriler ve Müzik İcracıları’’ 1076.

²¹² Horatius, *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar*, 119-120.

²¹³ Gerim, ‘‘Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri’’ 24.

²¹⁴ Castro, ‘‘Romalıların Müzik Çalgıları: Antikçağ Organolojisine Dair İpuçları’’ 1069.

²¹⁵ Gerim, ‘‘Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri’’ 24.

²¹⁶ Castro, ‘‘Romalıların Müzik Çalgıları: Antikçağ Organolojisine Dair İpuçları’’ 1069.

çeşitlerinin kullanıldığı Antik Roma’da²¹⁷ çeşitli gösterilerde, festival ve conviviumlarda kullanılan lirin virtüözlerine ise *fidicinae* adı verilmekteydi.²¹⁸

Şekil 12: Vazo üzerinde lir ile müzik dersi

Kaynak: Kamalı, a, e, s. 37.

Bu enstrümanın Roma ziyafetlerindeki konumu ve yapısı ile ilgili olarak ise yine Romalı şair Horatius *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar* isimli eserinde yer alan bir saturası ve beraberinde bir şiiri ile şu şekilde söz etmektedir;

‘Ne zaman bayram şölenleri için ayrılmış Caecubum’u Caesar’ın yengesinden neşeli, seninle, konağın önünde ben, içeceğim kutlu Maecenas’ım? Karışık bir hava tuttururken, çalarken lirle kaval, biri yaban havası, biri Dor? Hain hain kölelerden dostça çıkardığı zincirlerle, kendimizi tehdit eden önder, Neptunus’un oğlu gemileri yanıp, sürülünce denizden kaçtığı gün, yine içmiştik biz! Romalı asker, eyvah, bir kadının malı oldu da demek, taşıyor silahları, kazmayı? Olmaz diyeceksiniz yeni kuşaklar, kölelik ediyor, eyvah, buruş buruş hadımlara?’²¹⁹

‘İlkbaharın çiçekleri hep taze kalır mı?
Ay kırmızı çehresiyle parlar mı her zaman?
O küçük ruhunu yormak neden,
Hayaller peşinde tükenmiyen?
Neden uzanıp şu ulu çınarın altına,
Ya da şu yüce çamın, şöyle biz, sere serpe
Ak saçlarımıza gül yağları,

²¹⁷ Helvacı, Zeynep, ‘‘Lirin Tarihi: Eski Ön Asya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin Karşılaştırılması’’, (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2007), 48.

²¹⁸ Francesco Scoditti, ‘‘Sahnede Müzik: Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosu’’, çev. Leyla Tonguç Basmacı. Antik Roma, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 1073.

²¹⁹ Horatius, *İambus*’lar, *Lirik Şiirler*, *Satura*’lar, *Mektuplar*, 52.

*Surve ıtları sürünüp de
İçmeyelim fırsat varken? Kemiren tasayı
Dağıtır bacchus. Hangi çocuk şu akan suda
Soğutur daha tez, bir bardakta,
Sıcacık Falernum şarabını?
Kim çağıracak evinden, kenarın dilberi
Lyde'yi? Saçını Laconlar gibi sımsıkı,
Topuz yapsın fildişi lirini
Alsın da söyle, kuş gibi gelsin. '220*

Horatius saturasında sözü geçen Dor şiiri ile ilgili olarak *lir* ile eşlik edilen ve yalnızca ağır ve ciddi konular üzerine yazılan bir şiir türü olduğundan bahsederken²²¹ yine eserinin devamında bir şölen evini konu edinen şiirleri ve saturaları ile *lirin conviviumlardaki varlığından ve diğer convivium enstrümanlarından* şu şekilde söz etmektedir;

*'Günlük yakıp lir çalarak,
Kanını akıtarak adak dananın,
Numida'mızı gözeten
Tanrıları hoşnut etmek istiyorum:
Numida sağ salim şükür,
En ırak bucaklarından İspanya'nın
Döndü yurda, kucaklıyor,
Sevgili dostlarını, öpüyor artık
Öpücükten büyük payın,
Sevimli Lamia'ya düşmesi doğal.
Çocukken kral oyununu
Birlikte oynadılar, hiç unutulur mu,
Toga giydiler birlikte.
Bu güzel gün ak tebeşirle boyansın,
Testiler çıksın mahzenden,
Ayaklar Sali'ler gibi dövsün toprağı!
Katıksız şaraba düşkün
Damalis, Trakya usulü kadehleri
Dikerek arka arkaya
İçki yarışında yenmesin Bassus'u!
Eksik olmasın şölenden
Güller, yeşil yeşil kerevizler sakın,
Bir de tez solan zambaklar!
Bütün gözler, süzgün süzgün Damalis'in*

²²⁰ Horatius, *İambus'lar, Lirik Şiirler, Satura'lar, Mektuplar*, 97.

²²¹ Horatius, *İambus'lar, Lirik Şiirler, Satura'lar, Mektuplar*, 52.

Üstünde olacak ama
Çoşkun sarmaşıklardan daha arzulu,
Biçim sevdalı Damalis,
Yeni sevgilisinden hiç ayrılabilir mi? ²²²

‘Ey Mercurius!
Sen ki şarkılarla yerinden
Oynatmayı öğrettin Amphion’a taşları,
Ve sen, yedi telini uyumla titreştiren
Çok becerikli bağa!
Ne ses verirken önceden
Ne güzelken şimdi
Zengin sofranın,
Tapınakların dostu bağa!
Ezgiler de ki Lyde’nin inatçı kulağı
Dinlesin seve seve!
Geniş çayırarda oynayan hani, dokunulsa
Ürperen, gerdeklerden habersiz, üç yaşında.
Arzulu eşi için olgunlaşmamış daha,
Kırsağa benzer Lyde!
Sen vahşi kaplanı, peşine takıp ormanı
Hızlı akan ırmakları durdurabilen Lir! ²²³

‘‘Çağırıyor bizi lirim, seninle birlikte, çalıp söylemiştik, işsiz güçsüz
gölgeliklerde, söyle yine bu yıl, daha birçok yıllar boyunca, yaşıyacak bir
latin şarkısı.’’²²⁴ ‘‘Kavgadan cenkten korktuğu için, üçten çok içkiyi yasak
eder Gratia. Çıplak bacılarıyla birlikte ay çılgınlıkedesim geldi neden sustu şu
Frigya flütünün soluğu! Neden kaval sessiz lirle asılmış şurda hasis ellerden
nefret ederim ben. Güller saçın hele çılgınca gürültümüzü o Lycus denen
moruk da duysun, çatlasın Lycus’da zıt giden komşusu da sen pırıl pırıl gür
saçlarınla, parlak akşam yıldızına benzer Telephus! Oğlun Rhode’nin gözleri
sende, ben de için için yanarım Glycera’ya.’’²²⁵

²²² Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 86-87.

²²³ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 121.

²²⁴ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 9.

²²⁵ Horatius, *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satura’lar, Mektuplar*, 125.

3.3.3 Tibiae

Üflemeli bir enstrüman çeşidi olan ve Antik Yunan'da *aulos* adı ile bilinen *tibiae*, diğer bir adı ile; flüt, kökeninin Asya olduğu düşünülen fakat bazı araştırmacıların icadının Fenikelilere ait olduğunu belirttikleri bir enstrüman niteliği taşımaktadır. Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda Mezopotamya uygarlıkları tarafından kullanıldığı belirlenen ve aynı zamanda Hitit metinlerinde de tasvirlerinin yer aldığı *tibiae*,²²⁶ *bombyx*, *hypholmion*, *holmos* ve *glotta* adı verilen dört bölümden oluşmaktaydı.

Şekil 13: Flüt çalan Hitit heykeli

Kaynak: Sönmez, a, e, s.85.

Enstrümanın gövdesini ifade eden kısım *bombyx* olarak tanımlanırken bu gövdeye *trupemata* adı verilen delikler açılarak icra edilmiştir. *Hypholmion* ve *holmos* *tibiae*nin ağız kısmını oluştururken *glotta* ise enstrümanın kamış kısmını ifade etmek için kullanılmıştır.²²⁷ Symposion'da Müzik isimli bölüm içerisinde yapısal

²²⁶ Sönmez, “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri” 85-87.

²²⁷ Gerim, “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri” 32.

özelliklerinden söz edilen *tibiae*, Antik Yunan'da *aulos*, iki kamıştan oluşan ve her iki kamış ile aynı anda çalınan²²⁸ bir enstrüman olarak Antik Roma'da çeşitli etkinliklerde ve *convivium*larda kullanılmıştır. Genellikle uzunlukları 20 ila 30 santimetre arasında değişiklik gösteren ve Antik Yunan'da güçlü, trajik, komik ve şehvetli duyguları ifade etmek üzere kullanılan *tibiae*, Yunan'da müzik ve lirik şiirin ilham kaynağı olarak kabul edilen *Euterpe* ile bağlantılı olarak nitelendirilen Roma'da ise MÖ 7. ve 8. yüzyıllar arasında savaş tanrısı *Mars* 'ın onuruna düzenlenen dini kutlamalarda ön plana çıkmaktadır.²²⁹

Şekil 14: Tabak üzerine resmedilen bir auletes

Kaynak: Kınacı, a, e, s.11.

²²⁸ Gerim, “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri” 32.

²²⁹ Gerim, “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri” 32-34.

Homeros, *Homeros İlahileri* isimli eserinde Antik Roma'da sanat ve müzik ile ilişkilendirilen Musa'lara seslendiği bir şiirinde *tympanon*, *krotala* ve *aulos*, yani *tibiaeden* şu şekilde söz etmektedir;

‘‘Ey Musa’lar! Ey Zeus’un billur sesli kızları! Bana, bütün tanrıların ve insanların anasının şarkısını söyleyin. Davulların (*tympanon*) ve takırdayan kastanyetlerin (*krotala*) seslerinden, boruların (*aulos*) iniltilerinden, kurtların ulumalarından, aslanların kükremelerinden, uğultulu tepelerden, vadilerdeki gölgeli ağaçlardan hoşlanan tanrıçanın şarkısını. Böylece seni ve diğer tanrıçaları selamlıyorum şarkılarımla. ’’²³⁰

Homeros’un anlatımının beraberinde *tibiaenin* Antik Roma *convivium*larındaki konumunu ve bazı dinleyiciler tarafından da sevilmeyen bir enstrüman çeşidi olduğunu Marcus Valerius Martialis’in *Epigramlar* isimli eserinde yer alan bir şiiri ile bilmekteyiz;

‘‘Güzel güzel tartışır Priscus yazısında,
En iyi şölenin nasıl olduğunu,
Bir sürü şey anlatır tatlı tatlı,
Havalı havalı bir sürü şey,
Ama her şeyi bilerek düşünerek,
Nedir soruyor musunuz en iyi şölen,
Koro eşliğinde flüt çalınmayan. ’’²³¹

Bu enstrüman ile ilgili olarak Horatius, *İambus’lar*, *Lirik Şiirler*, *Satura’lar*, *Mektuplar* isimli çalışmasında *tibiae* çalgıcılarının Eski çağlarda sahnede hareket etmediğinden fakat daha sonraları gösterişli giysiler giyerek ziyafetlerde ve etkinliklerde hareketli bir şekilde bu enstrümanı çaldıklarından söz etmektedir.²³² Horatius’un bir diğer eseri olan *Ars Poetica*, Türkçe karşılığı ile *Şiir Sanatı* isimli eserinde yer alan bir şiiri ise *convivium*larda *tibiae* çalan müzisyenlerin bu durumunu daha net bir şekilde örneklendirmektedir;

²³⁰ Homeros, *Homeros İlahileri*, çev. A. E. Sina (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 90.

²³¹ Martialis, *Epigramlar*, 333.

²³² Horatius, *İambus’lar*, *Lirik Şiirler*, *Satura’lar*, *Mektuplar*, 265.

‘‘Muzaffer olan toprakları genişletmeye ve kentleri surlarla çevirmeye başladıktan sonra, Genius’ları, bayram günlerinde bile kınanmadan, gündüz vakti şarapla keyiflendirmeye başladıktan sonra, daha bir serbestlik kazandı dizeler ve ezgi, ne beklenir cahil güruhtan, işlerinden serbest kalmış köylüyle kentlinin, görgüsüzle soylunun iç içe geçtiği topluluktan. Böylece flütçü hareket ve gösteriş ekledi eski sanata, sürükledi kıyafetini dolaşırken sahnede; böylece notaları arttı ağırbaşlı lirlerin, alışılmadık bir üslup getirdi. ’’²³³

Frigya aulosu olarakta adlandırılan tibiae, Antik Roma’da tanrıça onuruna düzenlenen Megalenses törenlerinde ziller ve çeşitli enstrümanlar ile de icra edilirken²³⁴ Romalı şair Catullus *Bütün Şiirleri* isimli şiir kitabında yer alan bir şiiri ile Frigya aulosundan, yani tibiaeden şu şekilde söz etmektedir;

‘‘Hep beraber gidin, Dindymus’un sahibesinin gezgin takımı, başka mekanlar arayan sürüngenler gibi benim önerdiğimde arkamdan gelen yoldaşlar, göğüs gerdiniz yiyip yutan sulara, azgın denizlere, hadım ettiniz bedeninizi aşkın çekiciliğine duyduğunuz aşırı kinle, neşelendirin ilahinizin ruhunu sürekli koşuşturmalarınızla, yavaşlatır duraksamalar, alır aklınızı başınızdan; gidin dep beraber, izleyin Frigya’daki Cybele’nin evini, Frigya’daki korularını tanrıçanın ziller çalar orada, defler yankılanır, Frigyalı flütçü ağır ağır çalarak kıvrık flütüyle. ’’²³⁵

Horatius’un Martialis ve Catullus’un beraberinde bir diğer Romalı şair olan Ovidius ise *Aşk Sanatı* isimli eserinde yine bir açık hava gösterisi ve ziyafetini konu edinen şiiri ile tibiaelardan ve virtüözlerinden şu şekilde bahsetmektedir;

‘‘Tam Tusklu flütçü ezgilerini üflüyordu ki, dümdüz toprağa, dans ediyordu ki alkışlar arasında (alkışlarda da pek zarafet yoktu o sıra), kral halkına beklenen işareti verdi, ganimet için. ’’²³⁶

²³³ Quintus, Flaccus Horatius, *Ars Poetica-Şiir Sanatı*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 19.

²³⁴ Dikeç, ‘‘Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller, Ritüeller’’, 37.

²³⁵ Catullus, *Bütün Şiirleri*, 81.

²³⁶ Ovidius, *Aşk Sanatı*, 6.

3.3.4 Syrinx

Antik Roma *convivium*larında *tibiya*ya eşlik eden ve diğer bir üflemeli enstrüman çeşidi olan *syrinx*, farklı boyutlarda kamış boruların yan yana bağlanması ile yapılan ve her bir borunun farklı boyutlarda olması ile farklı ses aralıklarının elde edildiği bir enstrüman niteliği taşımaktadır.²³⁷ Antik Yunan mitolojisinde tanrı Pan ile ilişkilendirilmiş bir enstrüman olduğundan söz ettiğimiz *syrinx*, pan flüt olarak da adlandırılmasının beraberinde Antik Çağ içerisinde bir halk enstrümanı olarak tanımlanmaktadır.²³⁸

Şekil 15: Syrinx çalan Eros figürü

Kaynak: Sönmez, a, e, s. 154.

Kıta Yunanistan'da *Apollon* ve *Dionysos* onuruna düzenlenen festival ve şöenlerin önemli enstrüman çeşitlerinden olan *lir* ve *kitharanın* beraberinde *syrinx* çalgıcıları da bu şöenlerde yer almaktadır. Bununla beraber Antik Roma *convivium*larında ise Etrüsk plastik sanat eserlerinden yola çıkarak *syrinx* çalgıcısının sıklıkla dans eden göstericilere eşlik etmiş olduğunu ve *lir*, *tibiae* gibi enstrümanlara da ikilik oluşturmuş olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır.²³⁹

²³⁷ Sönmez, “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri” 153.

²³⁸ Gerim, “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri”, 41.

²³⁹ Sarıboğa- Akıncı, “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı”, 9

3.3.4 Barbitos

Kökeninin Asya olarak kabul edildiği²⁴⁰ ve yapısal özellikleri bakımından lir ile benzerlik gösteren *barbitos*, Antik Yunan *symposion*larında olduğu gibi Roma *convivium*larında da önemli yer tutan bir enstrüman niteliği taşımaktadır. Kıta Yunanistan'da düzenlenen şölen ve etkinliklerde icra edildiğinden söz ettiğimiz *barbitos*, Antik Yunan'da özellikle *Dionysos* şenliklerinde tasvir edilip Yunan edebi metinlerinde karşımıza çıkarken benzer durum Roma için de geçerli olmamaktadır. Roma dönemi şairlerinden Horatius, Martialis, Ovidius ve Catullus gibi isimlerin anlatımlarında *lir*, *cithara* ve *tibiae* gibi enstrümanların yoğun izler taşıması, bu enstrümanların *convivium*lardaki öneminin bir yansıması olabileceği gibi benzer durum Yunanlı şairler için de geçerli olmaktadır.

Şekil 16: Sappho barbitos çalarken

Kaynak: Sönmez, a, e, s. 174.

Kıta Yunanistan'da Sappho, Alkaios ve Anakreon gibi isimler, eserlerini *barbitos* eşliğinde icra ederlerken anlatımlarında da yoğun izler taşımaktadır.²⁴¹ Bu doğrultuda her iki uygarlığın edebi metinlerinden yola çıkarak Roma *convivium*larında *tibiae*, *lir* ve *cithara*, Yunan *symposion*larında ise *barbitos* ve *aulosun* önemli bir rol oynadığını ifade etmek mümkün olmaktadır.

²⁴⁰ Kamalı, “Antik Dönemde Kadın ve Müzik” 38-39.

SONUÇ

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar beslenme serüvenimizde meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin bir parçası olan şölenler, uygarlıkların kültürel dinamiklerinin anlaşılması ve yorumlanması açısından önemli bir unsuru ifade etmektedir. Savaşlar, çeşitli politika ve anlaşmalar, göç ve ticaret yolları ile uygarlıklar arasında meydana gelen etkileşimler ise Antik Yunan ve Roma'nın şölen aktivitelerinde benzerliklerin oluşmasına yol açmıştır. Bu nedenle Antik Roma'da *convivium* müziğinin incelemesini gerçekleştirmeden önce, Antik Yunan'da şölen aktivitesinin içeriğini ve daha sonrasında ise Roma'nın şölen aktivitesinin içerik yapısını ayrı olarak ele almış bulunmaktayız. Antik Yunan'da *symposion* olarak tanımlanmakta olan şölen ve festivaller, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarından taşıdığı yoğun izler ile karşımıza çıkarken Roma'da *convivium* olarak tanımlanmakta olan şölenler ise Yunan etkisini yansıtmaktadırlar. *Symposion* ve *convivium* müzikleri içinde geçerliliğini sürdüren bu benzerliklerin belirtilmesi ve içeriklerinde yer alan detay farklılıklarının ifade edilmesi, Antik Roma'nın *convivium* müziği üzerinden kültürel bir değerlendirilmesinin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Antik Roma *Conviviumunda* Müzik isimli başlık altında örneklendirilmeleri yapılan bu benzerlik ve farklılıklar; enstrümanların yapısal özelliklerinden kullanılan çalgı çeşitliliğine kadar oluşan bir benzerliği ifade ederken, farklılıklarını ise müziğe verilen anlam ve müziğin Roma'daki işlevi oluşturmaktadır. Belagat sanatının bir parçası olarak kabul edilen müzik, Roma'da sanat açısından taşıdığı niteliği ile değil, teorisyenliği üzerine ön planda bulunurken, Yunan'da ise bu durum bahsedildiği üzere sanatsallığı ile ön planda bulunmaktadır. Her iki medeniyetin de şölen müziğine yansıyan bu farklılıkları, Yunan'da özgün ve sanatsal bir müzik anlayışını yansıtırken Roma'da, Yunan ve farklı medeniyetlerin etkileri sonucunda gelişen ve özgün olarak ifade edilemeyecek bir müzik aktivitesini oluşturmaktadır. Yapılan yüzey araştırmaları sonucunda elde edilen veriler ve dönemin kaynakları ışığında *symposion* ve *convivium* aktivitelerinde ne tür mutfak ekipmanlarının kullanıldığı, tüketilen yiyecek

²⁴¹ Sönmez, “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri” 146-147.

çeşitliliği ve bu aktivitelerde görevli hizmetlilerin kimler olduğuna yönelik detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir. Fakat bu detaylandırmalar daha önce de sözü edildiği üzere kaynak eksikliği nedeni ile *convivium* müziği için geçerli olmamaktadır. Bu doğrultuda ulaşılabilen veriler ile Roma *conviviumunda* müziğin, Etrüsk, Antik Yunan ve Avrupa kavimleri gibi medeniyetlerde yer alan enstrümanlar ve benzer formlara sahip metinler ile icra edilmiş olduğu ve yine dönem yazarlarının çalışmaları aracılığı ile *conviviumların* yemek sürecine bir fon müziği niteliğinde, daha sonrasında ise daha canlı parçalar ve çeşitli gösteriler ile gerçekleştirilmiş olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır.

Bununla beraber Antik Roma *convivium* müziğinin değerlendirilmesinin yapılabileceği bir başka konuyu ise yine dönem şairlerinin eserlerinde sıklıkla yer vermekte oldukları enstrümanlar oluşturmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak her bir enstrümanın bir kökeninin olduğu ve bu köken doğrultusunda icra edilmiş, geliştirilmiş ve kökeni gereği o toprakların çalgısı olarak nitelendirilmiş olmaları net bir örneği ifade etmektedir. Günümüzde bağlamanın Asya, piyanonun Almanya, kemençenin Yunanistan ve gitarın ise İspanya kökenli olduğunun belirtilmesinin nedenini o topraklarda icat edilmiş olması değil, daha çok tercih edilmiş olması oluşturmaktadır. Bu nedenle Antik Roma'da da dönem yazarlarının eserlerinde cithara, lir ve tibiae gibi enstrümanların varlığından sıklıkla söz etmiş olmaları, bu enstrümanların Roma'da ve Roma *conviviumlarındaki* önemini ifade etmektedir. Aynı şekilde Romalılarca benimsenmeyen bir enstrüman çeşidinden ise Romalı şair Martialis şu şekilde söz etmektedir;

*“Güzel güzel tartışır Priscus yazısında,
En iyi şölenin nasıl olduğunu,
Bir sürü şey anlatır tatlı tatlı,
Havalı havalı bir sürü şey,
Ama her şeyi bilerek düşünerek,
Nedir soruyor musunuz en iyi şölen,
Koro eşliğinde flüt çalınmayan.”*²⁴²

²⁴² Martialis, *Epigramlar*, 333.

Martialis'in anlatımı, Antik Roma'nın müzik kültürü içerisinde fltn diğerk enstrüman eşitleri kadar sevilmediğini belirtmektedir. Horatius'un İambus'lar, Lirik Şiirler, Satura'lar, Mektuplar'ında ise sıklıkla vurgulamakta olduğu *convivium*larda *lir* örneği, fltn aksine sesi ve yapısal özellikleri nedeni ile Roma'da sıklıkla tercih edilmiş olduğunu belirtmektedir. Yine enstrümanların kökenleri doğrultusunda Antik Roma *convivium* müziğinin değerkendirilmesinin yapılabileceği bir başkarkonuyu; Anadolu'da, Asya ve Avrupa'da kullanılan ve benimsenen enstrüman türlerinin farklılığının kendisini Antik Yunan ve Roma döneminde de göstermesi oluşturmaktadır. Öyle ki Mısır müzik kültürünün yoğun etkisi altında kalan Antik Yunan'da müzik, Mısırlıların tüm algıları ile değilk, yalnızca kendilerine hitap eden çalgı türleri ile icra edilmiştir. Roma *convivium* müziğinde de görmekte olduğumuz bu örnek, Yunan ve Etrüsk aracılığı ile tanınan tüm enstrümanların değilk, yalnızca Romalılara hitap eden türlerinin kullanılmış olması ile anlaşılabilmektedir. Dönem yazarlarının eserlerinde sıklıkla vurgulamakta oldukları *convivium* sahnesinde lir, bu enstrümanın Romalılarca ne kadar benimsenmiş olduğunu ifade ederken İmparator Nero ise bu konuda bir başkarkörneği temsil etmektedir. Antik Yunan agoralarına oldukça ilgili olan ve bu toplantılarda alınması nedeni ile de lir dersleri aldığından söz ettiğimiz İmparator Nero, kendi döneminde oldukça yetenekli olarak nitelendirilen lir virtüözü Terpnus'un yanına çağırtarak lir aldırması ise bu enstrümanın Antik Roma'daki konumuna dikkat çekmektedir. Terpnus örneğinin beraberinde Antik Roma'da *convivium* ve çeşitli gösterilere katılım sağlayan müzisyenlerin bu etkinliklerde ne kadar rağbet görmüş oldukları, Roma sokaklarında *cithara* virtüözleri olan *citharoedus*lar onuruna heykellerin inşa edilmiş olması ile anlaşılabilmektedir. Fakat bu virtözlerin şölen ve benzeri etkinliklere katılımlarında etkinlik sahibi tarafından ne kadar bir ücret karşılığında davet edilmiş oldukları hakkında çalışılmamış bir konuyu temsil etmektedir, ancak bu konu ile ilgili yapılacak bir araştırma ile Antik Roma'da ve *convivium*larda müziğinkonumu ve önemi daha fazla detaylandırılabilir.

KAYNAKÇA

- Alan, K. Ourtham. “Tarih Öncesinde Damak Tadının Evrimi”, çev. Nurettin Elhüseyni. *Yemek Damak Tadının Tarihi*, ed. Paul Freedman. 41-46. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2008.
- Alkurt, Hafize. “Antik Roma Dünyasında Yeme İçme Kültürü”. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2020.
- Apuleius. *Başkalaşım*lar; çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2006.
- Arınç, Merve-Çekilmez, Murat. “Efes Müze’sinden Symposion (Şölen) Sahneli Mezar Stelleri”. *Cedrus* 10/95 (2022): 97.
- Athenaeus. “The Learned Banqueters”, çev. S. Douglas Olson. *Book 15*, ed. S. Douglas Olson. 339. Harvard University Press, 2012.
- Baba, Orhan. “Zeugma Mousalar Evi Terra Sigillatları Işığında Convivium Sofra Takımları”. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2022.
- Black, Horst. *Eski Yunan ve Roma’da Yaşam*, çev. İsmail Tanrıkut. İstanbul: Arion Yayınevi, 1999.
- Boyalı, Ayşegül. “Açıl Sofra Açıl! Değişen Şölen Alışkanlıkları Üzerine”. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* 4 (2019): 11.
- Castaldo, Daniela. “Roma Müziğinin Görsel Tasviri”. çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Roma* ed. Umberto Eco. 1063-1067. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Castro, Emiliano Li. “Romalıların Müzik Çalgıları: Antikçağ Organolojisine Dair İpuçları”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Roma*, ed. Umberto Eco. 1067-1071. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Catullus. *Bütün Şiirleri*, çev. Çiğdem Dürüşken- Erdal Alova. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Cicero, *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*. çev. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.
- Di Maria, Nocera Gian. “Bereketli Hilal ve Birinci Neolitik Devrim”, çev. Leyla Tonguç. *Antik Yakındoğu*, ed. Umberto Eco. 39-48. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.

- Dikeç, İkbâl Ertuğrul. “Antik Uygarlıklarda Yemek Kültürü ve Müzik Etkileşimi; Şölenler, Festivaller, Ritüeller”. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2022.
- Erbilan, Doğa Can. “Arkaik Dönem Kıta Yunanistan ve Batı Anadolu’daki Symposion Kültürü”. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2019.
- Esin, Funda- Demirgen, Emel. “Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/51 (2017): 398.
- Evans, James Allan. *Arts & Humanities Through the Eras*. Farmington Hills, 2005.
- Girim, Fatma. “Antik Dönemde Sosyal Etkinliklerde Kullanılan Müzik Enstrümanlarının Mozaikler Üzerindeki Tasvirleri”. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021.
- Güveloğlu, Ali. “Cena Trimalchionis ve Eski Roma Mutfak Tarihindeki Yeri”. *Tarih ve Gelecek Dergisi* 6/2 (2020): 366.
- Güveloğlu, Ali. “İmparator Sofraları”. *Mediterranean Journal of Humanities* 4/2 (2014): 136.
- Güveloğlu, Ali. *Antik Çağ Mutfak Kültürü*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2022.
- Güveloğlu, Ali. *Antik Çağ Mutfak Sözlüğü*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Helvacı, Zeynep. “Lirin Tarihi: Eski Ön Asya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin Karşılaştırılması”. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, 2007.
- Homer. *Homer. İlahileri (Homerik Hymnos’lar)*, çev. A. E. Sina. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Homer. *İlyada*. çev. Azra Erhat-A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Homer. *Odysseia*. çev. Fulya Koçak. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2014.
- Horatius, Quintus Flaccus. *Ars Poetica-Şiir Sanatı*, çev. C. Cengiz Çevik. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Horatius, Quintus Flaccus. *İambus’lar, Lirik Şiirler, Satıra’lar, Mektuplar*. çev. Türkan Uzel. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.
- Jimenez, Luz-Rodriguez, Isabel. “Reflections on Music Performance and Dancing in a Roman Mosaic Found on the Aventine”. *Journal of Mosaic Research* 14 (2021): 225-226.

- Kamalı, Esra Kayıkçı. “Antik Dönemde Kadın ve Müzik”. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2018.
- Kapka, Emine. “Antik Roma’da Bir Akşam Yemeği Menüsü”. *Tarih Yolunda Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Özçelik’e Armağan*, ed. Burak Kocaoğlu. 171-176. Ankara: Berikan Yayınevi, 1999.
- Kara, Canan. “Antik Roma’da Ev Yaşantısı”. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019.
- Kaya, Mehmet Ali. *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020.
- Kerenyi, Carl. *Dionysos Yok Edilmez Yaşamın Arketip İmgesi*. çev. Bahar Çetiner. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2013.
- Kınacı, Mesut. “Eski Yunan Dünyasında Müziğin Kullanım Alanları”. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2012.
- Kömürcüoğlu, Şeyma. “Ölümsüzlüğe Öykünme Bağlamında Şölen Diyalogunun Dionysos Ritüelleriyle Bağlantısı”. *İnsan ve Toplum* 6/2 (2016): 73.
- Lukianos, Samsatlı. *Tanrıların Konuşmaları*. çev. Nurullah Ataç. İstanbul: Everest Yayınları, 2016.
- Marconi, Luca- Rocconi, Eleonora. “Antikçağda Roma’da Müzik ve Gösteriler” çev. Leyla Tonguç. *Antik Roma*, ed. Umberto Eco. 1055-1058. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Mariella, Simone De. “Doğu ile Batı Arasında Yunanistan: Eski Yunan Müziğinde Doğulu Adetler”, çev. Leyla Tonguç. *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco. 1184-1189. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Martialis, Marcus Valerius. *Epigramlar*. çev. Güngör Varınlıoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Marzano, Annalisa. “Yeme&İçme” çev. Serkan Göktaş-Ergin Kaptan. *30 Saniyede Antik Roma*. Ed. Matthew Nicholls. 62-65. İstanbul: Caretta, 2015.
- McClure, K. Laura. *Courtesans at Table: Gender and Greek Literary Culture in Athenaeus*. New York: Published, 2003.
- Nannini, Simonetta. “Symposion”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco. 461-470. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.

- Nicolai, Roberto. “Yunanistan’da Eğitim”. çev. Leyla Tonguç. *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco. 259-273. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Okumuş, Şermin. “Karadeniz’de Dionysos Kültü”. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2022.
- Ovidius. *Aşk Sanatı*, çev. Diğdem Dürüşken. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Pernigotti, Carlo. “Müzik Bağlamları: Symposion”. çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Yunan*. Ed. Umberto Eco. 1193-1196. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Petronius. *Satyricon*, çev. F. Gül Özaktürk. Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.
- Platon, *Şölen*, çev. Eyip Çoraklı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Plinius. *Genç Plinius’un Mektupları*, çev. Levent Keskin. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.
- Restani, Donatella. “Yunanistan’dan Roma’ya Müzik ve Retorik”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Roma*, ed. Umberto Eco. 1087-1090. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Sappho. *Şiirler*. çev. Alovera. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.
- Sarıboğa, Bahar-Akıncı, Çiler. “Antik Yunan Toplumunda ve Felsefesinde Müzik ve Flüt Çalgısı”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzîj Araştırmaları Dergisi* 3/6 (2017): 5-6.
- Scoditti Francesco. “İmparatorluk Roma’sında Gösteriler ve Müzik İcracıları”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Roma*, ed. Umberto Eco. 1076-1079. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Scoditti, Francesco. “Sahnede Müzik: Cumhuriyet Dönemi Tiyatrosu”, çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Roma*, ed. Umberto Eco. 1072-1075 İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Sina, Ayşen. “Eskiçağda Atina’da Şenlikler”. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2015): 47.
- Sönmez, Devrim. “Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008.
- Şirvan, Berna. “Arkaik Dönem’de Yunan Symposion Geleneği ve Kahraman Kültü İlişkisi”. *Journal of Universal History Studies* 3/2 (2020): 219.

- Tekin, Murat. “Dünya Tarihi’nde İlk Şehir ve Şehir Devletlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 12/2 (2017): 17.
- Tondo, Isabella. “Gündelik Hayat”, çev. Leyla Tonguç. *Antik Yunan*, ed. Umberto Eco. 289-298. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Tondo, Isabella. “Roma’da Gündelik Hayat” çev. Leyla Tonguç Basmacı. *Antik Roma*, ed. Umberto Eco. 292-301. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Türk, Mehmet Taner. “Edebiyat Şölenleri; Aktör Mekân Ritüel”. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.
- Uçar, Nuri Can. “Antik Roma Gücünün Vahşi Hayvanlar Üzerindeki Yansıması: Roma Venatıları MÖ 252-MS523/537”. *Oannes Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2022): 325-335.
- Üreten, Hüseyin. “Mitolojinin ve Tarihin Simgesi: Manisa Müzesi’ndeki Marsyas Heykeli”. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2014): 7.
- Weeber, Karl Wilhelm, “Symposion” *Brill’s New Pauly Antiquity*, 422. (2008, Volume 12)
- Wecowski, Marek. *The Rise of The Greek Aristocratic Banquet*. Oxford University Press, 2014.
- Woolgar, C. “Şölen ve Perhiz Orta çağ Avrupası’nda Yemek ve Damak Tadı” çev. Nurettin Elhüseyin. *Yemek Damak Tadının Tarihi* ed. Paul Freedman. 169-170. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2008.
- Yalazı, Esra. “Lukianos’un Eserlerinde Toplumsal Hiciv”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Yaran, Semih. “Antik Roma’da Festivaller”. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2022.
- Yaşar, Çoşkun. “Boğazköy Metinlerinde Geçen Başlıca Libasyon Kapları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 3/4 (1969): 1.